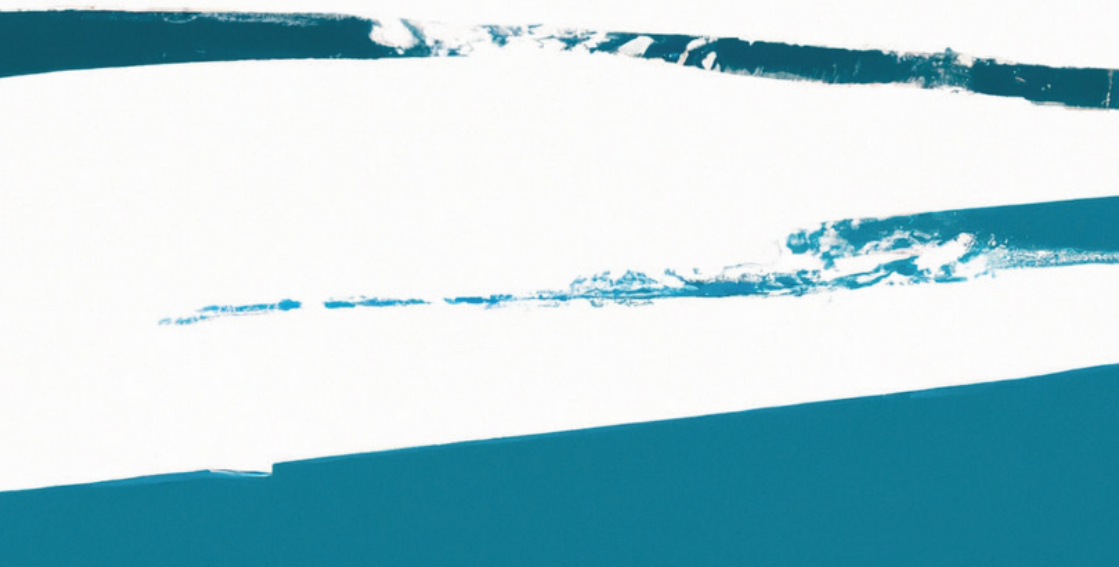


VALODAS UPĒ

Veltījums profesores **Inas Druvietes**
65 gadu jubilejā



VALODAS UPĒ

Veltījums profesores **Inas Druvietes**
65 gadu jubilejā

LU Lībiešu institūts
2023

ISBN 978-9934-23-951-9

Valodas upē. Veltījums profesores Inas Druvietes 65 gadu jubilejā.
Red. G. Kļava, K. Rozenvalde. Rīga: LU Lībiešu institūts. 2023.

Veltījums Latvijas Universitātes profesores Inas Druvietes 65 gadu jubilejā. Profesores Inas Druvietes ieguldījumam mūsdienu latviešu valodniecības pilnveidē, modernas lingvistiskās domas attīstīšanā un sabiedrības zināšanu pieaugumā Latvijā un latviešu valodas stāsta izstāstīšanā pasaulē ir grūti atrast līdzinieku. Viņas darbs – zinātniskais, populārzinātniskais, pedagoģiskais, administratīvais un sabiedriskais – ir ietekmējis ikvienu ar un caur valodu saistītu jomu. Profesores padarītā lielums ir katras vienības (visos aspektos) un ikviena dalībnieka nozīmes apzināšanās šajā sarežģītajā mehānismā, kas ir valodas dzīvotspējas pamatā. Inas Druvietes profesionalitātes pieskāriena skarto loks ir neaptverams, tieši tāpēc šajā krājumā ir iezīmēti daži aspekti, kuros viņas devums ir nozīmīgs procesu virzītājs, mainītājs un veicinātājs. To starpā arī profesores paveiktā loma Baltijas valstu valodas politikas speciālistu sadarbībā un kopīgo mērķu sasniegšanā, zināšanu par latviešu valodu un tās situāciju popularizēšanā Eiropā un pasaulē, latviešu valodas pētniecības un zinātnes jomas reģionālo centru atbalstā, arī t. s. populārzinātniskajā darbā, kas ir jo sarežģītāks uzdevums zinātniekam, un beigu beigās, šķiet, vissvarīgākajā no visiem – jaunās pētnieku paaudzes izglītošanā. Ina Druvieta ir Skolotājs, kas aicina domāt, meklēt, analizēt, arī kļūdīties pašiem, vienvārdsakot – augt.

Krājuma sastādītājas un redaktors • Gunta Kļava, Kertu Rozenvalde
(*Kerttu Rozenvalde*)

Recenzenti • Jānis Valdmanis, Uldis Balodis

Literārie redaktori • Uldis Balodis, Gunta Kļava

Māksliniece un maketētāja • Kristīna Bondare

© LU Lībiešu institūts

© Rakstu autori

© Kristīna Bondare, dizains un makets

SATURS

Dzīve valodā, valodai un ar valodu. MĀRIS BALTIŅŠ 5

VALODAS POLITIKAS STRAUMĒ

Diskusijas par tulkojumvalodu 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā. ANDREJS VEISBERGS 21

The affective dimension of language attitudes in Lithuania.
MEILUTĒ RAMONIENĒ 41

The intersection of language and education policies:
Towards Estonian-medium schooling. BIRUTE KLAAS-LANG 59

VALODAS PĀRVALDĪBAS VIĻŅOS

Mēs vienmēr sevi apzināmies kā latviešu ģimene: valodas politika saziņai ar bērniem diasporas ģimenēs. SANITA MARTENA 81

*When you have English and Estonian, you have everything:
A perspective on language policy at the University of Tartu
from the bottom up.* KERTTU ROZENVALDE 101

VALODAS PRAKSES KRĀCĒS

Kampaņas „Runā latviski! Atkrievisko Latviju!”
sociolingvistiskie aspekti. LINDA LAUZE 125

Jauniešu valodas pētišana: pieejas un principi.
JUSTĪNE BONDARE 139

DRAUDZĪGU SVEICIENU LĪCĪ

Par Inas personību domājot. JĀNIS VALDMANIS 153

Greetings from the European Federation of National
Institutions for Language (EFNIL). SABINE KIRCHMEIER 155

Oda verzālim I. SANDA RAPA 156

Ina Druviete un Liepājas Universitāte. DZINTRA ŠULCE, IEVA OZOLA, LINDA LAUZE	158
Veltījums Inai Druvietei. ULDIS OZOLIŅŠ	160
Par sadarbību, sapratni un ... latviešu valodu. INITA VĪTOLA	161
Pāgiņ vònnò ja sūři tīeđi! VALTS ERNŠTREITS	163

DZĪVE VALODAI, VALODĀ UN AR VALODU

Māris Baltiņš

Līdz šim Latvijā nav bijis parasts īpaši atzīmēt akadēmisko mācībspēku un zinātnieku sešdesmit piecu gadu jubileju, kā tas ierasts vairākās citās valstīs, tomēr grūti nesaskatīt zināmu loģiku šādas gadadienas svinēšanā arī pie mums. Sešdesmit pieci mūža gadi apliecina divus būtiskus ievēribas cienīgus momentus, proti, no vienas puses, tas ļauj spriest par aptuveni četrdesmit akadēmiskajam darbam un zinātnei veltītu gadu laikā paveikto, bet, no otras, tas parāda attiecīgās personības zelta briedumu un apliecina to, ka uzkrātā intelektuālā bagāža un pieredzes briedinātais viedums ļauj pamatoti sagaidīt nozīmīgus darbus arī turpmāk. Ja Inas Druvietes darbabiedru, kolēģu un audzēkņu sagatavotais veltījumkrājums aizsāks šo tradīciju, tad būsīm gandarīti, ka šī grāmata būs pirmā garā virknē.

Ievadapcerē par veltījumkrājuma adresāti pienākas izklāstīt viņas biogrāfiskos datus un ceļu zinātnē, taču šai gadījumā gribu uzreiz paust atrunu, ka šai gadījumā tas nebūs vis sauss un pedantisks visu amatu, projektu un publikāciju uzskaitījums, bet gan nedaudz subjektīva skice, izgaismojot atsevišķus būtiskus momentus, kas nozīmīgi viņas personības izpratnē.

Inai Druvieteī, kura dzimusi 1958. gada 29. maijā Rīgā, laimējies nākt pasaulē akadēmiskā darbā ievirzītā ģimenē, kur jau no mazotnes viņa varējusi vērot, ka nepārtraukts darbs sevis pilnīgošanā, lekciju un zinātnisku rakstu sagatavošana ir pašsaprotama lieta. Viņas tēvs, inženierzinātnieks, *Dr. ing.* Pēteris Blinkens (1922–2008) bija tekstilrūpniecības tehnoloģijas speciālists, ilggadējs Rīgas Politehniskā institūta (tagad – Rīgas Tehniskā universitāte) docētājs. Būdama ārēji līdzīgāka tēvam, Ina, šķiet, no viņa mantojusi arī atturību un vēlmi ievērot distanci, nevienu nelaizot pārāk tuvu savai komforta zonai. Māte, *Dr. habil. philol.* Aina Blinkena (1929–2017), bija viena no spilgtākajām plaša profila 20. gadsimta otrās puses valodniecēm, kuras darbība devusi būtisku ieguldījumu daudzos pētījumu virzienos, visdziļākās pēdas atstājot ar darbiem par latviešu valodas gramatisko sistēmu, tās interpunkciju un valodas vēsturi, kā arī ilgstoši darbojoties valodas kultūras un terminrades jomā. Abi vecāki bija cēlušies no Limbažu puses, konkrētāk, – no Vidrižu apkaimes. Viņi piederēja tai latviešu inteliģences paaudzei, kas uz palikšanu Rīgā ienāca savos studiju gados 20. gs. 40. gados, pieredzēdami gan no ģimenes labi zināmā tradicionālā zemniecības dzīvesveida sagraušanu, gan represijas, gan grūtības ar dzīvesvietas atrašanu galvaspilsētā. To risinot, tēva rokām 1960. gadu sākumā lēni un neatlaidīgi tapa ģimenes māja Braslas ielā, kur Ina mīt vēl šobrīd, kaut gan toreiz smilšainā un ceriņiem apaugusī nomales ieliņa tagad pārtapusi par tranzīتماģistrāli.

Mazotnē par Inu uzņēmas rūpes vecmāmiņa (mātesmāte) un viņas māsas, tādēļ viņai nenācās apmeklēt bērnudārzu. Kā viņa pati atzīst, tas atstājis zināmu iespaidu uz raksturu, no vienas puses, attīstot pašpietiekamību un spēju arī vienatnē sevi nodarbināt, bet, no otras, neveidojot dažas sociālās prasmes (gan labas, gan ne tik slavējamās), kuras attīsta tikai agrīna nonākšana kolektīvā. Kā viņa pati nereti

atzīst, tad viņa savā paaudzē itin viegli spējot atšķirt bijušos bērnodarņniekus no tiem, kam šādas pieredzes trūkst. Ne tātēc, lai vienus vai otru slavētu vai peltu, bet tātēc, ka dažas atšķirības objektīvi pastāv arī pēc daudziem gadiem. Kā tieši tās aprakstāmas, tas būtu attiecīgo speciālistu nopietns pētījumu lauks.

Šāda attīstība jau agrīni, trīs gadu vecumā, noved pie lasītprasmes apgūšanas un aizrautīgas iedziļināšanās grāmatu pasaulē. Ar laiku tas viņai ļāvis izkopt īpašu ātrlasīšanas tehniku, kas paver iespēju apgūt lielus informācijas apjomus īsā laikā. Ina mēdz apgalvot, ka tikpat kā nav grāmatu, ko viņa, rokās paņēmusi, nebūtu līdz nākamajam rītam arī izlasījusi. Uzņemtās grāmatu bagātības jau agrīni ļāvušas gūt priekšstatu par valodas gramatisko struktūru un tās sintaksi, tādēļ arī jau pirms apzinātas mācīšanās viņai bijis intuitīvi saprotams, vai teikums pareizs vai ne un kur liekami komati.

Pēc pamatskolas kursa apgūšanas Rīgas 55. vidusskolā Ina nonāk Rīgas 49. vidusskolā ar ķīmijas novirzienu. Šo skolu tolaik visai pamatoti dēvēja par topošo ārstu sagatavošanas vietu, jo daudzi tās absolventi, tostarp arī daudzi viņas klasesbiedri (arī viņas topošais vīrs Jānis Druvietis), padziļinātu iepazīšanos ar ķīmiju uztver kā drošu ceļu caur tālaika Rīgas Medicīnas institūta visai nopietnajiem iestājeksāmeņiem. Doma, vai neizšķirties par labu medicīnas vai bioloģijas studijām, kādu laiku visai nopietni apsvēta, tomēr nosvērēšanos par labu filoloģijas studijām ietekmē zināma nepatika pret matemātiku un fiziku. Šais gados gūtas zināmas sekmes bioloģijas olimpiādēs, un mīlestība pret dzīvo dabu visās tās izpausmēs saglabājusies visu mūžu, priecājoties par šāda rakstura grāmatām un daudzveidīgajām dabas filmām. Ikvienā pasaules malā, kur vien Inai nācies nokļūt, viņa, ja vien tas iespējams, bez šaubīšanās centīsies apmeklēt turienes zvērudārzus un botāniskos dārzus, dodama tiem priekš-

roku salīdzinājumā ar daudziem citiem apskates objektiem. Apmeklēto zooloģisko dārzu skaits nu jau pārsniedzis trešo desmitu, un tie joprojām nebeidz pārsteigt ar retām sugām un iekārtojuma koncepciju atšķirībām.

Pēc lēmuma par filoloģiju kā topošo profesiju Ina 1976. gadā iestājas Latvijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultātē, lai apgūtu latviešu valodas un literatūras specializāciju. Pretstatā daudziem studiju biedriem viņa jau šajā laikā skaidri apzinās, ka viņas mūža aicinājums ir tieši valodniecība, ne mirkli neļaujoties poetizētam priekšstatam par literatūras pētišanu. Šķiet, tas tik viegli izdodas arī tāpēc, ka viņai nekad nav bijušas ambīcijas redzēt sevi dzejnieka vai rakstnieka lomā, kaut draugiem viņa nereti ar joku pieskaņu teikusi, ka varbūt vajadzētu sacerēt kādu „sieviešu romānu”, ko brīžiem nekorekti identificē ar sēnalu jeb lubu literatūru.

Pēc pirmā studiju gada pabeigšanas Ina 1977. gada vasarā nodibina ģimeni ar toreizējo medicīnas studentu, tagad psihiatru un psihoterapeitu Jāni Druvieti, ar kuru draudzība aizsākusies jau vidusskolas laikā. Jau studiju laikā ģimenē ienāk abi bērni – meita Inese (1978) un dēls Pēteris (1981). Liekas, ka Ina ir tiešs piemērs, cik aplami ir kādreizējie vecāku un tagad arī daudzu jauno cilvēku priekšstati par agrīnām laulībām un agrīnu bērnu radīšanu kā šķērslī sekmīgām studijām un izaugsmei profesijā. Turklāt arī šajā gadījumā visas organizatoriskās lietas sekmīgi risinātas pašu spēkiem, bez daudzu nestrādājošu vecmāmiņu vai algotu aukļu palīdzības.

Izvēloties tematu kursa darbiem, vēlāk arī diplomdarbam, Ina pievēršas Kārļa Mīlenbaha (1853–1916) personībai un viņa mantojumam. Kaut gan Kārļa Mīlenbaha vārds it kā būtu zināms gandrīz ikkatram izglītotam latvietim, tomēr šīs zināšanas lielākoties aprobežojas ar vispārēju informāciju par aptuveniem dzīves datiem un kaut kad, bieži pa gabalu, redzēto „Latviešu valodas vārdnīcu” jeb Mīlenbaha un Endzelīna vārdnīcu. Un šāda zināšanu ierobežotība tolaik bija

attiecināma ne tikai uz citu profesiju pārstāvjiem, bet arī uz personām ar respektablu filoloģisko izglītību, jo bez atsevišķiem jubilejas rakstiem pēdējais plašākais viņa dzīves apcerējums, kas piederēja Ludviga Adamoviča spalvai, bija publicēts 1927. gadā.

Saskatot kontrastu starp bibliotēkās iepazītajiem K. Mīlenbaha rakstiem, to paliekošo nozīmi latviešu valodas attīstībā un tajos ietvertu atziņu mūsdienīgumu un zināšanām par viņa personību pat valodnieku vidū, Ina pieņem lēmumu atdot šim valodniecības pīlāram viņa pelnīto vietu. Savā ziņā tā bija nostāšanās pret Jāņa Endzelīna izcelšanu par vienīgo latviešu valodniecības milzi, taču nevis, lai mazinātu viņa nopelnus, bet lai skaidrāk izprastu abu dižgaru sadarbību un darbības pēctecību. Var teikt, ka tikai ar Inas svaigo skatu bija iespējama zināma vērtību pārvērtēšana, ko, iespējams, psiholoģisku iemeslu dēļ nespēja agrākās valodnieku paaudzes, kas pie J. Endzelīna bija mācījušās vai saskarē ar viņu strādājušas, bet K. Mīlenbahu pazina tikai pastarpināti.

Pēc sekmīgi (ar sarkano diplomu) pabeigtām studijām 1981. gadā I. Druviete uzsāk darba gaitas Latvijas Zinātņu akadēmijas Latviešu valodas un literatūras institūtā. Turpinās Kārļa Mīlenbaha valodniecisko uzskatu izpēti, kas vainagojas ar disertācijas „Kārļa Mīlenbaha zinātniskās darbības nozīme latviešu literārās valodas normu attīstībā” (oriģinālnosaukums „Значение научной деятельности Карла Мюленбаха для развития норм латышского литературного языка”) izstrādāšanu filoloģijas zinātņu doktora Laimdota Ceplīša (1930–1992) vadībā. Tās aizstāvēšana notika 1986. gada 27. martā, un iegūtais filoloģijas zinātņu kandidāta grāds 1992. gadā tika nostrificēts par filoloģijas doktora disertāciju, resp., par *Dr. philol.*

Līdztekus latviešu valodas vēstures pētījumiem daudz laika veltīts valodas kultūras jautājumiem, kuri iztirzāti vairākos rakstos. 1987. gadā sākas arī docētājas darbs toreizējās

Latvijas Valsts universitātes Pedagoģijas fakultātē, pārvarot tolaik visai krasi nošķirto Zinātņu akadēmijas institūtu un augstskolas fakultāšu dzīvi, tomēr bija vajadzīgi vairāki gadu desmiti un paaudžu nomaīņa, lai droši apgalvotu, ka šāds dalījums palicis pagātnē. Šai laikā rodas iecere sagatavot publicēšanai K. Mīlenbaha darbu izlasi (to izdodas īstenot krietni vēlāk), kā arī nopietni pievērsties citu 19. gs. otrajā pusē publicēto latviešu valodnieku darbu atkārtotiem izdevumiem. Apjoma dēļ K. Mīlenbaha izlasei priekšā aizsteidzas Jēkaba Velmes (1855–1928) darba „Vēstules par valodu un valodniecību” (pirmpublicējums žurnālā „Austrums” no 1885. līdz 1888. gadam) izdošanai iesniegtais manuskripts, taču apgādu gausā darba tempa dēļ tas tā arī paliek neizdots un, šķiet, noklīdis. Kad 1990. gadā apgādā „Zinātne” iznāk monogrāfija „Kārlis Mīlenbahs”, kas ir pirmais tik izvērstais apcerējums par kādu latviešu valodnieku, Inas Druvietes dzīvē ir jau sācies cits posms, proti, valodas vēsturi kā pētniecības objektu nomainījusi sociolingvistika un praktiska darbošanās valodas politikā. Par šo pētījumu Ina 1992. gadā saņēma „Profesores Annas Ābeles piemiņas fonda” balvu.

20. gs. 80. gadu otrā pusē ir laiks, kad gaisā jaušamas radikālas pārmaiņas, tikai to virziens un apjoms sākotnēji nebija pilnībā apjaušams. Latvijā šai laikā sākās līdz tam nepieredzēta nacionālā mobilizācija, kurai līdzīgu vēsturē varbūt var atrast vienīgi lielajā tautas pašorganizēšanās darbā Bēgļu laikmetā Pirmā pasaules kara gados. Centrā izvirzās latviskās identitātes un kultūrtelpas problēmas, kas neizbēgami noved pie centrālā jautājuma, proti, pie nepieciešamības garantēt latviešu valodas statusu un ilgmūžību. Pēc Radošo savienību plēnuma 1988. gada jūnija sākumā, kurā pirmo reizi atklāti izskanēja daudzi līdz tam publiski neiztirzāti jautājumi par kultūras vietu un politiskiem procesiem Latvijā, priekšplānā izvirzās nepieciešamība noteikt latviešu valodas konstitucionālo statusu. Reizē ar oficiālo darba grupu veikumu pēc Ainas

Blinkenas publikācijas „Par latviešu valodas statusu – esošo un vēlamu” (*Padomju Jaunatne*, 1988., Nr. 220., 30. augustā) vērojams vēl nebijis tautas atbalsts (354 280 parakstu) par labu valsts valodas statusa noteikšanai. Šis posms noslēdzas ar 1988. gada 6. oktobra LPSR Augstākās padomes lēmumu par latviešu valodas pasludināšanu par valsts valodu. Tas ir liels panākums, taču ar to vien nepietiek, jo, lai šis lēmums nepaliktu tīri deklaratīvs, nepieciešami daudzi citi tiesību akti, bet, pats galvenais, jāsāk veidot tāda valodas politika, kuras mērķis būtu nepārtraukta un mērķtiecīga latviešu valodas pozīciju stiprināšana. Un šī valodas politika jāveido gudri un zinātniski pamatoti, lai spētu pārvarēt PSRS centrālās varas gadu desmitiem īstenotās rīcības sekas kā cittautiešu, tā pašu latviešu apziņā. Jo, slēpjoties aiz gludiem vārdiem par internacionālismu un jaunu cilvēku kopību, okupācijas vara nekad nav atkāpusies no virzības uz pārkrievošanu un migrācijas nodrošinātu etnodemogrāfiskās struktūras nomaiņu, nereti šo ideoloģisko nostādņu dēļ pat atsakoties no ekonomiskas dabas pretargumentiem.

Tas ir laiks, kad aktīvi politiskajā dzīvē iesaistās daudzu nozaru zinātnieki, dodami savu ieguldījumu Atmodas procesā, tomēr īpaša loma šajos procesos atvēlēta latviešu valodas speciālistiem, kuriem tiešā veidā jāiesaistās gan valodas politikas izstrādē, gan tās praktiskā iedzīvināšanā. Šis ir brīdis, kad Ina Druviete no valodas kultūras un valodniecības vēstures pētnieces pārtop par sociolingvisti. Iemesli, kāpēc tieši viņa šai laikā izvirzās par vadošo šīs jomas speciālisti, ir vairāki, un no tiem pirmajā vietā noteikti minama misijas apziņa un atbildība par tautas nākotni, tomēr ne mazāka nozīme ir arī vispusīgajām interesēm kopš agras jaunības, gūstot plašu skatu uz daudziem ar valodas politiku cieši saistītiem socioloģijas, psiholoģijas, vēstures un politikas zinātnes jautājumiem. Kopā ar institūta kolēģi *Dr. philol.* Dzintru Hiršu viņas jau 20. gs. 90. gadu sākumā izvirzās par

vadošajām speciālistēm valodas politikā, sadalot lomas tādējādi, ka Dzintra pēc kļūšanas par 1992. gada februārī dibinātā Valsts valodas centra vadītāju pārstāv valsts pārvaldi, bet Ina – akadēmisko vidi. Un jau 1992. gadā top pirmās zinātniskās publikācijas par sociolingvistikas problēmām, bet turpmāajos gados to skaits regulāri pieaug.

Šai laikā ir jārisina arī daudzas praktiskas valodas normēšanas problēmas, tādēļ Ina 1992. gadā kļūst par jaunizveidotās Latviešu valodas ekspertu komisijas vadītāju. Esot šajā amatā, sekmīgi izdodas atvairīt divu veidu draudus iedibinātajām valodas normām, jo, no vienas puses, dzirdami pārmetumi par pārāk ciešu reglamentāciju, to visos gadījumos identificējot ar nevēlamu un demokrātijai it kā neatbilstošu preskriptīvismu, bet, no otras, sludinot atgriešanos pie „vienīgās pareizās okupācijas varu nesabojātās pareizrakstības” (to identificējot ar *r* un *ch* atjaunošanu), kuru personificē tās lietojums dažos trimdas izdevumos, kas vai par vienīgo normu avotu uzlūkoja 1944. gada „Latviešu pareizrakstības vārdnīcu”. Ar elastību un rakstura stingrību izdodas saglabāt racionālu pieeju, valodas normēšanā iztiekot bez spējiem rāvieniem.

Lai iegūtu plašu skatu uz sociolingvistikas problēmām un iepazītos ar citu valstu pieredzi, Ina jau kopš 1990. gadu sākuma plaši izmanto izdevību viesoties ārvalstu augstskolās, lai apgūtu daudzus līdz tam tikpat kā nepieejamus pētījumus, kas veidojuši sociolingvistiku kā patstāvīgu nozari, un personīgi iepazītu daudzus prominentus nozares speciālistus. Sākotnēji pieredze tika gūta Skandināvijas valstu augstskolās: Stokholmā un Oslo 1993. gadā, Roskildē – 1995. gadā. Šādi kontakti ļauj izprast arī visai aptuvenos Rietumu pasaules pētnieku un valodas politikas ekspertu priekšstatus par PSRS faktisko valodas politiku un tās sekām (arī tagad, tāpat kā pirms trīsdesmit gadiem, nopietnu pētījumu par šo tēmu nav daudz), to ne visai korekti aplūkojot caur Rietumeiropas

un Centrāleiropas valstu valstsnāciju un tradicionālo minoritāšu attiecību prizmu. Tas arī ļauj reālistiski apzināties, cik grūti pārliecināt cilvēkus, kam kādā gadījumā piešķirtas ārēja eksperta tiesības, tomēr šāds rūdiņums itin labi joprojām noder, aizstāvot Latvijas valodas politiku pret nelūgtiem padomdevējiem.

Kad 1992. gadā pārveidotajā Latviešu valodas institūtā tiek nodibināta Sociolingvistikas nodaļa, sākas intensīvs pētījumu posms, ievācot datus atbilstoši starptautiski aprobētām metodēm. Un iegūtie dati ir noderīgi gan zinātniski, gan politiski, jo skaidrs, ka objektivizēti rādītāji par valodas situāciju ir krietni spēcīgāks arguments diskusijās nekā atsauces uz vēsturisku taisnīgumu vai arī valstsnācijai (ne tikai mazākumtautībām) būtiskām lingvistiskajām cilvēktiesībām. Tieši pateicoties Inas aktīvai rīcībai, sociolingvistika Latvijā attīstās daudz agrāk un straujāk nekā Lietuvā, uz kuras valodnieku veikumu citās apakšnozarēs nereti latviešu valodas pētnieki nolūkojas ar baltu skaudību. Iegūtie pētījumu rezultāti tiek apkopoti disertācijā „Latviešu valodas sociolingvistiskā situācija (izpētes metodes un raksturojums: statistika, psiholoģija, politika)” habilitētā filoloģijas doktora zinātniskā grāda iegūšanai. Disertācijas aizstāvēšana notiek 1996. gada 28. maijā, un zīmīgi, ka tā notiek vienā dienā ar Inas ilggadīgā kolēģa Jāņa Valdmaņa habilitāciju.

Nākamais būtiskais notikums Inas Druvietes izaugsmē ir iespēja kā Fulbraita fonda stipendiātei stažēties Pitsburgas Universitātē 1996./1997. gadā, veicot pētījumus profesores Kristīnas Bratas-Paulstones (*Christina Bratt-Paulston*, 1932–2016) vadībā. Šī stažēšanās nāca īstajā lakā, ļaujot sekmīgi pārvarēt zināmu tukšuma sajūtu pēc sekmīgas habilitācijas darba aizstāvēšanas un sagatavoties nākamajam karjeras posmam. Un tā arī notiek, jo jau drīz pēc atgriešanās no ASV Latvijā tiek mēģināts iedzīvināt ideju par valsts profesoru amatiem, nosakot katrai universitātei gan amata vietu skaitu,

gan nozaru sadalījumu. Ina atbilstoši savai docētājas pieredzei pretendē uz profesūru vispārīgajā valodniecībā un tiek pārlicinoši ievēlēta, turpinot darbu LU Pedagoģijas un psiholoģijas fakultātē. Un kaut augstākais akadēmiskais statuss ir iegūts, tomēr dzīvē ne viss ir tik vienkārši, un vēl gadiem nākas rēķināties ar mazāk veiksmīgo konkurentu vēsumu, lai neteiktu tiešu nelabvēlību.

Pēc atgriešanās no ASV Ina intensīvi nododas jaunu pētnieku piesaistei, jo kļūst skaidrs, ka sociolingvistisku datu ievākšanai un analīzei nepieciešami īpaši sagatavoti valodnieki, kuriem būtu vēlme izkāpt ārpus tradicionālo priekšstatu ietvara un apgūt jaunas pētīšanas metodes. Kopš šī laika varam droši runāt par viņas sociolingvistu skolu, kuras pirmās audzēknes jau pašā 21. gadsimta sākumā aizstāv savus promocijas darbus. Kaut gan ne vienmēr attiecības ar agrākajām disertantēm veidojas harmoniski, tomēr kā spilgtākās viņas audzēknes varētu izcelt Liepājas Universitātes profesori Lindu Lauzi un vairākās Rīgas augstskolās aktīvi docējošo *Dr. philol.* Diti Liepu. Inas vadībā izstrādāto filoloģijas doktora disertāciju skaits tuvojas desmitam. Inu bieži pieaicina citu valodnieku promocijas darbu recenzēšanai, jo viņa iemantojusi principiālas un objektīvas vērtētājas reputāciju.

1990. gadu beigas ir arī laiks, kad Saeimā lēni un smagi top tagadējais Valsts valodas likums. Inai kopā ar Dzintru Hiršu gandrīz ik nedēļu nākas aizstāvēt Latvijas pozīciju pret dažāda veida dažādas starptautiskās organizācijas pārstāvošiem padomdevējiem, kuru mērķis lielākoties ir vājināt likumā ietvertās normas un sašaurināt tā piemērošanas jomas. Kaut vārdos tas tiek argumentēts ar rūpēm par brīvu uzņēmējdarbību un privātās dzīves neaizskaramību, tomēr daudzos gadījumos padomdevēji visai neslēpti iestājas par PSRS okupācijas varas gados ieplūdušo kolonistu un atvaļināto militārpersonu garīgo komfortu. Daudzi šo laiku notikumi analizēti 2008. gadā izdotajā monogrāfijā „Valsts valodas likums:

vēsture un aktualitāte”, bet tajā vairāk aplūkotas diskusijas par konkrētām tiesību normām, mazāk par politisko fonu, proti, par politisku spiedienu uz valsts augstākajām amatpersonām un deputātiem, ka nepiekāpība var novest pie kavēšanās ceļā uz valsts stratēģiskajiem mērķiem, proti, kļūšanas par NATO un Eiropas Savienības dalībvalsti. Šajā situācijā politisko lēmumu pieņēmēju pozīcija nebija gana stingra, un, pakļaujoties šādiem argumentiem, vairākas Valsts valodas likuma normas tika mīkstinātas par spīti valodas ekspertu brīdinājumiem par tālejošām šādas rīcības sekām. Raugoties ar vairāk nekā divdesmit gadu ilgu pieredzi, var droši apgalvot, ka tas būtiski palēnināja sabiedrības konsolidāciju un mazināja cittautiešu vēlmi lietot latviešu valodu saziņā.

Domājams, ka tieši smagajās diskusijās ar nelabvēlīgi noskaņotiem ārvalstu ekspertiem Valsts valodas likuma izstrādes gaitā tika iemantota sajūta par to, cik ierobežotas ir ārpus partijām esoša akadēmisko vidi pārstāvoša lietpratēja iespējas ietekmēt valstiski nozīmīgus lēmumus par lingvistisko likumdošanu un valodas politiku. Tas pamudināja Inu pašai kļūt par aktīvu politiskā procesa dalībnieci. 2002. gads ir laiks, kad veidojas jauna politiska partija – „Jaunais laiks”, un Ina kļūst par vienu no tās dibinātājiem. Ar ievēlēšanu astotajā Saeimā 2002. gada rudenī sākas divpadsmit gadus ilga parlamentārās politiķes darbs, gūstot tautas uzticību šim darbam arī 2006., 2010. un 2011. gadā. Četru Saeimas sasaukumu laikā līdztekus citiem darbiem pildīti priekšsēdētājas pienākumi gan Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijā (no 15.11.2002. līdz 16.12.2004.), gan Izglītības, kultūras un zinātnes komisijā (no 04.11.2010. līdz 17.10.2011. un no 20.10.2011. līdz 23.01.2014.).

Šajā laikā divas reizes Ina bijusi Izglītības un zinātnes ministre: Aigara Kalvīša vadītajā valdībā no 2004. gada 2. decembra līdz 2006. gada 7. aprīlim un Laimdotas Straujuma valdībā no 2014. gada 22. janvāra līdz 5. novembrim.

Līdztekus citiem risinātajiem problēmjaudājumiem īpaša vērība allaž bijusi veltīta valodas politikai, abas reizes virzot valdībā apstiprināšanai „Valsts valodas politikas pamatnostādnes” attiecīgi 2005.–2014. un 2015.–2020. gadam. Pirmo ministres pilnvaru laikā Izglītības un zinātnes ministrijas nolikumā nostiprināta norma, ka tieši šī ministrija ir atbildīga par valsts valodas politikas izstrādi.

2015. gadā sākas jauns posms Inas darba dzīvē, jo iepriekšējos gados uzkrātā pieredze tiek plaši izmantota, iekļaujoties Latvijas Universitātes nule ievēlētā rektora Indriķa Muižnieka komandā un kopš tā laika ieņemot prorektora amatu. Viņas atbildības joma saistīta ar humanitāro un sociālo zinātņu fakultāšu darbības pārraudzīšanu, bet tas ietver arī rūpes par abām universitātes bibliotēkām un dalību Eiropas universitāšu organizācijās.

Minētie administratīvie pienākumi ne mirkli nav pārtraukuši aktīvu zinātnisku darbību, no 2018. līdz 2021. gadam vadot Latvijas Zinātnes padomes Valsts pētījumu programmu „Latviešu valoda” (VPP-IZM-2018/2-0002) ar desmit apakšprojektiem un no 2022. gada vidus – „Mūsdienu latviešu valoda – lietojums un attīstība” (VPP-LETONIKA-2022/1-0001).

Kopš 21. gadsimta pirmajiem gadiem aizsācies vēl viens būtisks Inas darbības aspekts, proti, dažādām valodniecības problēmām veltītu darbu tulkošana latviešu valodā, ko aizsāka joprojām konceptuāli aktuālais K. Beikera darbs „Bilingvisma un bilingvālās izglītības pamati” (2002). Pārtulkotie sociolingvistikas klasiķu darbu fragmenti kopā ar Inas komentāriem parādījās tematisko rakstu krājuma „Kentaurs XXI” 30. laidienā (2003). Tam sekojuši tādi darbi kā B. Spolska „Valodas pārvaldība” (2011), Dž. Aičinsones „Runātspējīgais zīdītājdzīvnieks: Ievads psiholingvistikā” (2015) un D. Kristala „Mazā valodas grāmata” (2019). Tulkojamo darbu izvēli lielā mērā allaž noteicis kritērijs, ka it visos gadījumos tie ir orientēti uz plašu lasītāju loku, kam interesē sabiedrības funkcio-

nēšana kopumā un valodas loma tajā. Lielākoties tie ir darbi, kas pārkāpj tradicionālo skatījumu uz valodu kā gramatisku sistēmu, bet rosina domāt par tās redzamo vai nemanāmo klātesamību ikviena cilvēka ikdienas gaitās.

Šie tulkojumi mudināja radīt kaut ko līdzīgu arī pašiem, tādēļ spilgti atceros brīdi 2015. gada oktobrī autobusā ceļā uz XII Starptautisko baltistu kongresu Viļņā, kad aizsākās ideja par oriģināldarbu, kas vienlaikus populāri un pietiekami zinātniski izskaidrotu latviešu lasītājam daudzas atziņas par valodas būtību un vietu cilvēces attīstībā. Tolaik tapa arī sākotnējais satura rādītāja projekts, kurš gandrīz pilnīgi tika īstenots gatavajā darbā, un jau drīz pēc atgriešanās Rīgā tas tika konkretizēts, sadalot veicamos darbus starp abiem autoriem. Tas bija radoši sasprindzināts laiks, kad regulāri apmainījāmies ar teksta uzmetumiem, lai labotu un papildinātu viens otra uzrakstīto. Manuskripts bija gatavs jau 2017. gada pavasarī, bet tā tapšana ieilga tādēļ, ka rezultātam bija jābūt ne tikai saturiski, bet arī vizuāli iespaidīgam ar daudzām ilustrācijām un teksta izcēlumiem. Šo darbu izcilā kvalitātē paveica Baiba Lazdiņa, un jau 2017. gada oktobrī notika mūsu kopējās grāmatas „Ceļavējš cilvēku ciltij: valoda sabiedrībā” atklāšanas svētki. Poētiskais nosaukums ir tiešs Inas nopelns, jo viņa uzsvēra, ka šai gadījumā vajadzīgs kaut kas tāds, kurā visi vārdi sāktos ar vienu un to pašu burtu.

Ļoti būtisks gan Inai personīgi, gan, gribētos ticēt, visai valodnieku saimei un pat visai nacionālos jautājumos ieinteresētajai latviešu sabiedrības daļai bija darbs ar divsējumu Kārļa Mīlenbaha darbu izlases sagatavošanu (2009, 2011). Un, kaut gan latviešu valodniecībā līdzīgi darbi jau ir bijuši, tomēr šis izdevums ar savu komentāru precizitāti un zinātnisko aparātu var droši kalpot par paraugu līdzīgiem izdevumiem par citiem valodniekiem. Abi darbu izlases sējumi spēja atgriezt zinātniskā aprītē K. Mīlenbaha rakstīto, tomēr pēc to pabeigšanas palika līdz galam nepadarīta darba

sajūta, jo daudzi fakti bija palikuši ārpus publicētā, līdz galam neatklājot visas personības šķautnes. Tādēļ tapa trešais sējums „Kārlis Milēnbahs un viņa laiks”, kurā maz analogu latviešu kultūras vēsturē. Zinot, ka K. Milēnbahs iesaistījies (varbūt pareizāk – bijis spiests iesaistīties) vairākās pat visai asās polemikās presē, šajā sējumā apkopotu abu diskusijas dalībnieku viedokļi, lai lasītājs varētu vērtēt katras puses argumentus un stilu. Šāds uzstādījums gan objektivitātes, gan vispusības vārdā ļauj pārvarēt līdz šim latviešu grāmatniecības praksē (it īpaši kopotu rakstu un darbu izlašu sastādīšanā) ierasto pieeju, kas ļauj lasīt tikai vienas puses domas. Tāpat izdevumā iekļautās K. Milēnbaha recenzijas un citu autoru recenzijas par viņa darbiem kopā ar dažāda veida jubilejas un piemiņas rakstiem ļauj rast pilnīgāku priekšstatu par dižo valodnieku, cilvēciskojot viņa tēlu.

Raksts veltījumkrājuma ievadā nav un arī nevar būt izsmeļošs apskats par zinātnisko devumu, tomēr tas ir daudzinājums neatlaidībai, darbaspējām, erudīcijai un labvēlībai pret kolēģiem, kas raksturo Inu kā čaklu un krietnu darba veicēju. Daudzinājums Inai Druvieteī, kādu viņu pazīstam. Ceru, ka šim vēlējumam pievienosies arī itin visi veltījumkrājuma rakstu autori.

Rīgā, 2023. gada 31. martā

VALODAS POLITIKAS STRAUMĒ



DISKUSIJAS PAR TULKOJUMVALODU 19. GS. BEIGĀS UN 20. GS. SĀKUMĀ

Andrejs Veisbergs

Tulkojumi

19. gs. beigas ir valodas modernizācijas un aptvēruma straujas paplašināšanās periods. Ņemot vērā ilgo vācu valodas (runātāju) ietekmi uz latviešu valodu un nospiedošo vācu valodas dominanci gan kā avotvalodai, gan starpniekvalodai tulkojumos, latviešu rakstu valoda bieži bija „pavāciska” un tulkojumos stipri cieta no interferences. Taču ap gadsimtu miju rūpīgā lietojumā tā jau bija atbrīvojusies no daudzo ģermānismu kokainības un pietuvinājusies tautas sarunvalodai. Bija samazinājusies vācu artikulu atveide ar vietniekvārdiem vai skaitļa vārdu *viens*, arī apzīmētāja lietojums aiz apzīmējamā vārda, radīti daudzi jaunvārdi, termini, atvasinājumi, strupinājumi, aizstātas skaidrojošās vārdkopas.

19. gs beigu posmā tulkošana pilnībā nonāca latviešu rokās, izdots vairs tikai rets kāda vācu mācītāja tulkojums. Tulkojamajiem darbiem kļūstot nopietnākiem, kā metode sāka dominēt lojalitāte. Domestikācija, kas vēl pastāvēja seklaajā literatūrā, pakāpeniski izbeidzās, lokalizācija vairs netika izmantota arī triviālliteratūrā, tā saglabājās bērnu literatūrā (šai laikā tika visai intensīvi tulkotas dažādu tautu pasakas) un arī lugās.

Par tulkojumvalodu rakstīja Indriķis Laube, kas astoņdesmitajos gados *Baltijas Vēstnesī* regulāri recenzēja kalendārus un to literārās daļas. Laube uzsvēra, ka, ja censoņa talants nav pietiekams labas oriģinālliteratūras radīšanai, tad labāk pievērsties tulkošanai, jo „derīga raksta tulkojums labāks par sagrābstītu, samuldētu oriģinālu” (Laubes Indriķa raksti 1939: 96). Taču arī tulkojumus var sabojāt, ja pārceļšana notiek vārdu pa vārdam. Tulkojumus var tuvināt latviešu auditorijai ar lokalizāciju, kas, lai gan patlaban nepieciešama, tomēr esot pārejoša un ne visai augsti vērtējama parādība.

Svešādošanu tulkojumos noteica tas, ka bija radusies paaudze, kas puslīdz labi orientējās plašākos pasaules jautājumos un interesējās par notiekošo aiz ciema, pilsētas vai valsts robežām. Svešādošana neizbēgami nesa līdzī arī jaunu svešvalodu elementu iepļūšanu un lietojumu paralēli valodas attīrīšanai no vācu aizguvumiem.

Ilustrācijai šīm tendencēm neliels tulkojuma fragments no itāļu novelista Emilio Marki (*Emilio de Marchi*) 1888. gadā izdotā romāna „Priestera cepure” (*Il cappello del prete*) *Dienas Lapā* 1896. gadā, kur redzama gan svešādošana (eksotiski vārdi, parindēs skaidrotas detaļas), gan nepatīkams burtiskums. Tulkotājs nezināms, tulkots acīmredzot no vācu valodas, jo autoram vāciskots vai franciskots vārds – Emila de Markija „Don Tschirilo platmale” (vāciski tas izdots 1894. gadā ar tieši tādu nosaukumu – „Don Cirillos Hut”):

Tā bija vēl ļoti skaista sieviete, šī princese, kurā bija savienojušās divu vecu itāliešu-spāniešu ciltis. Jau savos jaunības gados palikusi atraitne, tā vēl nebija sasniegusi trīsdesmitos gadus un viņas skaistums staroja viņas otrās jaunības pilnā spožumā; šī jaunība mēdz būt pie krietnām sievietēm otrs pavairots un pārlabots izdevums. Princese, kurai nekas cits nebija ko darīt, ļāvās sevi aplidoties un jau vairāk nekā vienreiz bija apstiprinājusi to sakamu vārdu: “Audaces fortuna juvat.”*) Un nu baronam, kā mēs to jau redzējām, netrūka uzsākšanas dūšas: tas mācēja sevi tik laimīgi ievesties un pēc nedaudz acumirkļiem tik traku bleķi sarunāt, ka princese to izvēlēja par savu kavalieri.

“Es jūs, prinčīpasa, novedīšu ratos.”

“Un kāpēc ne jāšus?”

“Manis pēc arī jāšus, ja jums tā labāki tīk!” viņš atbildēja piešus saskandinādams.

“Jūs būsat mans briesmīgais**) bruņnieks”

“Kāpēc briesmīgs, prinčīpasa?”

“Tāpēc, ka jums ir zvēriski brigantu ģīmī, kas man patīk.”

.....

*) Dūšīgajam izdodas!

**) Nepārtulkojama vārdu spēle: Cavalier servente, cavalier terrible.

Gadsimta beigās latviešu valodā sāka parādīties nozīmīgi klasiskās literatūras, kā arī tā laika labāko rakstnieku darbu latviskojumi. Jaunlatviešu sētā doma par cittautu pieredzes izmantošanu latviešu nācijas izaugsmē veicināja arvien plašāku tulkojumu klāstu. Tā *Dienas Lapa* 1888. gadā uzsver: „Mums jāmācās, jāstiprinājas vēl pie citiem, lai

pēcāk varētu paši savu tautisku rakstniecības ēku uzcelt. Tā tas gājis un iet pie visām tautām pasaulē. Ir kociņam jaunam piesprauž atspaidu – tik vēlāk viņš stāv stipri uz savām paša kājām.” (Iekšzemes ziņas 1888: 2)

Žurnāla *Austrums* redaktors (līdz 1892. gadam) Jēkabs Velme paredzēja plaša spektra informācijas izplatīšanu, koncentrējoties uz vērtīgo pašmāju un aizrobežu lasāmvielu. Viņš arī aicināja novērsties no vācu avotu dominances – sentimentālajiem stāstiem – un lielāku uzsvāru likt uz zemnieku dzīvi vairāk atainojošo krievu literatūru. Velme centās žurnālam kā tulkotājus piesaistīt latviešu rakstniekus – Apsīšu Jēkabu, Janševski, Veidenbaumu, Adamoviču u. c. Žurnālā publicētajā prozā tulkojumi dominēja pār oriģināliem, dzejā savukārt oriģināli bija pārsvarā. Interesanti, ka filologs Velme noraidīja Raiņa (20 gadu vecumā tulkoto) 1887. gadā piesūtīto agrīno Puškina „Borisa Godunova” tulkojumu, šķiet, ap simtu Raiņa darināto jaunvārdu dēļ (Birkerts 1954: 385). Darbu pēc desmit gadiem publicēja *Mājas Viesa Mēnešraksts*.

Tulkojumu ievirze bija atšķirīga, dažiem tulkotājiem bija augsti mērķi. Tērbatas Universitātes profesors, zinātnieks, rakstnieks un folkloras pētnieks Jēkabs Lautenbahs-Jūsmiņš ne tikai pats rakstīja, bet arī atdzejoja. Tā 1880. gadā krājumā „Līga”¹ bez paša dzejoļiem ir arī Šillera, Heines, Eduarda Mērikes (*Eduard Morike*) darbi, kataloņu un portugāļu tautas romances. „Lautenbachs te parādās kā pirmais Jura Alunana cienīgais stilists plašāka nozīmē, tas ir – nevien vārdu saskaņojumā, bet arī izjūtā un notikumu izpratnē. Visas šīs dziļi subjektīvās noskaņas un izjūtas latvju literatūrā tajos laikos bija kas neparasti daiļš un kairinošs, ko tikai tā laika inteliģence spēja sajust un cienīt, ne plašākie tautas slāņi. Viņš vienīgais spēja izjust Heini.” (Eglītis 1922: 438)

Nopietnākus darbus, tiesa, gan vienmēr no vācu valodas, tulkoja arī Ernests Dinsbergs, kas bija plaši pazīstams kā neskaitāmu lokalizāciju autors. Dinsbergs tulkoja Gētes satīrisko poēmu „Lapsa Kūmiņš” lokalizētā variantā (sāktulkojums un fragmenta publikācija kalendārā 1852. gadā) apjomīgā grāmatā ar pāri par 300 lappusēm 1879. gadā².

1 *Līga* [dzeja 2 daļās] no J. Lautenbacha (Jūsmiņa). Rīga; Tērpata: Schnakenburgs, 1880–1889.

2 Wolfgang v. Goethes *Lapsa Kuhmiņsch* ar Wilhelm v. Kaulbach sihmejumeem. Latviski pahrzehlis un saskandinājis E. Dünsbergs. Jelgavā: Drukats un apghadats no Sieslack’a, 1879.

Beigu piezīmēs Dinsbergs dod arī dažu mazāk zināmu terminu skaidrojumu: *legats ir pāvesta sūtņis; berills ir kāds dārgs akmins; licenciāts ir mācīts vīrs, kas zemāks par dakteri.*

Vēl viens Dinsberga lieldarbs bija Homēra (*Homer*) „Odisejas” brīvs pārstāsts no vācu valodas, pirmajā izdevumā trīs dziedājumi³, otrajā – divpadsmit⁴. Pirmajā izdevumā aiz katra dziedājuma doti daži svešvārdu paskaidrojumi, otrajā izdevumā Dinsbergs pārgājis uz zemsvītras piezīmēm.

Šai pašā laikā iznāca „Odisejas” astoņu dziedājumu Kārļa Mīlenbaha tulkojums⁵ no oriģinālvalodas, kas jau ir citas paaudzes „mācīta” vīra darbs. Grāmatai ir ievads, ar ļoti garu skaidrojumu par heksametru, darbā ir plaši zemsvītras skaidrojumi, kas aizņem trešdaļu no teksta. Velme, rakstot par Mīlenbaha „Odisejas” tulkojumu, uzsver, ka valoda ir tautiska, „tāda, kādu to atrodam tautas dziesmās, pasākās un tautas mutē” (Velme 1892: 433). Norādot, ka latviešiem trūkst daudzu vārdu un jēdzienu, viņš galvenokārt vērtē jaundarinātos „kompozītus” (salikteņus), dažus atzīstot par labiem, citus par nepiemērotiem.

Jānis Sirmāis sniedza pamatīgu recenziju, kur aplūkoja abus tulkojumus (*Dienas Lapa* 10., 11., 15., 16.10.1890.). Viņš uzsvēra, ka senā dzeja ir svarīga mūsu dzejniekiem, un norādīja, ka pirmais jautājums, par ko nav skaidrības, ir svešvārdu rakstība, kur abus tulkojumus nav kārtības. Tad kritiķis aplūkoja pantmēra problēmas, kas arī nav atrisinātas, tomēr „jāsaka, ka Mīlenbaha tulkojumā pantiņi noritinās diezgan gludeni un tekoši”, Dinsbergam „vietām pantiņi norit it labi, bet par to atkal vietām tie diezgan nepanesami” (Sirmāis 1890a: 1). Tālāk norādīts, ka, tulkojot augsti apdāvinātus rakstniekus, nevar darboties tā, kā ar maz ievērojamjiem, jo šeit katram vārdam svars. Tā kā Dinsbergam ir tulkojums no vācu valodas, „Tulkojuma tulkojumam aizvien šādos gadījumos piemīt it maz paša oriģināla īsto īpašību un savādību” un „vietu vietām tas

3 Homera *Odiseja* pehz H. B. Meklenburga un I. H. Vossa raksteem latwiski tulkojis un sadsejojis Dünsbergu Ernsts. Rīgā: Drukats un apgahdats M. Jakobsona drukatawā, 1890.

4 Homera *Odiseja* pehz H. B. Meklenburga un I. H. Bossa raksteem latwiski tulkojis un sadsejojis Dünsbergu Ernsts. Leepajā: K. Ukstiņa apgahdeenā. 1894.

5 Homēra *Odiseja*. Tulkota un ihseem peesihmejumeem isskaidrota no K. Mühlenbacha. Jelgawā: drukājis A. Reinbergs, 1890–1895 (5 burtnīcas).

gaužām maz atgādina Homēru un viņa vārdus”, tāpēc nav vērts pētīt „tulkojuma vāju tulkojumu”. Pārējā analīze tika veltīta Mīlenbaha veikumam, kam arī daudz vainu (Sirmais 1890b: 1). Pēc sava tulkojuma kritikas Dinsbergs saērcināts norādīja, ka tulko tautai, ne naudai.

Ja gadsimta otrās puses pirmajās desmitgadēs zinātnes aspekti tika skarti galvenokārt tikai skolu mācībgrāmatās (izņēmums varbūt būtu ģeogrāfija, par kuru ir daudz izdevumu), tad 19. gs. beigās arvien nopietnāk tika izdota arī ziniskā literatūra (Zanders V. 2013: 333), parādās grāmatas, kas veltītas atsevišķiem pasaules izziņas aspektiem, kas lielākoties ir dažādi tulkojumi. Īpaši ar to nodarbojās Rīgas Latviešu biedrības (RLB) Derīgu grāmatu nodaļa (DGN) (dibināta 1886. gadā), kuras mērķis bija publicēt kvalitatīvas, izglītojošas un pieejamas grāmatas. DGN publicēja arī daiļliteratūras tulkojumus un bija visai prasīga attiecībā uz tulkojuma kvalitāti, piemēram, noraidīja jau teātros izmantotus tulkojumus, ja tie neatbilda kvalitātes kritērijiem (Zanders V. 1991: 110).

Zinātniskas literatūras rašanās nozīmēja precīzas terminoloģijas izveides nepieciešamību. Terminoloģijas izplešanās atspoguļojās arī vārdnīcās. Jēkabs Dravnieks publicēja „Konversācijas vārdnīcu” burtnīcās (1891–1895/1898), bet pasākums bankrotēja, nesasniedzot pusi no apjoma. Bija dažādas domas par šādas vārdnīcas veidošanu, piemēram, tulkot kādu īsāku vācu konversācijas vārdnīcu, bet uzvarēja Dravnieka pārliecība, ka latvietim vajag viņu interesējošo informāciju, arī plašas ziņas par Latviju. Dravnieks norādīja, ka vārdnīca apjomā būs kā mazais Meijera leksikons, bet šķirkļus ņems no lielā Meijera, pārstrādājot un papildinot to latviešiem (Dravnieks 1890: 3). Vārdnīcas ieceri sveica Blaumanis (1891) kā „visnozīmīgāko parādību, kas pēdējā laikā radusies latviešu literatūrā”. Tas ir skaidrs pierādījums „latviešu valodas lielajam progresam, valodas, kas dzīvo tikai tautas mutē, laikrakstos un grāmatās un tātad iztiek bez pārējiem palīgīdzekļiem, kuri veicina citu valodu uzplaukumu” (Blaumanis 2000: 7). Pēc pirmo burtnīcu izdošanas Atis Jansons aprēķināja, ka aptuveni 90 % šķirkļu informācijas ir tulkojums (Jansons 1898: 10).

1884. gadā *Baltijas Vēstnesī* tika skarts kvalitatīvu tulkojumu jautājums – vai tas kādam būtu pa spēkam un vai latviešu valoda tam ir gatava.

Laikraksts publicēja vēstules, vienā kāds rīdzinieks ieteica vākt naudu labam tulkojumam, prēmijām. Kāds cits norādīja, ka problēmas sagādā angļu valodas nezināšana, bet varot taču tulkot no vācu valodas. Neesot tā, ka traucētu latviešu valodas nabadzība. K. Biezbārdis pārtulkoja Tacita „Ģermāniju” un „nepietrūka nedz vārdu, nedz formu”. Tas bija pirms 15 gadiem, un pa šo laiku latviešu valoda attīstījies. Redakcija piezīmēja, ka diskusijā neiejauksies, kādu naudu jau atrast varētu, tāpēc iesaka potenciālajiem tulkotājiem par nodomiem ziņot Zinību biedrībai, lai vienu darbu netulkotu vairāki gribētāji (Homera 1884: 1).

Tiek aplūkota tulkojuma un pārcēluma būtība un atšķirība, kritizēts burtiskums. Tā Vaidelots (Jānis Straume) *Rotā* raksta: „Tulkojumu ziņā esam diezgan bagāti ar grāmatu skaitu. Bet laimīgi tomēr nevaram mēs saukties – un labāk būtu, ja dažs labs „pārcēlums” nebūtu laists klajā. Šie tulkojumi, kas pa lielākai daļai ņemti iz vācu literatūras, reti parāda, ka tulkotājs bijis cik necik valodas pratējs. Latviešu valoda mocīta un izstaipīta pēc vācu konstrukcijām, un pats latviets dažā grāmatiņā vairs lāgā nevar pazīt savu valodu. Šādi tulkotāji pelna pareizāku vārdu: viņi paši jau arī saucas par „pārcēlājiem”. Un pareizi tas ir; jo viņi, tā sakot, vārdu vien ir pārcēlušī” (Vaidelota 1885: 355). Autors norāda, ka visvairāk tulkojis ir Lapas Mārtiņš, un brīnās, kur viņam pacietība tik daudz garlaidīgus un „nemorālīgus” stāstus tulkot. Tomēr jāatzīst, ka valodas ziņā Lapas Mārtiņš krietnāks nekā daudzi citi. Taču „atrodas starp nezālēm arī derīgas puķes [...] lai gan to ir mazākā daļa. Ir daži tulkojumi gan iz krievu, gan vācu literatūras, kas krietna rota mūsu literatūrai. Atrodas pa tulkojumam pat iz vecajām valodām. Tā arī pa laikrakstiem viens, otrs labi tulkots stāsts.” (Vaidelota 1885: 356)

Tipiskās tulkotāju burtiskuma kļūdas, interference un viltusdraugi izsmieti kādā uzkonstruētā paraugā feļetonā:

Bija viena kundziska (herrlich) diena. Karstie saules stari dedza no azura zilās debess telts zemē uz tālo pagānu (weite Heide). Uz zemes ielu (Landstrase) medija (jagte) vieni rāti. Viens kolonists aizdevās sevi (begab sich) no kāda nolaiduma (Niederlassung), kur iztecējušā (in der verfloßenen) naktī bij izcēlies aklis uguns troksnis, uz tuvāko projām (Fort), kurā bija ierīkota laicīga (zeitmessige) telegrāfa stacija, lai turp šo kundī (Kunde) aiznestu. Bet zemesielas grāvī bāzās (steckte) sarkanais

Indijāneru galvenieks ar saviem kara ļaudīm. Kad braucējs nonāca tai vietā, tad viņš sviedās sevi (warf sich) ar skaļu cīņas kaucienu uz viņu. Bet kolonists ātri nolēca uz zemi un iedeva viņam vienu ausu vīģi (Ohrfeige), ka viņš tūlīņ apdomu pazaudēja, uz kam pirmējais knaši divreiz iz sava revolvera deva uguni (geb. Feuer), tā ka divi Indijāneri iekodās zālēs (in's Gras bissen). "Neiesākat ar mani," viņš kļiedza, "man ir mati uz zobiem!"
utt. (Dailis 1887: 75–76)

Kad krievu daiļliteratūras cienītājs Ermanis Pīpiņš-Vizulis pārtulkoja Gogoļa „Mirusās dvēseles”, darbs tika iespiests Klāva Ukstiņa vadītā laikraksta *Latvietis* 1895.–1896. gada slejās. Tiklīdz tulkotājs jau bija kļuvis pazīstams literatūras kritiķis, darba pirmā daļa iznāca atsevišķā grāmatā Jāņa Ozola apgādā 1897. gadā. *Mājas Viesa Literariskajā pielikumā* parādījās visai barga anonīma tulkojuma kritika sešu lappušu garumā (Nikolaja 1898). Vizulis darbu tulkojis tā, lai visiem labi saprotams, taču tulkojot lietojis „vecos vāciskos vārdus”, kas autora izteikumā ir „pārspīlētā Vizūļa vācumānija”, „Ak tu nevainīgā atpakaļrāpulis!” (Nikolaja 1898: 297). Tiek norādīts arī uz reālām kļūdām un citiem negludumiem. Kritiķis izdara arī plašākus secinājumus: „Ar pārlatviskotām „Mirusām dvēselēm” var būt mierā, pat ļoti mierā, bet pie tās pašas reizes arī nebūt mierā. Var būt mierā tādēļ, ka, visumā ņemot, tulkojums nemaz nav par matu zemāk, bet gan dažā ziņā augstāk par tiem daždažādajiem tulkojumiem, un tulkojumu tulkojumiem, un tulkojumu tulkojumu tulkojumiem, ar kuriem mūsu rakstniecība pārpludināta” (Nikolaja 1899: 298).

Kad Janševskis 1897. gadā izdeva Mopasāna stāstus, Jēkabs Dravnieks recenzijā to raksturoja kā „pietiekošu”, taču aizrādīja, ka tulkotājs reizēm lieto dīvainus vārdus un formas (Grahmatu 1897: 3). Janševskis norādīja, ka pret tulkojumu izvirzīti „nedibināti pārmetumi valodas ziņā”, atzina, ka tulkojumā gan ir drukas kļūdas, jo nav redzējis korektūru, taču atgādināja, ka valodā ir daudz sinonīmu un dialektismu, un atsaucās uz latviešu tautasdziesmām kā to labāko avotu. Viņš arī piebilda – ja recenzentam ir zināmi labāki latviskie ekvivalenti dažiem vācu vārdiem, tad lai dara tos zināmus (Janševskis 1897: 3).

Slavēti tika Friča Adamoviča Šekspīra tulkojumi: „Nav jau tik viegla lieta tulkot Šekspīru, attēlot visus viņa varenās dzejas smalkumus un dziļumus. Fr. Adamovičam tas varen labi izdodas un pie tam Latviešu

valodas garam ne bût netiek pāri darīts, izliekas tīri it kā Šekspīrs būtu pa latviski domājis un rakstījis” (W. 1899: 1). Arī Teodors Zeiferts, neiedziļinoties „Jūlija Cēzara” tulkojuma detaļās, to novērtē augstu: „Tulkotājs no savas puses ir visu darījis un varējis darīt, lai Šekspīra dzeja skaidri atskanētu latviešu ausīs. Latviešu teikumi tur cienīgi nes viņu augsto dzeju; vārds pa vārdam tur it kā ar kalnu izcērt un nostāda tēlus acu priekšā. No šī tulkotāja (Fr. Ad) drīkstam sagaidīt, ka viņš vēl daudz dārgu mantu no svešuma pārvedīs un ieguldīs mūsu rakstu apcirkņos.” (T. 1898: 240) Līdzīgi ir vērtējumi arī par „Makbetu”: „Makbetu tulkot ir grūts darbs, tomēr par tulkojumu jāsaka labs spriedums” (Stradonis 1899: 2). Arī Zeiferts atzīst, ka „Tulkojums ir jauka dzeja” (Teodors 1899: 319), un nedaudz pakritizē vienu tulkojuma elementu, proti, iesaka neskanīgās *čurkstes* vietā lietot *bezdelīgu*.

Fausts

Bija vairāki mēģinājumi tulkot „Faustu” (Zālītis 1999). Pirms Raiņa to tulkoja Dinsbergs (manuskripts nav saglabājies (Zanders O. 1991: 55)), Jēkabs Māsēns un Kārlis Jannaus. Tulkojumi gan netika publicēti. Raiņa tulkotais „Fausts” parādījās *Mājas Viesa Mēnešraksta* 1896. gada 12. numurā, ar turpinājumiem visu 1897. gadu. Grāmatā tulkojums publicēts 1898. gadā⁶. Tulkojums tika uzreiz atzīts kā inovatīvs un izcils, Rainis (tiesa vēlāk) nodēvēts par kongeniālu tulkotāju (Grāmatu apskats 1923: 317). Taču, piemēram, Milēnbahs kritizēja Raini par tā „Fausta” tulkojumā praktizēto pārāk brīvo valodas lietojumu, īsināšanu u. c. Rainis savukārt aktīvi vērsās pret valodnieku pārāk stingro un iesīkstējušo turešanos pie normām. Dažus gadus vēlāk vēstulē izdevējam Ansim Gulbim Rainis raksta: „Kopš „Fausta” iznākšanas modušies tik daudz jauni spēki, kas grib līdzī strādāt – (sačīsim – Kolumba darbā: atvērt mums ja ne Ameriku, tad Eiropu) manā pozitīvā darbā, atjaunot latviešu valodu, pildīt viņu ar dzīvu saturu, cirst logu uz Eiropu” (Rainis 1984: 390).

⁶ *Fausts: traģēdija no Ģetes*. Tulkojuschi Aspasija un Rainis. Rīga: Ernsts Plates, 1898.
Fausts: pirmā un otrā daļa no Ģetes. Tulkojuschi Aspasija un Rainis. Rīgā: Drukats un apgahdats Ernsta Plates tipo-litografijā, 1898.

Laikraksta *Mājas Viesis* redaktors Pēteris Zālīte, nespēdams saprast, kuram no strīdniekiem ir taisnība, ironiskā kārtā griezās pēc skaidrojuma pie vācbaltiešu zinātnieka Augusta Bilenšteina. Pēdējais uzrakstīja īsu piezīmi, kurā uzsvēra, ka tulkotājam (Rainim) ir neparasts poētisks talants un viņš apbrīnojami pārvalda savu mātes valodu, bet latviešu valodai nav izteiksmes līdzekļu augstās literatūras tulkojumiem (Aspazija 1979: 79). Šī valodnieka un rakstnieka polemika izvērtās asa, jo to uzkurināja konkurējošie laikraksti. *Mājas Viesis* diskusiju noslēdza ar garāku rakstu, kur redakcija uzsver, ka tulkojumu augstu vērtējuši arī krievu un vācu prese (Cīņa 1899: 7).

Jau krietni vēlāk Rainis triumfējoši paziņoja, ka šai cīņā viņš ir uzvarējis: „Jā, – mana jaunā latviešu valoda uzvarēja; viņa ir ne vien tagadējā literāriskā valoda, kurā raksta rakstnieki, viņa ir – arī tikusi par oficiālo valodu. Mani valodas jaunradīšanas principi, arī „strupināšana”, ir palikuši par vadošiem principiem latviešu valodas pārbūvē un tālāktīstīšanā, kura bija nepieciešama, nodibinoties Latvijai kā valstij” (Rainis 1925: 90). „„Terminoloģijas komisijas” radījušas visas zinātņu un dzīves nozarēs daudz jaunu vārdu pēc – toreiz apkarotiem principiem. Jaunā valoda ir noticis fakts, viņa ir uzvarējusi, – bet zaudējis ir tas, kas par viņu cīnījās, zaudējis pilnīgi pēc visiem traģēdijas likumiem.” (Rainis 1925: 90)

Visumā objektīvu viedokli par Raiņa Fausta tulkojumu paudis Andrievs Niedra (šī recenzija bieži piemirsta vai ignorēta). Niedra pamatīgi un visaptveroši analizē „Fausta” tulkojumu tieši no valodas viedokļa. Kopumā vērtējums ir pozitīvs. Niedre norāda uz reālām problēmām, trūkstošo vārdu materiālu, tulkotāja grūtībām salāgot vēlmi saglabāt atskaņas ar teiktā jēgu, izvairīties no gariem vārdiem, kas vācu valodā ir norma, bet latviešu dzejas valodā neiederas: „Mūsu literatūras valoda vēl nav nodibinājusies. It sevišķi pie tulkojumiem vēl allaž var manīt oriģināla čaulu kā pie jaunizšķilta cālēna. Un ja Fausta tulkotāji gribēja likt Gētem runāt dabisku latviešu valodu, tad viņiem šī valoda pa lielai daļai bij gandrīz vai no jauna jārada. Latvietis vēl nedomā tik abstrakti, sajēgumos, ka vācietis: mūsu valoda vēl mudžēt mudž no salīdzinājumiem, bildēm, konkrētiem tēliem, aiz kuriem tomēr slēpjas tas pats, ko vācietis jau izmanījis un izdomājis kā kaut ko abstraktu, īstenībā

tikai prātam un ne fantāzijai pieietamu. Tādēļ tiem arī nācās radīt dažu jaunu vārdu, saukt atmiņā dažu aizmirstu, darīt par kopīpašumu dažu, kas piederēja tik dialektam". (Needra 1899: 157–158)

Niedra norāda gan uz viņaprāt veismīgiem atradumiem, gan uz diskutējamiem paņēmieniem, ko izmantojis tulkotājs/-i. Interesanti, ka vairāki Niedras apstrīdētie vārdi un „kļūdas” ir mūsdienu valodas norma: „Un nevaram liegt: dažs jauns nosaukums tiem izdevies tā, ka lasītajam viņš tīkami iespiežas atmiņā un tiks nākošā gadījumā varbūt izlietāts. Bet tomēr nevarēs liegt, ka šai ceļā viņi dažureiz iet par tāli, atmezdami dažus tādus vārdus, kas pilnīgi ieauguši valodā, un ņemdami to vietā īsākus jaunatvasinājumus jeb šur tur manītus vairs nelietojamus vecus nosaukumus. Tā mīla = mīlestība, brīns = brīnums, malds = maldīšanās, kaisle = kaislība u. c. Šos sīkumus minēju ne tādēļ, lai mazinātu tulkojuma nozīmi, bet lai darītu uzmanīgu vienu un otru iesācēju rakstnieku uz to, ka viņam allaž jāpalaižas arī uz savu valodas sajūšanu. Jau tā mums ieviesušās literatūrā dažas pavisam neticamas valodas kļūdas: jābūt (= jāir), laipni lūdzu (= padevīgi lūdzu) u. c. Ja turpretī kāds tiešām sajūt, ka Fausta tulkotāju lietotās formas un vārdi viņam patīk un tecēt tek iz spalvas, tad lai viņš tos lietā droši: gan jau nākamība izšķirs, cik tiem tiesības uz dzīvi. Kā jau teikts: mūsu literatūras valoda vēl attīstās. Tur gramatika vien cilvēka nedara svēta. Neapzināmā sajūšana daudzreiz jau iepriekš noteic šās attīstības virzienu.” (Needra 1899: 159)

Jau vēlāk iebildes pret īsināšanu Niedra daļēji saista ar pārmaiņām pasaulē un atšķirībām dzīvesveidā. Rainis nav pazinis tradicionālo „zemnieku valodu” (Niedra 1930: 597), jo pats audzis kā nezemnieks. Niedra atzīst, ka jaunais laiks prasa „straujāku izteiksmi” (Niedra 1930: 601), bet nedaudz pārmet Rainim, ka tas savu valodu veidojis, piemērojoties krievu un vācu valodai un galvenokārt tulkojot. Tas īpaši redzams viņa prozas rakstos. Dzejā Rainis tomēr esot atdzejojājs, ne tulkotājs.

Jāteic, ka Rainis īsināšanu uztvēra ļoti nopietni arī teorētiski. 1912. gada dienasgrāmatā ir vairāki ieraksti, kas saista teksta eleganci ar īsumu, uzsver „ašumu”, laika un drukas ietaupījumu, ko dod viena iekonomēta zilbe.

Šodien valodnieki saskata zināmu taisnību abos viedokļos (Baltiņš, Druviete 2015, 2017), taču Rainis tiešām ietekmēja latviešu valodas attīstību, ne velti retrospektīvi pētnieki runā par „pirmsraiņa valodu” (Veidemane 1999: 77). Tas nenozīmē, ka Raiņa tulkojumi bija nekļūdīgi un perfekti: vietām ir burtiski pārcēlumi, vāciskas un neveiklas konstrukcijas, nestabila pareizrakstība, ko daudzos gadījumos noteica darba specifika – Rainis bieži tulkoja „pa gabalam” un tie tika uzreiz iespiesti, tā ka ne vienmēr viņam bija iespēja pārredzēt un vienādot visu darbu kopumā (Gudriķe 1989: 19). Turklāt tulkots tika no vācu valodas, lai gan franču („Grāfs Monte Kristo”) un angļu darbu („Rienci”) tulkojumos lasītājam apgalvots, ka tulkots no tām.

Pašās gadsimta beigās nezināms autors sprieda par tulkojumiem kopumā un izcēla četrus tulkotājus – Raini, Aspaziju, Mīlenbahu un Adamoviču. „Savu lielo priekšmetu pareiza saprašana, latviešu valodas pilnīga pārvaldīšana un dzejas dāvanas atrodam pie visiem šiem tulkotājiem. Adamovičs pie tam sevišķi caur to ievērojams, ka tas atturas no mākslīgi sastādītu jauno vārdu vai jauno svešādu vārdu lietošanas, bez kam Muhlenbachs un Rainis pa laikam nevar iztikt*** Adamovičs lieto tā sakot vienkāršu latviešu valodu, kādu visi runā un visi saprot. Un tomēr, cik īsi un kodolīgi tas spēj izteikt ar šiem vienkāršiem vārdiem Šekspīra visdziļdomīgākās vietas. Adamovičs tulko Šekspīru no angļu oriģināla, viņš cieši turas pie pēdējā, pat tik cieši, ka dažā (kaut arī retā) vietā no tam cieš tulkojuma dzejiskā puse. Bet par to tas, ko viņš sniedz, ir īstais Šekspīrs.” *Baltijas Vēstneša* redakcija turpat daļēji oponē: „***Šai ziņā, pēc mūsu domām, gan nevarēs Muhlenbachu pielīdzināt Rainim un Aspazijai, kuri abi pēdējie, radīdami jaunus vārdus un formas, vietām pastrādājuši tīrus varas darbus pie Latviešu valodas, caur ko arī „Fausta” tulkojums daudz zaudē no savas vērtības. Tādu patvarību pie Muhlenbacha gan nekur nevarēsīm uzrādīt. Red.” (Grahmatu 1899: 3)

Zīmīgi, ka netiek aplūkots oriģināla un tulkojuma saskaņas jautājums (proti, vai Raiņa veikums ir lojāls un ekvivalents Gētes darbam). Gētes darbā, protams, neatrast vācu jaunvārdus un specifiskas īsināšanas tendences. Šis jautājums vispār parādās tikai gadsimtu vēlāk, pēc Bisenieka „Fausta” tulkojuma.

20. gs. sākums

20. gs. sākums nāk ar milzīgu paātrinājumu, laikapoms līdz Pirmajam pasaules karam (īpaši pēc 1905. gada) ir ļoti bagāts tulkojumomā – iespējams, visbagātākais latviešu vēsturē. Šai laikā tulkojumi izvēršas tieši presē – laikrakstos un žurnālos, kas šai laikā sakuplo. Desmit gados ir bezgala daudz viena darbu tulkojumu – dažreiz pat pieci un pat desmit (Veisbergs 2022: 92). Latvijā grāmatniecība „īsā laikā pārdzīvoja visus attīstības posmus un 20. gs. sākumā tuvojās pasaules kultūras tautu grāmatniecības līmenim” (Labrence 1984: 112).

Tomēr rusifikācijas vilnis, kas valdīja skolās, noveda pie pastiprinātas krievu valodas ietekmes tulkotāju valodā, jo ap šo laiku aktīvi kļuva tulkotāji, kas bija mācījušies nu jau „krievu skolās”. Pārkrievošana gan tieši (skolu un iestāžu ietekmē), gan netieši (nopietnas literatūras, zinātnisko grāmatu trūkumā cilvēki meklēja un izmantoja krievu avotus) grāva latviešu valodas kvalitāti. Par šo „iekšējo pārkrievošanos” Skalbe sacīja: „[...] viņi lasīja visu krieviski, domāja visu krieviski un, latviski runājot, bārstīja krievu frāzes [...] iznēsāja jēdzienus, kas tieši pārceļoja no krievu avīžu ievadrakstiem latviešu progresīvo laikrakstu slejās, steidzīgie tulkojumi bij pilni krievisku valodas formu un krievu vārdu.” (Skalbe 2002: 231) Aprakstot situāciju redakcijās, Augusts Melnalksnis rakstīja: „Veco redakcijas darbinieku saimē šis laikmets palicis atmiņā kā „atnešanās laiks”, kad bieži vien 100 rindiņu garajā tulkojumā no krievu valodas vismaz 10 reizes atkārtojās verbs „atnesas” latvisko „attiecas, zīmējas, izturas” nozīmē. Tikai pateicoties Veismaņa Jāņa tēvišķiem aizrādījumiem un Rūdolfā Blaumaņa kodīgām piezīmēm par „atnešanos” tiešā nozīmē, atnešanās tulkotos rakstos mitējās.” (Melnalksnis 1944: 2)

Uz abpusējiem spaidiem norāda Bračs: „Dīvaini, ka tie paši, kas par vāciskiem valodas ērmiem smejas, tomēr krieviskos tur vēl par izglītības zīmi. Vispāri mūsu valoda tiek kropļota no abiem galiem: no atpakaļrāpulis, kurš par latviešu valodas skaistāko paraugu uzskata gandrīz Gluka bībeles tulkojumu un posta tautas skaidro valodas izjūtu ar nelatviskiem sprediķiem un kroplīgām dziesmām, un no pseidoprogresīvā gala, kurš, redzēdams, ka apdāvināti dzejnieki kā Rainis un Plūdonis,

valodas gramatisko un gleznu īpatnību pilnīgi saprazdami, ievēd jaunas formas un vārdus; šis pseidoprogresīvais tautas gals nu grib ievest jauninājumus, kas nekādi nesaskan ar valodas garu, ir burtisks tulkojums no krievu valodas un tikai kropļo mūsu valodu.” (Bračs 1910: 21)

Valodu mijiedarbe, tulkojumu hibrīdisms (tai laikā neesošs termins), kas veido jauno latviešu valodu, Brača vērtējumā ir „dzīvības nespējīgs bastards, maisījums ar lāča galvu, ēzeļa kājām un cilvēka miesu” (Bračs 1910: 22).

Tulkojumu kvalitāte un valodas lietojums bija ļoti atšķirīgs. Daži šī perioda darbi (lai arī nedaudz vecmodīgi) ir joprojām lasāmi, korekti veikti un labā latviešu valodā (Akuraters, Rainis, Jaunsudrabiņš, K. Skalbe, Plūdons), citi ir smagnēji, mudž no vācu un krievu barbarismiem un konstrukcijām. Periodikā kvalitāte nereti bija bēdīga, darbi tika graizīti, lai atbilstu formātam vai uzskatot, ka viss teksts nav vajadzīgs. Laikrakstu redaktori darbā bija tik pārslogoti, ka „tiem neatlika laika piesūtīto manuskriptu caurlasīšanai un koriģēšanai. Daiļdarbu redaktors apmierinājās, izlasījis tulkotā stāsta virsrakstu un autora un tulkotāja vārdus. Un ja nu tulkotājs skaitījās jau laikraksta pazīstams līdzstrādnieks, tulkojumu nodeva tipogrāfijā. Tikpat saudzīgi pret tekstu un valodu izturējās arī korektors, lai nesagādātu lieku darbu burtlikiem.” (Melnalksnis 1944: 2)

Tulkojumi kļuva arvien precīzāki, lojāli, tulkotāji nebaidījās no svešādošanas, bet brīvais tulkojums ieguva jaunu, mākslinieciski spēcīgu, radošu nozīmi. Lokalizācija nereti saglabājās triviālo lugu tulkojumā, kā arī nereti ziniskās literatūras pārcēlumos, taču tur to būtu precīzāk saukt par adaptēšanu. Vēl pastāvēja arī pārstāstījumi jeb brīvi tulkojumi. Dažādību ietekmēja arī individuālu tulkotāju uzskati, tradīcijas, atkārtotie iespiedumi, kas parasti netika pārveidoti. Piemēram, Apsīšu Jēkaba tulkotās Andersena pasakas pārizdevumos saglabāja 19. gs. tulkojuma iezīmes, vecvārdus, skaidrojumus. Metodes nomaiņa bija pakāpeniska un dabiska, bez īpaša teorētiska pamatojuma. Visbiežāk to noteica tulkojuma mērķis (pat ja tas netika darīts apzināti). Tāpēc viegla, izklaidējoša satura literatūrā nereti izmantota pabrīva pieeja oriģināla atveidei, īsināts teksts, pavirši tulkotas reālijas u. c. Savukārt, ja tulkojuma mērķis bija

apgaismot un bagātināt latviešu valodas izteiksmes iespējas, tad tulkotāji daudz precīzāk atveidoja oriģinālu un nopietnāk pievērsās valodas jautājumiem. Lejas-Krūmiņš „Ziemeļnieku noveļu” tulkojuma ievadā rakstīja: „Lai lasītājam svešu tautu rakstnieka sacerējumu sniegtu neviltotā veidā, tad pēc iespējas esmu saudzējis katra sacerējuma stila smalkumus un izteiksmes savādības: šīs divas lietas jau katram mākslas darbam piešķir tā īpatnējo krāsu un smaržu. Un ja to darīdams, vienā, otrā vietā būtu grēkojis pret mūsu valodas garu, tad to tauta man, tā ceru, piedos: mērķis tak attaisnojot līdzekļus, un aloties arī esot cilvēcīgi.”⁷ Šī divdabība – tieksme būt lojālam oriģinālam un svešādot, bet arī attīstīt latviešu valodas resursus, pārkāpjot vecās normas – bija visai nopietna problēma.

Rainim skats uz tulkojumu mērķi bija vēl plašāks: „Man vajga tulkojumus piepaturēt, ne naudas dēļ, bet lai vingrinātos valodā. Oriģināli nekad tā nevingrina valodas veiklā lietošanā, kā tulkojumi” (Rainis 1986: 436) [1912. gadā]. Raiņa pieeja tulkojumiem ir mākslinieciski brīva, viņš ir gan īsinājis „Grāfs Monte Kristo”, bet 1900. gadā tulkotajā Gorkija „Dziesma par ērgli” Rainis nomaina stāstījuma laiku no pagātnes uz tagadni, maina darba formātu un arī oriģināla vanagu un zalkti uz ērgli un odzi. Zalktis latviešiem ir izsenis svēts radījums, ērglis, iespējams, skan varenāk. Savukārt, kad Rainim uzbrūk, ka viņa tulkojumos (dzejā) ir latviešiem daudz jaunvārdu, Rainis vēstulē Zeifertam komentē: „Visi nesaprotamie vārdi ir Ulmanī iekšā. Vai tik grūti pašķirstīt? Man kauns latviešiem paskaidrot viņu pašu valodu, laiks būtu beigt prasīt un uzstāties, lai latviešu valoda ir nabadzīga; viņa ir bagāta, un kas viņas neprot, lai mācās, bet lai nelielās ar savu nezināšanu un nabadzību”. [1902] (Rainis 1984: 388)

Tulkojumkritika

Nopietna tulkojuma metodes un kvalitātes un oriģināla un tulkojuma atbilstes analīze bija ļoti reta. Tulkojumkritika visvairāk pievērsās dzejai, prozas stilistika tika skarta ļoti reti, tur parasti kritizēts tieši latviešu valodas lietojums.

⁷ *Seemelnieku noveles*. Lejas-Kruhmina sakopojumā. Rīgā: J. A. Freijs un beedri, 1907.

Vilis Plūdons, aplūkojot Gētes dzejas krājumu, izteicās šādi: „Tas nav grūta lieta dzejoli pārtulkot, bet viņu labi pārtulkot – lūk, tā ir māksla! Tālab mums vēl tik maz labi tulkotu dzejoļu. Lielākā daļa no mūsu tulkotājiem ir pārāk pavirši. Viņi apmierinās jau ar to, ka tulkojums tik apmēram izsaka to, ko oriģināls. Par iespaidu, sajūtu, gleznām un kaut kādiem izteiksmes līdzekļu smalkumiem, kurus vajadzētu atdot, – tulkotāji neliekas zinis. Tāda tulkošana, pats par sevi saprotams, ir veltīgs darbs un veltīga laika kavēšana. Mūsu rakstniecība netop caur to ne par asniņu kuplāka. Kurpretim labi tulkots dzejas darbs paliek vārda pilnā ziņā mūsu īpašums, kas vairo mūsu literatūras kapitālu.” (Plūdoņa 1904: 123)

Andrejs Upīts, rakstot par Oskara Vailda „Estētiskais manifesti un zvejnieks un viņa dvēsele”, ko tulkojis Pāvils Rozītis, sodījās: „Tulkojumā nav izprotama viena vienīga Vailda doma, nav izmanams viens vienīgs Vailda tēlojumu īpatnēji-raksturīgs paņēmiens. Tulkojums no viena gala līdz otram, no pirmās rindas līdz beigu punktam ir beidzamā nemākuļa darbs, oriģināla sakropļojums un latviešu valodas izķēmojums.” (Upīts 1909: 6)

Ezeriņš, kas sāka publicēt tulkojumus, vēl nebūdam pilngadīgs, bija arī kritiķis. Tā 1908. gadā, salīdzinot Paegles un Gruzīša veiktos Vedekinda „Pavasara atmošanās” tulkojumus (reta parādība, lai gan paralēlo tulkojumu netrūkst), viņš komentēja: „Še mēs saduramies ar vienkāršu vācu un latviešu valodas neprašānu.” Ezeriņš uzskatīja, ka Gruzītim piemīt vācu valodas stils latviešu valodā, savukārt Paegle, rotājoties ar stilu, aiziet no oriģināla. Abos tulkojumos ir neizskaidrojami izlaidumi. „Paegles tulkojums tomēr jāatzīst par apmierinošu.” *Mēnešrakstā* patlaban tulkota Vedekinda drāma „Mūzika”: „Ja arī nebūtu stila, lai! bet latviešu valodu tulkotājiem taču vajadzētu prast! Vai tiešām mēs, lasītāji, nevaram prasīt, lai mums dod kaut ko nopietnāki apstrādātu.” (Ezeriņš 1908: 2)

Komentējot grāmatiņu „Sīkpuķīšu vainadziņš”⁸, Zeltmatis (Ernests Kārklīņš) rakstīja: „Gabaliņi paši par sevi nebūtu tik slikti, bet tas tulkojums, tas tulkojums! Nē, tas nava tulkojums, tas ir „pārcēlums” vaj labāki sakot – „pārvedums” no krievu valodas uz mūsējo. Vaj taču nebūtu reiz laiks tādai valodas vārdzināšanai mieru mest? Var jau mācīties tulkot, bet

8 I. *Sihpkukischu wainadsinsch*. Talsos: J. Linde, 1905.

kam tādus mēģinājumus, kamēr vēl „neiet”, likt iespiest un dot citiem lasīt? Lai jel tais citos „vainadziņos”, ja tādi vēl pēc šī I tiktu darināti, nebūtu ievīts tik daudz valodas „skābeņu!” (A. P. 1906: 184)

Latviešu valodā ieplūda daudz jaunu vārdu, arī svešvārdu, tas daudziem nepatika. Tā, pārstāstot „Branda” izrādi, kritiķis norāda: „Būtu vēlams, ka no tulkojuma strīpotu daudzus nelatviskos vārdus („formas”, „normas”, „kompromisu” u.t.t.), īpaši „kompromiss” lugā atkārtojas pārāk bieži” (Rīga 1914: 4). Laikrakstos arī virmoja diskusijas par latvisko terminu atbilstmēm.

Tulkotāji, izņemot izcilākos rakstniekus, mazāk uzmanības pievērša valodas gara izkopšanai – viņiem galvenais bija nodot vēstījumu. Savukārt Rainis vēlējās radīt jaunu valodu, kurā varētu izteikt visu nepieciešamo: „Jāorganizē un jāpārrada latviešu valoda tā, ka viņā var vislabāk izteikt augstas domas. Citādi kultūra top traucēta no valodas nepilnības.” (Rainis 1986: 430) [1912] „Nevienai tautai nav iespējams tikt pie U. B. (Universālās bibliotēkas), kamēr viņai nav sagatavota valoda priekš univ. literatūras un kamēr nav tulkoti galvenie univ. literatūras raksti” (Rainis 1985: 410). Viņam piebalsoja arī Plūdons: „Ir dzīvē jau vairākkārt pierādījusies patiesība: ja grib, lai rodas labi oriģināli, tad vispirms jārada krietni tulkojumi. Gētes dzejas tulkojumiem mūsu valodā šimbrīžam vēl tāda sevišķa nozīme.” (Plūdoņa 1904: 123)

Kopumā, skatoties no šodienas viedokļa, redzams, ka izcilo valodas meistaru tulkojumi tapuši valodā, kas visumā nešķiet dīvaina un nepareiza arī šodien, savukārt sēnalu literatūras publikācijām piemīt vecas un nekoptas valodas piegārša ar krietnu interferences piedevu.

Valodas ortogrāfija

Lielas galvassāpes un diskusijas saistījās ar ortogrāfijas reformu. Pastāvošajā rakstībā valdīja diezgan liels jucekļis, kas atspoguļojās arī tulkojumos. Ārzemju autoru vārdi un darbu nosaukumi tika rakstīti visdažādākajos veidos, sevišķi tāpēc, ka titullapās arvien biežāk parādījās antīkva, kas reizēm lietota arī citātos un atsaucēs vecajā drukā iespiestos darbos. Bezgalīga nevienādība bija arī izdevēja sniegtajā informācijā titul-

lapā. Diskusijas par reformas detaļām bija nebeidzamas un kavēja lēmuma pieņemšanu. Tā *Baltijas Vēstnesis* 1898. gada 17. jūnijā sadaļā *Eekschzeme* rakstīja: „Īsts krusts mūsu valodniekiem un rakstniekiem rādās esam ortogrāfijas jautājumi – mīl rakstīt gandrīz vai katrs pa savai ortogrāfijai [...] mūsu rakstnieki un valodnieki turas pie saviem „h”: [gravis] un [akūts], participu „si” un „se” formām un citiem krikumiem ar tādu pat sirdību un izturību kā senais varonis, kas, uz ežiņas gulēdams, dziedāja: „Labāk manu galvu ņēma nekā manu..” – (ortogrāfiju).” (Iekšzeme 1898: 1)

RLB Zinātnības komiteja, vēlāk Zinību komisija (ZK) (Volfarte 2009), bija galvenā reformu diskusiju un virzības vieta. Tā jau iepriekš bija veltījusi lielu uzmanību valodas jautājumiem, apzināti publicējot populārzinātniskus darbus un tulkojumus dažādās latviešu valodā mazapgūtās jomās (Blinkena 1996). Gadsimtu mijā rakstība bija jau nedaudz vienkāršota, atmesti daudzi dubultlīdzskaņi, ierobežota *h* lietošana garo patskaņu apzīmēšanai. 1908. gadā RLB ZK paspārnē dibināja Ortogrāfijas komisiju, kurā piedalījās valodnieki Mīlenbahs, Endzelīns u. c. Tā izstrādāja projektu un publicēja „Uzaicinājumu latviešu pareizrakstības reformas lietā”, kurā formulēja jaunos rakstības principus (Kļaviņa 2008). Jaunā vienotā, latīniskā mūsdienu ortogrāfija tika akceptēta RLB 1908. gada 17. un 18. jūnijā. Dienu pēc vēsturiskā lēmuma, 19. jūnijā, gluži vai simboliski nodega vecais RLB nams. Ar 1909. gadu jauno ortogrāfiju sāka mācīt skolā. Dažas mācību grāmatas iznāca jauktā rakstībā, piemēram, Plūdoņa „Latviešu literatūra” autoru tekstus un citējumus sniedza vecajā drukā⁹. Taču presē un grāmatniecībā jaunā ortogrāfija ienāca lēnām – 1907.–1909. gadā uz jauno ortogrāfiju daļēji pārgāja laikraksts *Zemkopis*. Citur laikrakstu, reklāmu, sludinājumu virsraksti bieži bija jaunajā rakstībā, kamēr pamatteksts gotu rakstā. 1910. gadā iznāca pirmā latviešu enciklopēdija divos sējumos ar latīņu burtiem. Pirmais pasaules karš pāreju aizkavēja. Tikai 1920. gadā jaunajā ortogrāfijā sāka iznākt laikraksts *Latvijas Vēstnesis*, no 1934. gada uz jauno ortogrāfiju pārgāja avīze *Rīts*, bet pārējās tikai no 1938. gada. Vairums pirmskara tulkojumu tā arī turpināja iznākt vecajā drukā.

⁹ Plūdoņa *Latvju literatūras vēsture, sakarā ar tautas vēsturisko attīstības gaitu. Vidusskolu kurss*. Jelgavā: L. Neimaņa izdevums, 1908.

Taču kopumā gadsimtu mija ir milzīga tulkojumapjoma paplašinājuma un paātrinājuma laiks, kas strauji mainīja un modernizēja valodu. Ja Bīlenšteins iepriekšējā gadsimta beigās vēl uzskatīja, ka latviešu valodā nevar izteikt „augstās lietas”, tad netālās nākotnes neatkarīgās Latvijas Ministru prezidents Marģers Skujenieks pirms Pirmā pasaules kara deklarēja: „[...] tagad, kad latviešu valodā sacerēti raksti par visdažādākajām zinātnes nozarēm, kad latviešu valodā tulkoti lielo tautu klasiķi, izdota konversācijas vārdnīca – tagad iebildumi pret valodu ir pilnīgi nepamatoti un tikai liecina, ka iebildumu cēlāji paši neprot latviešu valodu” (Skujenieks 1913: 81–82).

Literatūra

- A. P. 1906. Grāmatu un laikrakstu apskats. *Latviešu Avīžu Stāstu Nodaļa*, 22.03.1906., 182–184.
- Aspazija. 1979. Dr. Bīlenšteina vēstule. *Raiņa un Aspazijas gadagrāmata 1980. gadam*. RAF, 78–79.
- Baltiņš, Māris, Druvieta, Ina. 2015. Rainis un pārmaiņas latviešu valodā: pretrunīgais mantojums. No: I. Daukste-Silasproģe (red.). *Rainim 150*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 25–34.
- Baltiņš, Māris, Druvieta Ina. 2017. Aspazija – Rainis. *Dzīvā dzīve*. M. Burima (sast.). Rīga: Zinātne, 39–53.
- Birkerts, Antons. 1954. *Rainis krievu literatūras tulkotājs*. J. Raiņa daiļrade. Rīga: LVI, 359–392.
- Blinkena, Aina. 1996. Latviešu literārā valoda 19. gs. 80.–90. gados. *Baltistica*, XXXI, 241–247.
- Bračš, Augusts. 1910. Mātes valodas nozīme. *Latweeschu Isglihtības beedribas gada-grahmata, II*. Rīgā, 19–32.
- Čiņa pret Fausta latvisko tulkojumu. 1899. *Mājas Viesis*, 6, 6–7.
- Dailis. 1887. Iz redakcijas papiru kurvja. *Rota*, 24.02.1887., 74–76.
- Dravnieks, Jēkabs. 1890. Latviešu konversācijas leksikona lietā. *Dienas Lapa*, 29.10.1890., 3.
- Eglītis, Viktors. 1922. Jēkabs Lautenbachs-Jūsmiņš. *Ritums*, 01.06.1922., 438–439.
- Ezeriņš, Jānis. 1908. Grāmatu plaukts. *Dzimtenes Vēstnesis*, 07.06.1908., 2.
- Homera un Schekspira pahrulkoschanas leeta. 1884. *Baltijas Vēstnesis*, 11, 1.
- Grahmatu galds. 1897. *Baltijas Vēstnesis*, 29.10.1897., 3.
- Grāmatu apskats. 1923. *Jaunības tekas*, 10, 317–318.

- Gudriķe, Biruta. 1989. Rainis – pasaules dramaturģijas tulkoātājs. No: B. Gudriķe (red.). *J. Raiņa tulkojumi*. 1.–4. sēj. Rīga: Zinātne, 5–20.
- Iekšzeme. 1898. *Baltijas Vēstnesis*, 17.06.1898., 1.
- Iekšzemes ziņas. 1888. *Dienas Lapa*, 21.09.1888., 2.
- Jansons, Atis. 1898. *Mūsu grāmatu izdevēji un franču rakstnieki. Cik izmaksātu latviešu konversācijas vārdnīcas izdošana?* Rīga: Ata Jansona apgādībā.
- Janševskis, Jēkabs. 1897. Rīga. *Baltijas Vēstnesis*, 21.11.1897., 3.
- Kļaviņa, Sarma. 2008. *Latviešu valodas pētnieki. No kļaušu laikiem līdz savai valstij*. Rīga: RaKa, 126–133.
- Labrence, Līvija. 1984. *Jelgavas grāmata*. Rīga: Zinātne.
- Laubes Indriķa raksti*, 1–2. 1939. Rīga: Kaija.
- Melnalksnis, Augusts. 1944. Daiļdarbu tulkojumi vecos laikrakstos. *Daugavas Vēstnesis*, 18.08.1944., 2.
- Needra, Andreews. 1899. Rakstniecība. *Austrums*, 2, 156–159.
- Niedra, Andrievs. 1930. Raiņa valoda. *Burtnieks*, 7, 597–605.
- Nikolaja Gogoļa Mirušās dvēseles. 1898. *Mājas Viesa Literariskais pielikums*, 06.05.1898., 296–302.
- Plūdoņa (1904) Johanna Wolfgang fon Ģētes raksti. *Apskats*, 8, 1904, 122–124.
- Rainis. 1925. Cīņa ap jauno latviešu valodu. No: *Dzīve un darbi*, 9. sēj. Rīga: A. Gulbja apgādībā, 81–90.
- Rainis. 1984. *Kopoti raksti*, 20. sēj. Rīga: Zinātne.
- Rainis. 1985. *Kopoti raksti*, 21. sēj. Rīga: Zinātne.
- Rainis. 1986. *Kopoti raksti*, 24. sēj. Rīga: Zinātne.
- Rīga. 1914. *Rīgas Ziņas*, 14.12.1914., 4.
- Sirmais, Jānis. 1890a. Homēra Odiseja latviešu tulkojumā. *Dienas Lapa*, 15.10.1890., 1.
- Sirmais, Jānis. 1890b. Homēra Odiseja latviešu tulkojumā. *Dienas Lapa*, 16.10.1890., 1.
- Skalbe, Kārlis. 2002. *Mūža raksti*. 2. sēj. Rīga: Elpa.
- Skujenieks, Marģers. 1913. *Nacionālais jautājums Latvijā*. Pēterburga: A. Gulbja apgādībā.
- Stradonis. 1899. Grahmatu galds. *Balss*, 16, 2.
- T. 1898. Julijs Cezars. *Austrums*, 240.
- Teodors. 1899. Makbets. *Mājas Viesa Mēnešraksts*, 4, 318–320.
- Upīts, Andrejs. 1909. Grāmatu plaukts. *Dzimtenes Vēstnesis*, 18.04.1909., 6.
- Vaidelota. 1885. Literāriskas vēstules. *Rota*, 23.07.1885., 355–356.
- Veidemane, Ruta. 1999. Rainis kā tulkoātājs. No: G. Grīnuma (red.). *Rainis un Ģēte*. Rīga: Latvijas Ģētes biedrība, Nordik, 77–81.
- Veisbergs, Andrejs. 2022. *Tulkojumi latviešu valodā*. 16.–20. gadsimta ainava. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

- Velme, Jēkabs. 1892. Homera Odiseja. *Austrums*, 6, 433.
- Volfarte, Kristīne. 2009. *Rīgas Latviešu biedrība un latviešu nacionālā kustība no 1868. līdz 1905. gadam*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- W. 1899. Grahmatu galds. *Latviešu Avīzes*, 11, 1.
- Zanders, Ojārs. 1991. Ernests Dinsbergs – dzejas klasikas tulkotājs. No: *Daiļliteratūra latviešu grāmatniecībā*. Rīga: Avots, 50–65.
- Zanders, Viesturs. 1991. Rīgas Latviešu biedrības Derīgu grāmatu nodaļas ieguldījums folkloras un daiļliteratūras izdošanā. No: *Daiļliteratūra latviešu grāmatniecībā*. Rīga: Avots, 100–113.

THE AFFECTIVE DIMENSION OF LANGUAGE ATTITUDES IN LITHUANIA

Meilutė Ramonienė

Introduction

Over the past few decades an increasing number of language attitude studies have been conducted in a variety of countries (see Giles, Billings 2004). New research has also been done in our region with new books on language attitudes being published in Latvia (Druviete 2021) and Lithuania (Ramonienė et al. 2022). Researchers study the reasons for the formation of attitudes and the language behaviour, which can be determined by different attitudes as well as the consequences that such attitudes have (Garrett et al. 2003: 13). It has been recognised that language attitudes are the strongest factor that can influence the maintenance of different languages and varieties, their transmission to younger generations or – conversely – the assimilation of ethnic groups as well as the rejection or preservation of one’s own language. Language attitude studies help explain the language choices of a society and also those of individual speakers, language behaviour, the ability to foresee the vitality of a language and language varieties as well as understand their perspectives for survival. Language attitude studies can be a reliable starting point for a successful development of state language policy.

The language attitudes of the inhabitants of Lithuania have been studied in-depth since the beginning of the 21st century (Ramonienė 2006; 2013a; 2013b; Aliūkaitė 2007; 2008; Kalėdienė 2013; Kliukienė 2013; 2014; Aliūkaitė et al. 2017; Vaicekauskienė, Sausverde 2012; Keturkienė, Vaicekauskienė 2016; Matulionytė, Bulbukienė 2021, and others). Various quantitative, qualitative, experimental, perceptive dialectology methods have been used to study attitudes regarding native and foreign languages, dialects and other language varieties. This paper analyses one of the elements that constitute language attitudes: the emotional component of language attitudes towards the state language – Lithuanian – as well as towards English, which is gaining increasing popularity in Lithuania,

and towards other languages known and spoken by the inhabitants of Lithuania. This paper is based on quantitative online survey data collected by a group of researchers from the Department of Lithuanian Studies at Vilnius University as part of the project “Language attitudes and language behaviour of the inhabitants of Lithuania”¹ (carried out between May 2020 and December 2021), which shows direct language attitudes.

This paper first introduces the theoretical framework, the data, and method used for the study, then presents the analysis of the emotional attitudes expressed in the survey questions, which ask respondents to name the most beautiful language and the dearest language, and then draws some conclusions.

Theoretical framework

The theoretical framework of this study is the well-known triadic model of language attitudes, in which attitudes are considered to be composed of three elements: cognition, affect, and behaviour (Sarnoff 1970; Breckler 1984; Giles, Coupland 1991; Ladegaard 2000; Edwards 2006; Garrett et al. 2003; Garrett 2010; Loureiro-Rodriguez et al. 2013; and others). One of the questions raised by these authors is how these three components are interrelated as well as how much they function independently from one another (Garrett 2010: 24–29).

The cognitive component consists of beliefs – the cognitive orientation of the attitudes towards the object, for instance, the conviction that certain language varieties are more correct than others or that knowing a language well can help one achieve a better career or a high-status job. Usually, various convictions arise from dominant stereotypes in society, which are related to the ideologies of different social groups – ideologies, which can explain the relationships between groups and their members (Garrett et al. 2003: 3).

1 The project was supported by the State Commission of the Lithuanian language (Program for strengthening the prestige of the Lithuanian language), agreement No. K-27/2020; project leader Dr. Inga Hilbig.

The affective component of attitudes consists of emotions – positive or negative – towards a particular language or language variety or the users of that variety. Most researchers agree that attitudes always have a strong affective component (Perloff 2017; Garrett et al. 2003). Garrett notes (2010: 23) that the emotional aspect of attitudes is the barometer of the (dis)favour towards the attitude object that shows the degree of intensity of the attitudes, which reveals the strength of (dis)favour (whether it is only a mild disagreement or plain disgust towards the object of the attitudes). Sometimes the link between the cognitive and emotional components is seen as extremely close; they are seen as inherently interrelated (Erwin 2001: 14; Garrett 2010: 24–25).

The third component of the attitudes is behaviour – a tendency to behave in a certain way, the disposition and readiness to act. For instance, the conviction that knowledge of a certain language is indispensable for a career determines the learning of that language. Or a conviction that a heritage language is worth maintaining when living in emigration causes the emigrants to use their heritage language when speaking to their children. Researchers do not doubt that behaviour is a component of language attitudes and many of them agree that attitudes are the true foundations of language practices. These attitudes are thought to determine the language behaviour of separate individuals or groups and the choice of a language code (Giles, Coupland 1991; Garrett et al. 2003; Garrett 2010). However, some studies show that attitudes do not necessarily determine actions (Hanson 1980) and that the correlation between the cognitive, affective, and behavioural components can be rather weak (Breckler 1984). Therefore, the behaviour component and its relation to attitudes, as well as their components, is considered to be the most problematic question in the analysis of attitudes (Garrett et al. 2003: 7-9; Garrett 2010: 25-29; Ramonaitė 2021).

Attitudes are a complex multi-layered psychological construct that is impossible to observe or comprehend directly (Allport 1935: 839; 1954; Oppenheim 1982: 39; Perloff 2017: 86). Therefore, many different methods are used for the analysis of language attitudes that help to unveil both direct and indirect language attitudes. Typical and rather common

methods to study direct attitudes are quantitative surveys and interviews, where the respondents are directly asked about their language attitudes. Other methods, e.g., the matched guise technique (Lambert et al. 1960/1972), are also used for investigation and permit the analysis of indirect language attitudes. Various direct and indirect ways have been created during decades of intensive attitude studies, which help analyse this complex and rather elusive phenomenon.

Method and data

This paper analyses the data of a representative online survey of the inhabitants of Lithuania, conducted by the social research company NORSTAT in autumn 2020. A representative sample of the inhabitants of Lithuania between the ages of 18 through 74 were surveyed online. The applied cross quota was age, sex, and place of residence, i.e., the distribution of respondents was proportionate to the distribution of inhabitants of the country according to these criteria. 1003 respondents participated in the survey. The questionnaire consisted of 27 questions, including knowledge of native and foreign languages and dialects as well as use of these varieties in various domains, language learning and its reasons, language attitudes towards various languages and dialects, demographic questions about age, sex, education, place of birth and residence, and migration experience. The following questions were used in the survey questionnaire in order to reveal the emotional component of language attitudes:

What language do you consider the most beautiful?

What language is the dearest to you?

The following options were presented to answer these questions:

1. Lithuanian
2. English
3. Russian
4. Polish
5. German

6. French
7. Spanish
8. Italian
9. Other (*indicate*): _____

The responses to the question about the *most beautiful* language have already been studied by Loreta Vilkienė (2022: 220–224) where the answers to this question given by city-dwellers were analysed and compared to the aesthetic attitudes of city-dwellers from about ten years earlier. Those older language attitudes were examined during the projects “Language use and ethnic identity in the cities of Lithuania” (2007–2009)² and “A sociolinguistic map of Lithuania: cities and towns” (2010–2012)³ and in published books (Ramonienė 2010; 2013). The most recent 2020–2021 research data allow the analysis of a more general overview of the language attitudes of the inhabitants of Lithuania, including residents of rural areas whose attitudes differ from those of city-dwellers. Therefore, this paper analyses the responses regarding the *most beautiful* and *dearest* language by residents of rural areas and cities, which have not yet been analysed. It is expected that aesthetic attitudes concerning the *most beautiful* language will reflect more neutral emotions, while the acknowledgement of a language as the *dearest* will show a more sensitive, closer, more pronounced evaluation that reveals an emotional relationship with that language and identity. This paper analyses a link appearing in the data, showing a connection between affective language attitudes and the native language of the respondents, their place of residence, and age. The languages at the focus of this study are those which are most widespread and used in Lithuania – Lithuanian, Russian, Polish, and English – although attitudes towards other languages are also presented.

2 This project was supported by the State Studies Foundation of Lithuania, project leader Meilutė Ramonienė; the survey was conducted by UAB Socialinės informacijos centras.

3 This project was supported by the Research Council of Lithuania, project leader Meilutė Ramonienė; the survey was conducted by TNS-Gallup.

Data analysis

Research has shown that aesthetic attitudes are not related to any objective intrinsic qualities of languages themselves or an ability to show which language is beautiful or not (Edwards 2006: 325–326). Aesthetic language attitudes reflect assessments of a social kind that allow one to see the social value or the status of a language in that language's society as well as reveal stereotypes, associations with cultural or political aspects. Aesthetic assessments, for instance, whether a language is mellifluous or not, are a subjective matter and are connected with one's personal evaluation, personal associations, and emotions.

Emotional attitudes towards Lithuanian

As shown in Table 1, the majority of the survey respondents rated Lithuanian as the *most beautiful* language; this was the answer of more than half (56%) of the surveyed inhabitants of Lithuania. A slightly higher percent (58%) rated Lithuanian as the *dearest* language. As shown in Table 2, the highest percentage of respondents who considered Lithuanian to be the *most beautiful*, are also those whose native language is Lithuanian (as much as 62%). Lithuanian, however, was also rated as the *most beautiful* by others with a different native language, including, up to 21% of Russian native speakers, 18% of Polish native speakers, and 40% with some other native language (although this last number is not statistically valid). As shown in Table 3, when asked to indicate their *dearest* language, Lithuanian was selected by 14% of Polish native speakers, 16% of Russian native speakers, and 20% of respondents with a different native language. Therefore, it can be seen that not only native Lithuanian speakers but also a rather large portion of native speakers of other languages living in Lithuania consider the state language – Lithuanian – to be the *most beautiful* and even the *dearest* language.

Table 1. *Most beautiful and dearest languages*

	Most beautiful	Dearest
Lithuanian	56%	58%
French	12%	6%
Italian	10%	8%
Russian	9%	10%
Spanish	5%	5%
English	3%	2%
Polish	3%	7%
German	1%	2%
Other	1%	1%

Table 2. *Most beautiful language (by native language)*

	N	Lithuanian	French	Italian	Russian	Spanish	English	Polish	German	Other
Native language	1003	56%	12%	10%	9%	5%	3%	3%	1%	1%
<i>Lithuanian</i>	861	62%⁴	11%	10%	7%	4%	3%	1%	1%	1%
<i>Polish</i>	56	18%⁵	21%	4%	14%	7%	2%	34%	0%	0%
<i>Russian</i>	110	21%	18%	12%	27%	9%	5%	4%	1%	3%
Other	5	40%	0%	0%	40%	0%	0%	0%	0%	20%

Table 3. *Dearest language (by native language)*

	N ¹	Lithuanian	Russian	Italian	Polish	French	Spanish	English	German	Other
Native language	1003	58%	10%	8%	7%	6%	5%	2%	2%	1%
<i>Lithuanian</i>	861	66%	4%	8%	4%	7%	5%	2%	3%	1%
<i>Polish</i>	56	14%	13%	11%	50%	2%	7%	4%	0%	0%
<i>Russian</i>	110	16%	55%	7%	4%	5%	5%	3%	3%	3%
Other	5	20%	20%	20%	20%	0%	0%	20%	0%	0%

4 Here and further, dark grey marks a statistical significance higher than average (95% probability).

5 Here and further, light grey marks a statistical significance lower than average (95% probability).

The research data show that the language attitudes of the inhabitants of Lithuania are linked to their place of residence and to the ethnic composition of the environment which differs across the regions of Lithuania. The highest percentage of those who chose Lithuanian as the *most beautiful* are those who live in the most monoethnic Lithuanian areas. As shown in Table 4, the highest percent (65%) of those identifying Lithuanian as the *most beautiful* live in rural areas of Lithuania, the majority of which are monoethnic Lithuanian. An even greater number of rural inhabitants consider Lithuanian to be the *dearest* (see table 5): 68%. The second highest percentage is found in Kaunas, which is a very Lithuanian city (94% of the inhabitants of Kaunas are Lithuanians⁶). 58% of surveyed Kaunas inhabitants identified Lithuanian as the *most beautiful* and 61% as the *dearest*. Lithuanian was chosen by a slightly smaller portion of Klaipėda inhabitants (57%) and other smaller towns (56%); however, as shown in Table 5, up to 63% of surveyed Klaipėda inhabitants and 60% of those living in other smaller towns selected Lithuanian as the *dearest*. A much smaller portion of the inhabitants of Vilnius – the capital of Lithuania, which has a rather mixed⁷ ethnic composition – consider Lithuanian to be the *most beautiful* (see Table 4) (only 40%) and only 36% the *dearest* (see Table 5).

Table 4. *Most beautiful* language (by place of residence)

	N	Lithuanian	French	Italian	Russian	Spanish	English	Polish	German	Other
Vilnius	200	40%	16%	9%	13%	9%	3%	8%	2%	2%
Kaunas	105	58%	16%	6%	8%	5%	5%	1%	1%	1%
Klaipėda	54	57%	9%	15%	7%	4%	6%	0%	2%	0%
Other towns	321	56%	12%	11%	12%	3%	2%	1%	1%	2%
Rural	323	65%	9%	10%	5%	4%	3%	2%	1%	1%

6 See <https://osp.stat.gov.lt/lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=64193796-440b-40d5-a79c-c89d57e452e1#/>

7 According to the most recent census, 16.5% of Vilnius inhabitants are Polish, 11.9% are Russian: <https://www.vle.lt/straipsnis/lietuvos-gyventojai/>

Table 5. *Dearest* language (by place of residence)

	N	Lithuanian	Russian	Italian	Polish	French	Spanish	English	German	Other
Vilnius	200	36%	21%	11%	12%	9%	7%	4%	2%	1%
Kaunas	105	61%	7%	10%	6%	7%	4%	3%	3%	1%
Klaipėda	54	63%	9%	9%	2%	7%	7%	0%	2%	0%
Other towns	321	60%	10%	7%	5%	5%	5%	2%	3%	2%
Rural	323	68%	4%	7%	6%	5%	3%	2%	2%	1%

Are language attitudes related to the age of the respondents? As shown in Table 6, age does have some impact. The older the respondents, the more favourable are their aesthetic attitudes towards Lithuanian. Lithuanian is considered the *most beautiful* by the oldest age groups: 69% of the 65-74 age group, 57% of the 55-64 age group. By contrast, the youngest age group considers Lithuanian to be the most beautiful to the lowest extent: 47% of the 18-24 age group chose Lithuanian as the most beautiful. The aesthetic priorities of this group are more inclined towards the languages of Western Europe than those of the older respondents. Similar tendencies can be seen even more evidently in Table 7, which shows the correlation between age and the language chosen as the dearest. Up to 78% of the oldest 65-74 age group selected Lithuanian as the dearest, while only 43% of the youngest 18-24 age group did so, with the majority of this group preferring other European languages.

Table 6. *Most beautiful* language (by age)

	N	Lithuanian	French	Italian	Russian	Spanish	English	Polish	German	Other
Age	1003	56%	12%	10%	9%	5%	3%	3%	1%	1%
18-24	102	47%	21%	3%	10%	7%	6%	2%	3%	2%
25-34	184	51%	10%	6%	11%	9%	6%	3%	2%	2%
35-44	171	50%	13%	12%	11%	6%	2%	2%	1%	2%
45-54	198	60%	12%	12%	9%	3%	3%	2%	0%	0%
55-64	205	57%	9%	15%	8%	4%	1%	4%	0%	2%
65-74	143	69%	14%	8%	6%	1%	0%	3%	1%	0%

Table 7. *Dearest* language (by age)

	<i>N</i>	Lithuanian	Russian	Italian	Polish	French	Spanish	English	German	Other
	1003	58%	10%	8%	7%	6%	5%	2%	2%	1%
18-24	102	43%	7%	12%	4%	14%	10%	5%	4%	2%
25-34	184	49%	10%	11%	8%	5%	9%	5%	1%	1%
35-44	171	52%	10%	11%	6%	9%	6%	3%	2%	1%
45-54	198	60%	12%	8%	7%	6%	2%	2%	4%	1%
55-64	205	62%	13%	5%	9%	4%	2%	1%	2%	1%
65-74	143	78%	5%	3%	3%	3%	3%	1%	3%	1%

The emotional assessment of Russian

Apart from Lithuanian, Russian is among the best known and most used languages in Lithuania (Hilbig 2022: 71-117), therefore, it is worth devoting a separate discussion to the emotional assessments of this language. It should be emphasised that the data were collected before Russia's 2022 military invasion of Ukraine. Extremely strong support for Ukraine has also caused heated discussions in Lithuanian society regarding the place of Russian language and culture in Lithuania. There was information and discussions in the media about students and their parents not wanting to learn Russian at school. The language attitudes towards Russian are likely to have been impacted by Russia's war in Ukraine. However, there is no newer reliable data on this subject, thus, we can only examine the pre-war situation. According to our survey data, Russian was identified as the *most beautiful* by 9% and as the *dearest* language by 10% of respondents. Quite probably Russian is either their native language or a language they know very well. According to Hilbig (2022a: 34-35), 87% of the inhabitants of Lithuania know Russian: 76% as a foreign language and another 11% as their native language. Nevertheless, it is rather evident that Russian does not evoke high aesthetic admiration even among those who know it. The majority of those who rated Russian as the *most beautiful* language are native speakers of Russian, i.e., 27% (see Table 2). Russian was selected as the *dearest*, that is to say the emotionally

closest language, by 55% of respondents whose native language was Russian. 14% of native speakers of Polish chose Russian as the *most beautiful* and 13% as the *dearest*. It is known that a large portion of Lithuanian Poles became considerably Russified during the Soviet period; they attended Russian medium schools and integrated into Russian culture (Hogan-Brun et al. 2009). Therefore, their connection to the Russian language and their emotional evaluation of it is likely inherited from the Soviet period.

A more positive emotional disposition towards the Russian language can also be seen when analysing the place of residence of the respondents. Russian is assessed as the *most beautiful* or the *dearest* to a higher degree in those areas where there are more Russians. The capital Vilnius can be taken as an example where many Russian-speaking people live and 13% of the respondents evaluated Russian as the *most beautiful* and 21% as the *dearest* language. The least positive feelings are evoked by the Russian language in the rural areas of Lithuania. Only 5% of those living in the countryside consider Russian to be the *most beautiful* and only 4% as the *dearest* language.

Are these assessments of Russian related to age? No notable differences could be observed; however, some tendencies can be noted: the oldest group sees Russian as the *most beautiful* less (6%) than the youngest group (10%), which is rather close to a general 9% evaluation of Russian as the *most beautiful* language. Respondents of all age groups consider Russian to be the *dearest* language less than the *most beautiful* (Table 7). Russian is considered to be the *dearest* language by only 5% of the oldest respondents and only 7% of respondents in the youngest age group, while the evaluations of other age groups are distributed in between these percentages.

Emotional attitudes towards Polish

The ethnic Polish population is the largest ethnic minority in Lithuania and constitutes approximately 6.5% of inhabitants⁸. It could be presumed that emotional attitudes towards Polish would be positive.

⁸ See <https://storymaps.arcgis.com/stories/d7ac6efa3e99480992e956f440a1b3ec>

However, only 3% of the respondents consider Polish to be the *most beautiful* language. 34% of these are respondents whose native language is Polish. The percentage of native speakers of other languages who rate Polish as the *most beautiful* is very low – only 1% of Lithuanian native speakers and only 4% of Russian native speakers. A slightly higher percentage identified Polish as the *dearest* language: 7%. And 50% of these individuals are native Polish speakers. Where do those who positively assess emotional connections with the Polish language live? The highest percent (8%) of respondents who consider Polish to be the *most beautiful* language and those who think it to be the *dearest* (12%) live in Vilnius. According to official statistical data, ethnic Poles constitute 16.5% of the inhabitants of Vilnius. Therefore, it is quite natural that the survey data show a positive emotional evaluation towards the Polish language by those for whom it is their native language or the language of their ethnic community.

The emotional evaluation of English

English is the second best known and most used non-native language in Lithuania after Russian. According to the analysed survey data, 70% of the inhabitants of Lithuania claim to know English (Hilbig 2022a: 36). This could lead one to expect a positive emotional assessment of this language. However, as indicated in Table 1, only 3% of respondents rate English as the *most beautiful* language and only 2% consider it to be the *dearest* language. When examining the factors that possibly impact emotional attitudes, for example, the native language or the place of residence of the respondent, no distinct quantitative differences or characteristics can be noted. The differences according to native language or place of residence are only in the range of 1-2%. More pronounced differences can be seen when looking into different age groups. As indicated by Tables 6 and 7, the youngest (18-34 years) respondents have somewhat more positive attitudes towards English: 6% consider English to be the *most beautiful* and 5% the *dearest* language. The most unfavourable emotional attitudes are expressed by respondents of the oldest age group (65-74 years), none of whom assess it as the *most beautiful* language and only

1% choose it as the *dearest* language, even though 48% of the respondents of this age group select English as the most necessary language (Hilbig 2022b: 94-96). It should be noted that the migration experience of the respondents impacts the aesthetic assessment of English: those respondents who had a migration experience were more likely to assess English as the *most beautiful* (8%) than those who did not have migration experience (2%). Other researchers who analysed the quantitative and qualitative data of the same project have emphasised that the relationship of the inhabitants of Lithuania with English is of a utilitarian, pragmatic nature and that this language is considered necessary, common, and frequently used by many, but not everyone related to it with a favourable emotional disposition or identity (Vilkienė 2022; Vilkienė, Jakaitė-Bulbukienė 2022; Hilbig 2022).

Emotional evaluation of other foreign languages

The data in Table 1 show that quite a few survey participants give a positive evaluation to the Romance languages. As many as 12% of respondents consider French to be the *most beautiful* language, for 10% it is Italian, and for 5% – Spanish, although the respondents do not necessarily know these languages. According to Inga Hilbig (2022a: 35), 9% of the survey respondents know French, 4% know Italian, and 8% know Spanish. Likely, the positive emotional associations with these languages are connected with French having been taught in some Lithuanian schools during the Soviet period and still being taught today, France, Italy, Spain being attractive destinations for vacations and cultural trips, and there being several institutions in Lithuania promoting the culture of these countries. Although these languages are evaluated as the *dearest* to a somewhat lesser extent: both French and Italian are assessed as the *dearest* to a lower degree. The only language that does not differ in this respect is Spanish, which is rated both as the *most beautiful* and the *dearest* by 5% of respondents. A possible explanation could be that this kind of assessment of Spanish could be related to the fact that Spain has become a new destination country for Lithuanian emigration and that Lithuanians have people close to them that live there.

German has also been taught as a foreign language in schools for a long time; it was especially popular before the Second World War. Even though as many as 27% of the survey respondents state that they know German (Hilbig 2022a: 36), only 1% of them consider it to be the *most beautiful* and 2% the *dearest*. This means that from an emotional point of view, this language does not seem attractive to the inhabitants of Lithuania. Other factors such as place of residence or age group do not seem to impact aesthetic attitudes as no remarkable differences can be observed.

When evaluating a language as the most beautiful or the dearest, the survey participants could not only choose a language from a list but also indicate another language they wanted. There were only a few instances where another language was indicated, among these were languages that have not yet gained popularity in Lithuania: Chinese, Latvian, Greek, Japanese, Icelandic, Korean, Latin, Ukrainian, Danish, Farsi, Samogitian (considered to be a dialect of Lithuanian). These individual cases prove that the language horizon of the inhabitants of Lithuania is expanding as these languages have been rarely mentioned in earlier studies.

Concluding remarks

Having analysed the online survey data that show emotional attitudes towards various languages, it can be concluded that more than half of the inhabitants of Lithuania consider the state language – Lithuanian – to be the *most beautiful* and even a higher percentage see it as the *dearest* one. This is the opinion not only of those who are native speakers of Lithuanian but also a large portion of those who are native speakers of other languages. This emotional attitude demonstrates a favourable disposition, a close bond, and sincere feelings towards the state language.

The languages of the largest ethnic minorities in Lithuania – Polish and Russian – do not receive high emotional ratings from the inhabitants of Lithuania. Polish is considered to be the *most beautiful* or *dearest* language quite rarely. The emotional assessment of Russian is somewhat higher; however, it is important to bear in mind that the survey was

conducted before the Russian invasion of Ukraine. Therefore, this study does not reveal the change in the opinion of Russian following the start of the war on the February 24, 2022.

This study confirmed that the positive aesthetic assessment of a language and especially recognition of a language as the *dearest* is closely related to one's native language and ethnic identity. This is evidenced both by the evaluation of Lithuanian and in the evaluation of Polish and Russian, as these are the languages of Lithuania's largest ethnic minorities. The inhabitants of areas where more Lithuanians live more often evaluate Lithuanian positively, while the respondents living in ethnically mixed areas give a more positive evaluation to Russian and Polish. Therefore, native language and ethnic identity are factors that impact emotional language attitudes.

This study has shown that the aesthetic evaluation of language attitudes is emotionally less intense than the assessment of a language as the *dearest*. The latter is much more related to sincere feelings and a sense of closeness than the more abstract aesthetic evaluation of beauty. Foreign languages, even those that are not part of the respondents' repertoire, are assessed as the most beautiful but very rarely as the *dearest*. This is clearly evidenced by favourable aesthetic evaluations in the case of the Romance (French, Italian, Spanish) languages.

The results of the analysis confirm that the affective component of language attitudes is not necessarily directly related to the cognitive and behavioural components of attitudes. Some languages, which are well known and used by the inhabitants of Lithuania, receive little emotional assessment. This is foremost true about English, which is rapidly gaining popularity and enjoys great social value, but is poorly emotionally assessed. Russian and Polish, which are known and used by a large portion of the inhabitants of Lithuania and are the native languages of some of its population, receive a low emotional assessment.

References

- Aliūkaitė, Daiva. 2007. *Tarminis kalbėjimas ir bendrinė kalba: objektyviųjų ir subjektyviųjų skirtumų kultūrinė vertė*. Daktaro disertacijos rankraštis. Vilniaus universitetas.
- Aliūkaitė, Daiva. 2008. Tarmiškai kalbančio žmogaus stereotipai: apriorinės eilinių kalbos bendruomenės narių nuostatos. *Respectus Philologicus*, 14 (19), 23–45.
- Aliūkaitė, Daiva, Mikulėnienė, Danguolė, Čepaitienė, Agnė & Geržodaitė, Laura. 2017. *Kalbos variantiškumas ir jo vertinimas perceptyviosios dialektologijos požiūriu: Variantų ir vietų vaizdiniai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Allport, Gordon W. 1935. Attitudes. *Handbook of Social Psychology*. Clark University Press, Worcester, Mass. DOI: 10.1080/00379818409514251.
- Allport, Gordon W. 1954. The Historical Background of Modern Social Psychology. In Gardner Lindzey (ed.), *Handbook of Social Psychology*, Vol. 1: Theory and Method, 3–56. Cambridge, MA: Addison-Wesley.
- Breckler, Steven J. 1984. Empirical validation of affect, behaviour, and cognition as distinct components of attitude. *Journal of personality and social psychology*, 47(6), 1191–1205. DOI: 10.1037/0022-3514.47.6.1191
- Druvieta, Ina (ed.). 2021. *Latviešu lingvistiskā attieksme: vērtības, pārlicība, prakse*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds.
- Edwards, John. 2006. Language attitudes. In *Encyclopedia of Language & Linguistics*. 2nd edition, 324–331. New York: Elsevier.
- Erwin, Philip. 2001. *Attitudes and persuasion*. Hove: Psychology Press.
- Garrett, Peter, Coupland, Nikolas & Williams, Angie. 2003. *Investigating Language Attitudes*. Cardiff: University of Wales Press.
- Garrett, Peter. 2010. *Attitudes to Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giles, Howard & Coupland, Nikolas. 1991. *Language: contexts and consequences*. Buckingham: Open University Press.
- Giles, Howard & Billings, Andrew C. 2004. Assessing Language Speaker Evaluation Studies. In A. Davies and C. Elder (eds.), *The Handbook of Applied Linguistics*, 187–209. Oxford: Blackwell Publishing.
- Hanson, David J. 1980. Relationship between methods and findings in attitude-behaviour research. *Psychology*, 17(3), 11–13.
- Hilbig, Inga. 2022a. Lietuvos gyventojų svetimųjų kalbų mokėjimas. In M. Ramonienė (ed.), *Sociolingvistinė Lietuvos panorama. Gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys*, 27–66. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Hilbig, Inga. 2022b. Lietuvos gyventojų svetimųjų kalbų vartojimas, kalbinės nuostatos, mokymasis. In M. Ramonienė (ed.), *Sociolingvistinė Lietuvos panorama. Gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys*, 71–117. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

- Hogan-Brun, Gabrielle, Ozolins, Uldis, Ramonienė, Meilutė & Rannut, Mart. 2009. *Language Policies and Practices in the Baltic States*. Tallinn: Tallinn University Press.
- Kalėdienė, Laima. 2013. Požiūris į tarmes ir nuostatos dėl jų vartojimo trijose Dzūkijos etnografinio regiono dalyse. In M. Ramonienė (ed.), *Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis*, 125–151. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Keturkienė, Miglė & Vaicekauskienė, Loreta. 2016. Lietuvių kalbos mokytojai standartinės kalbos ideologijos nelaisvėje: nuostatos, praktikos, pasekmės. *Darbai ir dienos*, 65, 31–52.
- Kliukienė, Regina. 2013. Tarmės mokėjimas, vartojimas ir nuostatos Žemaitijos regione. In Ramonienė M. (ed.), *Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis*, 91–103. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Kliukienė, Regina. 2014. Kalbėjimas su tėvais tarmiškai ir gyventojų požiūris į tarmes Žemaitijos miestuose (kiekybinė analizė). *Taikomoji kalbotyra*, 5. Available: <https://www.journals.vu.lt/taikomojikalbotyra>
- Ladegaard, Hans J. 2000. Language attitudes and sociolinguistic behaviour: Exploring attitude-behaviour relations in language. *Journal of Sociolinguistics*, 4(2), 214–233.
- Lambert, Wallace E., Hodgson, Richard C., Gardner, Robert C. & Fillenbaum, Samuel. 1960. Evaluational reactions to spoken languages. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 60(1), 44–51.
- Loureiro-Rodriguez, Veronica, Boggess, May M. & Goldsmith, Anne. 2013. Language attitudes in Galicia: Using the matched-guise test among high school students. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 34, 136–153.
- Matulionytė, Akvilė & Jakaitė-Bulbukienė, Kristina. 2021. Studentų nuostatos bendrinės lietuvių kalbos ir norminimo atžvilgiu. *Taikomoji kalbotyra*, 16, 110–130. Available: <https://www.journals.vu.lt/taikomojikalbotyra>
- Oppenheim, Bram. 1982. An exercise in attitude measurement. In G. Breakwell, H. Foot and R. Gilmour (eds.), *Social psychology: a practical manual*, 38–53. Basingstoke: Macmillan.
- Perloff, Richard M. 2017. *The Dynamics of Persuasion Communication and Attitudes in the 21st Century*. New York: Routledge.
- Ramonaitė, Jogilė Teresa. 2021. Kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys: kieno poveikis stipresnis? Tarptautinio įvaikinimo situacijos tyrimas ir sąsajos su emigracija. *Bendrinė kalba*, 94. DOI: 10.35321/bkalba.2021.94.04
- Ramonienė, Meilutė. 2006. Nuostatos dėl bendrinės kalbos ir tarmės: Joniškėlio atvejis. *Kalbos kultūra*, 79, 137–148.
- Ramonienė, Meilutė (ed.). 2010. *Miestai ir kalbos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

- Ramonienė, Meilutė (ed.). 2013a. *Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Ramonienė, Meilutė. 2013b. Tarmės socialinė vertė: Lietuvos miestų jaunimo kalbinės nuostatos. *Taikomoji kalbotyra*, 2. Available: <https://www.zurnalai.vu.lt/taikomojikalbotyra/article/download/17260/16426/>
- Ramonienė, Meilutė (ed.). 2022. *Sociolingvistinė Lietuvos panorama. Gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Sarnoff, Irving. 1970. Social attitudes and the resolution of motivational conflict. In M. Jahoda & N. Warren (eds.), *Attitudes*, 279–284. Harmondsworth: Penguin.
- Vaicekauskienė, Loreta & Sausverde, Ėrika. 2012. Lietuvos tarmių rezervatas. Socialiniai ir geografiniai tarmės mobilumo ribojimai tiesioginių tyrimų duomenimis. *Taikomoji kalbotyra*, 1. Available: <https://www.journals.vu.lt/taikomojikalbotyra>
- Vilkienė, Loreta. 2022. Lietuvos gyventojų nuostatos: konstanta ar pokyčiai? In M. Ramonienė (ed.), *Sociolingvistinė Lietuvos panorama. Gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys*, 209–243. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Vilkienė, Loreta, Jakaitė-Bulbukienė, Kristina. 2022. Mokinių kalbinės nuostatos lietuvių ir anglų kalbų atžvilgiu. In M. Ramonienė (ed.), *Sociolingvistinė Lietuvos panorama. Gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys*, 121–156. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

THE INTERSECTION OF LANGUAGE AND EDUCATION POLICIES: TOWARDS ESTONIAN-MEDIUM SCHOOLING

Birute Klaas-Lang

Introduction

Professor Ina Druviete's contributions to linguistics, politics, and education management have been impressive indeed. In this area Latvia, thanks to Ina's role as education minister in several governments as well as her insight as a language policy researcher, has made better progress than Estonia; Latvia has instituted state-language (i.e., Latvian-medium) general education for all children and young people regardless of their home language. The Latvian experience with general education has not served as a model for Estonia. Instead, Estonians tend to follow developments of the Finnish school system and attempt to adopt Nordic patterns. However, Latvia is rather similar to Estonia with regard to its ethnic and linguistic composition and by having non-native language communities of comparable size located, due to the co-impact of various factors, mostly in the capital or certain other regions. Similarly to Estonia, but unlike the highly segregated Tallinn (Tammaru et al. 2014), Rīga has no districts of exclusively Russian or native populations. Segregation in Tallinn also implies segregation in general education – children from Russian-language homes attend mostly Russian-medium schools. Although in Rīga the non-native population is more numerous than the native population,¹ all the Russian children in Russian-medium basic schools study mathematics, chemistry, natural science, music, and other subjects in Latvian. Unlike Tallinn, the upper secondary education of the Russian schools in Rīga – and by now also preschool and basic education – is mostly provided in Latvian, and therefore children with Latvian as their home language attend these schools.

1 At the beginning of 2021, Latvians constituted 47.2% of the population of Rīga. <https://maailm.postimees.ee/7552004/riia-elanike-arv-on-languses-lati-pealinnas-elab-671-900-inimest>

In Estonia, complete transition to Estonian-medium education has been high on the agenda for many years. At the time of the writing of the current article, on 12 December 2022, a decisive step towards transition to Estonian-medium education was taken – the Estonian parliament adopted several amendments to the law on basic and upper secondary schools,² which foresees gradual mandatory transition to Estonian-medium instruction in all state and municipal schools. However, the timeline of the law foresees that basic schools will complete transition to Estonian-medium instruction by the 2030/2031 school year. The legislature has taken the first step, but actually there is still a long road ahead towards exclusively Estonian-medium schools in Estonia. Moreover, the next parliamentary elections will be held already in the spring of 2023. A sceptic might argue that laws can always be changed. Nevertheless, the present article will make an attempt to show that Estonian society as a whole, regardless of one's political preferences and home language, is mostly ready to vigorously move towards Estonian-medium schooling.

Research questions, sample, and method

For the present article, Latvian language policy serves as a background for the analysis of the transition of Estonian general education to instruction in the state (i.e., Estonian) language, the notoriously fickle Estonian language policy, and decades-long indecision with regard to the language of instruction in general education. An attempt will be made to explain why the unification of the Estonian school systems and introduction of Estonian as the common language of instruction in general education has not been successful. The data and material come from documents and the media as well as from long-time personal experience as the chairperson of the Estonian Language Council³ and as a contributor to the Estonian language development plans (EKAS 2004; EKA 2011; EKA 2021). I will also make use of qualitative studies carried out in

2 See <https://estonianworld.com/knowledge/estonias-russian-schools-to-switch-to-estonian-language-schooling/>

3 The Estonian Language Council consults the government of Estonia on the development and implementation of language policy. <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/512012016001/consolide>

2013–2015 together with my colleagues, which compared the organisation of state-language education in several countries, including Estonia and Latvia. Participation observation and focus groups were used to compare the pupils' self-evaluation in the final year of basic schools in Estonia and Latvia with regard to their proficiency in the state language, opinions concerning the usage domains of the state language and their value; for the research results see Klaas-Lang, Praakli 2015; Klaas-Lang et al. 2015; Klaas-Lang et al. 2014. The interviews carried out with 15–16-year-old young people in the Russian basic schools in Estonia and Latvia focused on four questions: 1) use of the state language in the pupil's everyday life; 2) the pupil's assessment concerning their proficiency in the state language; 3) the significance of studying the state language; 4) the role of the teacher, school, and state in state-language instruction. Because Latvian schools have made much more rapid progress towards general education in the state language, a study carried out almost ten years ago will be analysed from the perspective of similarities and differences between proficiency in the state language, usage opportunities, and attitudes towards the value of the state language among Russian-dominant young people in Latvia and Estonia. Can one explain the speed of the language breakthrough in Latvian general education by a better starting position in Russian schools and society in Latvia?

Sociolinguistic background of Estonia and Latvia and the legal space of language policy

Estonia and Latvia are very similar with regard to their sociodemographic background as well as the legal acts that regulate the usage domain of the state language. Both Estonian and Latvian are state languages in pursuance of the Constitution of the Republic of Estonia (EST Constitution 2011), the Constitution of the Republic of Latvia (LV Constitution 1998), and the language laws of both countries (EST Language Law 2011; LV Language Law 1999). These laws stipulate that the state is obliged to grant all of its inhabitants the opportunity to study in the state language.

Apart from these laws, in the period since both countries regained independence, Estonia and Latvia have adopted several visionary and strategic documents regarding the language domain. The current state language policy in Latvia is formulated in the “Guidelines of the State Language Policy in 2015–2020” (Guidelines LV). The Estonian language development plan 2021–2035 (EKA 2021) serves as a strategic document for Estonian language policy.

As both countries held censuses at the end of 2021 (Census LV 2021; Census EST 2021), it is possible to compare recent data concerning the composition of the population and one’s mother tongue. As of 1 January 2022, the population of Estonia is 1,330,068 people. Almost 70% consider themselves ethnic Estonians; the percentage of Russians is 24.7. 67% of the population speak Estonian and 29% speak Russian as their first language. As of 1 January 2022, the population of Latvia was 1,875,757. 63% of the population consider themselves Latvians; ethnic Russians accounted for 24.2%. Latvian is the mother tongue of 61% and Russian 36% of the population.⁴

In contrast to Latvia, the Estonian census utilised both the population register and questionnaires. For this reason, it is possible also to present data from Estonia on self-reported language proficiency on the basis of the 2021 census. Statistics show that in Estonia about 40% of residents with a non-Estonian mother tongue reported that they did not know Estonian.⁵ The data about self-reported language proficiency in Latvia come from a sociolinguistic study carried out by the Latvian Language Agency. The data show that about 90% of people representing the minorities are proficient in Latvian. Especially the younger generation has rather good knowledge of Latvian; among the younger generation (18–34 years), proficiency in Latvian has reached 96% (Druviete et al. 2022: 60).

A comparison of Estonia and Latvia shows that the percentages of the majority nationality (70% vs. 63%) and speakers of the state language

4 See <https://stat.gov.lv/en/statistics-themes/education/level-education/press-releases/1911-latvian-mother-tongue-608>

5 See <https://rahvaloendus.ee/et/uudised/rahvaloendus-76-eesi-rahvastikust-oskab-monda-voorkeelt>

as their mother tongue (67% vs. 61%) is somewhat higher in Estonia. However, in contrast with Latvia, the percentage of non-majority-nationality inhabitants of Estonia who do not know the state language is alarmingly high (40% in Estonia vs. 10% in Latvia). Analysis⁶ of the statistical data shows that there is a considerable number of people in Estonia whose proficiency in the state language is not sufficient for social or professional life.

Both in Estonia and Latvia, the population whose home language is Russian is concentrated in certain regions. The areas in Estonia where Estonian speakers constitute a clear minority include northeastern Estonia, which is only 15% Estonian, as well as some districts in Tallinn and small towns in Harjumaa (the county surrounding Tallinn), which are also overwhelmingly Russian-dominant.⁷ In Latvia, too, the Russian-dominant population lives in major towns (Rīga, Daugavpils, Rēzekne, Jūrmala, Liepāja, Ventspils, Jelgava), where the percentage of Latvians is lower than elsewhere in Latvia (Druviete et al. 2022: 43).

General education language policy in Estonia. Hindsight and comparison with Latvia

Both in Estonia and Latvia, the period following the restoration of independence began with two parallel educational worlds. In one of these, children were taught in Russian and, in the other, in the state language. At Russian schools, children also studied the local language and, conversely, Russian was taught at schools where the local language was used for instruction in order to ensure bilingualism within society. However, bilingualism in real life implied that the citizens of all Soviet republics were expected to know Russian, but the Russian speakers living in those republics were not obliged to know the local languages (Break-out of Latvian 2008: 23).

After regaining independence in 1991, there was a need in both Latvia and Estonia to do something about the segregated school system.

⁶ See https://www.kul.ee/sites/kulminn/files/le_rakendusplaani_aruanne_2017.pdf

⁷ See <https://www.stat.ee/et/uudised/eesti-elanikud-raagivad-231-eri-emakeelt>

While Estonia has followed a very cautious and conservative schedule in transforming the Russian schools into more Estonian-medium schools shifting the transition deadlines further into the future and allowing exceptions in the proportions of the language of instruction to the detriment of the state language, Latvia has moved vigorously forward in this field. Latvia started as early as 1995 to transition to teaching school subjects in basic schools in the state language. In 2004, 60% of courses at Russian upper secondary schools began to be taught in Latvian. During the transition period, which lasted for several decades, Russian basic schools in Latvia could opt for different amounts of subjects taught in the state language, depending on the opportunities at each school and availability of teachers with the necessary abilities. At this time, transition to Latvian-medium instruction in Latvian general education is almost complete. From 1 September 2023, general education programmes are to be taught in Latvian in the 1st, 4th, and 7th grades, from 1 September 2024 – in the 2nd, 5th, and 8th grades, and from 1 September 2025 onwards – in the 3rd, 6th, and 9th grades. Kindergarten education programmes are to switch to Latvian starting with 1 September 2023.⁸ Latvian pupils can study Russian language, literature, and cultural history in their mother tongue both in basic and upper secondary schools.

In Estonia, discussions about the transition of Russian-medium schools to Estonian-language subject teaching have been ongoing since the early 1990s; the transition was to begin in 1993 and by 2000 only Estonian was to be used in general education schools (see also Tomusk 2019). The legal regulation adopted as early as 1993 (the previous law on basic and upper secondary schools⁹) contained provisions concerning transition to Estonian-medium instruction; however, it did not include any specific actions in terms of school years or a specified time schedule. In upper secondary schools the requirement that 60% of school subjects be taught in Estonian was enforced in the 2011/2012 school year; however, mandatory subject teaching in Estonian has not been enforced to this day. Although Estonian upper secondary schools officially use Estonian in 60%

8 See <https://bnn-news.com/latvia-to-gradually-transition-to-education-only-in-official-language-238962>

9 See <https://www.riigiteataja.ee/akt/28542>

of subject teaching, this has unfortunately not considerably improved the proficiency level in the state language among young people whose home language is not Estonian, which is evidenced by poor results in the state examination of Estonian as a second language. The percentage of individuals who passed the state examination of Estonian as a second language at least at the B2 level or the level where one is able to cope with everyday or not highly demanding work-related interactions was 60.5% in 2021, and in 2022 it was still lower – 50%.¹⁰ Problems with insufficient proficiency in the state language stem from the basic schools. In 2019, only 62.5% of the pupils of Russian basic schools were able to acquire proficiency in Estonian at the lower communicative or B1 level by the end of basic school (Integration monitoring 2020: 14). In Estonia, there may be about 200,000 people – including those with beginner-level Estonian-language proficiency and those who could improve their communicative skills in Estonian – who could be regarded as the target group for Estonian-language teaching for adults (Centar 2018).

On the one hand, during the three decades of regained Estonian independence, Russian-language schools have annually produced an abundance of pupils whose knowledge of Estonian upon leaving school does not enable them to cope with their lives or jobs in an Estonian-language environment. On the other hand, some young people leave school being able to cope with Estonian-language communication and other component skills on some level, but then lose these modest skills after living for a few years in an exclusively Russian-language communicative and work environment. Therefore, unfortunately, Estonia is faced with the challenge that about half of the adults with a non-Estonian mother tongue lack an active knowledge of Estonian (Kallaste et al., 2018). Unfortunately, the results of the state examinations have shown in recent years that in the foreseeable future one cannot expect any great leap in the improvement of state-language proficiency among the non-Estonian population. About half of school leavers with a non-Estonian mother tongue move directly to lifelong learning because of their insufficient knowledge of Estonian.

10

See <https://harno.ee/uudised/selgusid-riigiksamite-tulemused>

The education-related proposals of the 2016 OECD report (OECD 2016) paid special attention to the Estonian-language study of children whose mother tongue is Russian. The report stated that problems related to poor knowledge of the state language create educational barriers for Russian-dominant pupils, which contradicts the principle of equal opportunity and equal treatment.¹¹

Educational reforms take a long time. However, everything begins with political decisions. If the 1997 reforms of the language of instruction had not been continually postponed, if Estonian-medium teaching had been introduced in increasingly larger volumes both in kindergartens and basic schools, perhaps linguistic segregation in education would have been a thing of the past today.

State-language usage domains among Estonian and Latvian basic school pupils and the value of the state language in 2013–2015

In recent years, there has been much more discussion concerning students directing themselves according to their perception of their future self or possible self as a further development of motivation theories (Ushioda 2017), that is, how language learners associate themselves with the studied language in the future and what kind of a language learner they wish to be (see also Klaas-Lang, Praakli 2015 and references therein). The success of language teaching depends at least as much on the plurality of opportunities to use a language as on the expectation to profit from the language knowledge (van Parijs 2011: 12): “..the more often one finds oneself in a situation where a language is actually used, the less one has to invest in language learning or preservation of its competence.” In other words, the surrounding linguistic environment inspires one to study a language, but at the same time it also acts as a teacher. Language skills, language use, and linguistic attitudes (Colin Baker 1992) are mutually interacting key indicators. The more positive the learner’s attitude towards the studied language, the better the possibilities and the initia-

11 See also <https://novaator.err.ee/258837/birute-klaas-lang-tuhat-tundi-eesti-keelt-ja-ikka-ei-oska-raakida-ehk-riigikeeleoppes-eesti-muukeelses-pohikoolis>

tive for using the studied language, the better the expected results with regard to proficiency in the studied language. And, conversely, a good knowledge of the language provides opportunities and motivates one to use the language more frequently, at the same time developing language proficiency, and enhancing a positive attitude towards the language through successful experiences.

The qualitative studies carried out in 2013–2015 (Klaas-Lang et al. 2014; Klaas-Lang et al. 2015) enable us to compare state-language proficiency, usage opportunities, and valuation of proficiency in the state language between Estonian young people with Russian as their home language and Latvian basic school pupils during the period when Latvia had started the transition process to Latvian-medium education, but when Latvian was still used mostly only for subject lessons in basic schools. In Estonian basic schools, only the teaching of Estonian as a second language was mandatory, but the school was not obliged to teach subject lessons in the state language. Did the final-year pupils in the Russian basic schools in Latvia have more opportunities, motivation and initiative, and positive attitudes towards using the state language also outside the subject lessons? Perhaps better preparedness of Latvian young people with Russian as their home language with regard to state-language proficiency, diversity of usage opportunities, and valuation of state-language proficiency provide an opportunity for Latvia to proceed more rapidly towards general education in the state language?

When we visited a **basic school with Russian as a language of instruction in Rīga, Latvia** about ten years ago, all the pupils unanimously stated that Russian was the language that they knew the best. At the same time, they did not always think that their level of Latvian came second after Russian; for example, several pupils claimed that they knew English better than Latvian. Generally, however, all the respondents were happy with their Latvian-language skills. In the school environment, Russian was the main language of communication, and Latvian was rarely used outside the subject classes in Latvian: “At school we use Latvian only in the Latvian-language lessons because it is a Russian school, and we all communicate in Russian.” The teachers claimed that for many pupils the

use of Latvian also outside school need not be possible or necessary. In Rīga, where the proportion of Russian speakers is very high, one can cope by using only Russian. People rarely follow Latvian media channels; the viewing of Latvian news programmes is especially scarce. The interviews showed that pupils had different interests and opportunities to use Latvian. Use of Latvian outside school largely depended on the pupils' own initiative, for example, during extracurricular activities, which was one of the spheres where Latvian was actively used: "Because I'm interested in music, I have finished music school. I speak only Latvian with members of the orchestra. All of them are Latvians, and the fact that I know Latvian helps me a lot."

In fact, already then pupils regarded the study of Latvian important because "we live in Latvia and Latvian is necessary for communication and education". However, English was considered to be even more important, because one part of pupils intended to leave Latvia after completing their secondary education. As regards parental support in the acquisition of the state language, it was thought that Latvian as a school subject is not necessarily most important in the eyes of the parents – they appreciated good academic results and study in a broader sense as well as knowledge of other languages, especially English.

The Russian basic school that we visited also had problems with proficiency in Latvian among the teachers. Several teachers did not have the Latvian-language environment that would support the development of their Latvian-language competence. A representative of the school administration claimed that in some cases the pupils knew the language better than their teachers.

Visits to **Estonian basic schools with Russian-medium instruction** also showed that pupils knew Russian better. They were generally happy with their proficiency in the state language although both the teachers and the students saw some room for improvement, in fact, in those schools that showed better results in the Estonian-language examination, the schools set higher standards for the pupils and the pupils are motivated to respond accordingly. Absence of the language environment and family support were regarded as circumstances that hinder the development

of state-language proficiency, because usually the parents do not know Estonian. Usually, pupils do not have any Estonian-language contacts for communication: “We speak Estonian only with our teacher at school. There’s no one else to speak to.”

For Russian-dominant young people, the Estonian language had first and foremost pragmatic significance – language is considered to be a means to continue one’s studies at an upper secondary or vocational school and/or to get a better job in the future, because “if you don’t know the language, you’ll earn the minimum wage.” However, knowledge of English is regarded more important than Estonian because it ensures more personal benefits to the language user. For many pupils, English is the language of communication with their Estonian peers: “we speak English also with our Estonian friends because both myself and he/she know this language better than I Estonian or he/she Russian.” The majority of the interviewed pupils did not associate their future with Estonia, and they planned to leave for “Europe or Russia where English is more necessary. You don’t need Estonian there anyway.”

To conclude, one could claim that before the Latvian educational reform, Estonia and Latvia were rather similar with regard to state-language proficiency at Russian basic schools as well as the attitudes towards the limits in usage domains for the state language, the limited input of the state language at school, and the valuation of the state language. Although young people were of the opinion that their knowledge of the state language was reasonably good, they admitted serious problems in self-expression (Klaas-Lang et al. 2015: 238). Although young people thought that a good knowledge of the state language was necessary and valuable, first and foremost, with regard to further education and a better job, young people prioritised good knowledge of English instead. Large numbers of Estonian and Latvian pupils of non-state-language schools intended to leave the country in the future in order to study and find a job abroad.

Thus, one cannot claim that ten years ago, the Russian schools in Latvia and young people with Russian as their home language were better prepared for transition to education in the state language.

General education in Estonian for everyone regardless of the home language – development of the political decision

During the past 4–5 years, Estonian society has witnessed numerous political debates addressing the need and possibility of transition to Estonian-medium education. Opinion polls carried out among the population show that the attitude towards the necessity of the Estonian language, its value for continuing one's studies in Estonia, and work is generally accepted throughout society (Integration monitoring 2020: 19–21). Also, the attitude towards providing Estonian-medium education to all children and young people is fully positive to a certain extent. The 2020 integration monitoring study shows that the vast majority of the Estonian population agree with the statement that Estonian-medium study for children with a non-Estonian mother tongue improves their language proficiency (92%), broadens their educational opportunities (89%), contributes to closer contacts between Estonians and representatives of other ethnic groups (89%), enhances the competitiveness of school leavers on the labour market (86%), develops thinking and creativity (81%), and unifies language proficiency among pupils of Estonian and non-Estonian schools (77%).

While the Russian respondents generally agree that Estonian-medium instruction at school contributes to better knowledge of the Estonian language and broadens job and educational opportunities in Estonia, a sizable proportion claims that children and young people with Russian as their home language should be provided with only Russian-medium education (12%). 17% of non-Estonian respondents support Estonian-medium schooling. About one third of Russian speakers (32%) prefer Russian-medium schooling where a portion of subjects is taught in Estonian. In fact, this is what the present Russian-medium schooling looks like. As noted, partial Estonian-medium subject teaching unfortunately does not ensure the Estonian-language proficiency that the school leavers need to continue their education.

There was also not full support in Latvian society for mandatory Latvian-medium general education regardless of one's home language. Four years ago, the social research centre SKDS conducted a survey¹² on attitudes towards the reform among the inhabitants of Latvia. Overall 41.4% of respondents supported the motion and 34.7% opposed it; however, the results showed a significant polarisation of opinions depending on the language spoken at home. Of those who spoke Latvian at home, almost 60% expressed either full or partial support for the reform, whereas 64% of respondents speaking Russian at home said they were partially or completely against the motion.

Thus, in Estonian society the proportion of the non-Estonian population who fully or partly opposed transition to Estonian-medium education was even smaller (overall 44% in 2020), but opposition in society has been significant also in recent years. This has made political decisionmakers cautious with regard to proposed changes. The political parties who seek the support of Russian voters are much more reluctant to support transition to Estonian-medium education.

During the 2019 parliamentary elections, the language of instruction at basic schools was included in the election programmes of all the parties.¹³ Should Estonian schools teach in Estonian? All the political parties answered affirmatively to this question with the exception of the Centre Party, which considered the continuation of the previously valid two parallel systems necessary. Their election programme stated that "We grant the parents an option to place their child in an Estonian-medium, bilingual, Russian, or some-other-language kindergarten. We grant the parents an option to place their child in an Estonian-medium, bilingual, or some-other-language general school." The Centre Party emphasised that one has to ensure that "all the school leavers are fluent, are able to pursue their education at Estonian higher education institutions, and are competitive on the labour market." However, it remained rather incomprehensible how this target could be met when Russian-

12 See <https://eng.lsm.lv/article/society/education/lsm-survey-reveals-stark-splits-over-minority-schools-in-latvia.a325229/>

13 See <http://https://arvamus.postimees.ee/6520040/birute-klaas-lang-keelepolitikast-valimisprogrammides>

medium kindergartens and schools continue their activities as before and the surrounding Russian-language environment has no need to support the development Estonian-language skills. However, the programmes of the other political parties stated rather clearly that it is important for Estonia to introduce a unified school system and to implement a transition to Estonian-medium schooling throughout general education.

Despite the rather similar positive attitude towards transition to Estonian-medium instruction, these principles and political will did not find their way into the coalition agreement after the 2019 parliamentary elections nor into the 2021 coalition agreement.¹⁴ It was only in the summer of 2022 when the coalition of the Reform Party, *Isamaa*, and the Social Democratic Party adopted a political decision and started to prepare the legislation and action plan enabling transition to Estonian-medium instruction for all of general education.

On 12 December 2022, the Parliament adopted amendments to the law on basic and upper secondary schools, which state that by 2030 in Estonia, mandatory education until the end of basic school will be provided in Estonian. Transition to Estonian-medium instruction will take place gradually and is very similar to the Latvian model, but its pace is slower. The 2023/2024 school year is intended for preparations for the transition; in 2024, kindergartens, first and fourth grade are subject to transition to Estonian-medium instruction, a year later also second and fifth grade, respectively, and in 2030, Estonian preschool and basic education will be provided only in Estonian; upper secondary schools will follow suit a few years later. It is remarkable that also during the parliamentary vote on 12 December 2022, the Centre Party was the only political party that remained faithful to its position that in Estonia, Russian-medium schools should exist side-by-side with Estonian-medium schools and voted against the bill that enables transition to Estonian-medium education.

14 See <https://leht.postimees.ee/7165335/birute-klaas-lang-mang-uhitse-eesti-kooliga>

Summary discussion

While the Russian-language minority in Latvia is smaller than in Estonia, and the socioeconomic position of this minority is considerable, Latvian politicians were not afraid to adopt educational and language-political decisions that seek state cohesion and, in fact, reduce both educational and labour-market segregation.

Latvian general schools have reached the final stage in the transition process to Latvian-medium education. As noted, the Estonian language skills of final-year pupils in Estonian schools with Russian-medium instruction and of school leavers of bilingual upper secondary schools are in almost half the cases sufficient for smooth continuation of education and/or entering the labour market in the Estonian-language environment. However, recent research results from Latvia show that in the younger generation (18–34 years), the self-reported knowledge of Latvian has risen to 96% (Druviete et al. 2022: 60). An especially striking correlation between the introduction of Latvian-medium general education and an increase in Latvian-language proficiency is manifested in the fact that 83% of young people with Russian as their home language in Latvia claim that they acquired their excellent knowledge of Latvian from school (Druviete et al. 2022: 63). However, in the case of Russian young people in Latvia one can also notice the positive or negative impact of the language environment on the development of Latvian-language proficiency. The percentage of individuals with lower proficiency in the state language is still higher in Latgale and Rīga, where the proportion of Latvian speakers is the lowest, which also implies the lack of an environment in which Latvian is used (Druviete et al. 2022: 65). Nevertheless, a recent sociolinguistic study in Latvia suggests that from the point of view of the language hierarchy, Latvian occupies a central place in the life of the society – Latvian is the most commonly used language. This is determined by the results of the implementation of the legal and pedagogical directions of language policy (Druviete et al. 2022: 194).

Why has the path to providing Estonian-medium education to all the inhabitants of Estonia been so rocky and protracted – lasting

now over thirty years? Ten years ago, the proficiency level of the state language among Russian-dominant young people in Latvia, valuation of the Latvian language, and the lack of a Latvian-language environment did not differ from the proficiency, valuation, and communicative opportunities in the state language of young people in the Russian-dominant regions of Estonia. On the whole, Russian-medium schools in Latvia and the learners' attitudes were not better prepared for transition to instruction in the state language than in Estonia.

The Russian-dominant minority, which is considerable both in Estonia and Latvia, is both for and against education in the state language. The population with Russian as their home language think that Estonian-language proficiency is necessary, but that this target should be met by using appropriate methodology and suitable textbooks also in the case of partial Estonian-medium subject teaching. This view is often expressed in media interviews and opinion articles by politicians of the Centre Party. However, how can good Estonian-language proficiency be achieved by means of a few lessons in Estonian each week without the support of the language environment? Unfortunately, it is impossible, especially, if there is no motivation to learn the language when the state, too, has made concessions even in the language proficiency requirements in the service sphere. For example, in Estonia, taxi drivers are not required to have Estonian-language proficiency at a communicative level; the same is true for food couriers who offer their services on digital platforms.¹⁵ While the proportion of ethnic Estonians in eastern Virumaa is only 15%, a young person with poor Estonian-language proficiency can find a sufficient range of jobs after leaving a general education school; after some time even this poor language proficiency is lost.

In Latvia, too, one can see that in terms of language management, Latvia has certain geographical regions where more attention should be paid, for example, to the provision of Latvian-language skills and use in public communication. For example, in Rīga as many as 45.4% of respondents reported that their home language was not Latvian. The linguistic

¹⁵ At present in Estonia, discussions are being held regarding whether to introduce legal amendments that would oblige taxi drivers to have Estonian-language proficiency at least at the B1 level.

practice of the residents of Rīga in public communication outside one's home indicates the importance of the measures taken by the state to strengthen the position of the official language (Druviete et al. 2022: 48).

To sum up, one can claim that the education and language policies of the Estonian state are entwined; Estonian-medium general education has struggled for decades because of indecision. For this reason, Russian-medium schools, teachers, parents, and the Russian-dominant community as a whole have been rather convinced in the continuation of the previous system, that is Russian-medium schools or formally bilingual schools. Although the amendments to the law on basic and upper secondary schools legalised transition to Estonian-medium instruction, state measures are also necessary for extending the use of Estonian in eastern Virumaa and several other regions. Transformation of schools into completely Estonian-medium schools will definitely improve the preparedness of Russian-dominant young people for entering Estonian higher education institutions or the labour market in any region of Estonia. However, if Russian (or English) prevails in one's life and work, the Estonian-language proficiency acquired at school need not be as good as before in the future.

References

- Baker, Colin. 1992. *Attitudes and Language*. Clevedon, UK: Multilingual Matters.
- Break-out of Latvian 2008 = *Break-out of Latvian: a sociolinguistic study of situation, attitudes, processes, and tendencies*. [Raimonds Apinis et al.; editorial board: Māris Baltiņš et al.; translation by Antra Legzdīņa, Anita Grauduma.] State Language Commission. Rīga: Zinātne.
- Census LV 2021 = *Latvian Population and Housing Census*. Available: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__POP__IR__IRS/IRS010
- Census EST 2021 = *Estonian Population and Housing Census*. Available: <https://www.stat.ee/en/statistics-estonia/population-census-2021>
- Centar 2018 = Roosalu, Triin, Raudsepp, Maaris, Kazjulja, Margarita, Vallimäe, Tanel. Eesti keelest erineva emakeelega täiskasvanute eesti keele õpe lõimumis- ja tööhõivepoliitikas: kvaliteet, mõju ja korraldus. 2. osa uuringust: Elanikkonna senine kogemus eesti keele omandamisel ja vajadus eesti keele õppe järele. Available: https://centar.ee/wp-content/uploads/2021/10/2.-osa-elanikkonna-keeleeoppe-analuus_10.07.18.pdf

- Druviete, Ina, Gunta Kļava, Nadežda Kopolovca, Ilze Koroļeva, Inta Mieriņa, Kerstu Rozenvalde, Andris Saulītis. 2022. *Language situation in Latvia: 2016–2020. A sociolinguistic study*. Scientific Editor Gunta Kļava, Inita Vītola. Riga: Latvian Language Agency.
- EKAS 2004 = *Estonian Language Development Strategy 2004–2010*. Tallinn. Available: http://ekn.hm.ee/system/files/strat_et.pdf
- EKA 2011 = *Estonian Language Strategy 2011–2017*. Tallinn. Available: http://ekn.hm.ee/system/files/Eesti_keele_arengukava_2011-2017_0.pdf
- EKA 2021 = *Estonian Language Strategy 2021–2035*. Tallinn. Available: <https://www.hm.ee/en/ministry/ministry/strategic-planning-2021-2035>
- EST Constitution 2011 = *Eesti Vabariigi Põhiseadus*. Available: <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002>
- EST Language Law 2011 = *Eesti Vabariigi keeleteadus*. Available: <https://www.riigiteataja.ee/akt/118032011001?leiaKehtiv>
- Guidelines LV = *Guidelines of the State Language Policy in 2015–2020*. Available: <https://valoda.lv/en/state-language/state-language-policy/>
- Integratsiooni monitooring 2020 = Eesti ühiskonna lõimumismonitooring. SA Poliitikauuringute Keskus Praxis, Balti Uuringute Instituut, Tallinna Ülikool, Tartu Ülikool, Turu-uuringute AS. Available: <https://www.kul.ee/eesti-integratsiooni-monitooring-2020>
- Kallaste, Epp, Kallas, Kristina, Anspal, Sten. 2018. *Eesti keelest erineva emakeelega täiskasvanute eesti keele õpe lõimumis- ja tööhõivepoliitikas: Kvaliteet, mõju ja korraldus. 1. osa: ülevaade uuringust ja tulemuste kokkuvõtte*. Eesti Rakendusuuringute Keskus Centar OÜ ja Tallinna Ülikool.
- Klaas-Lang, Birute, Praakli, Kristiina, Peedisson, Anni & Lašmanova, Alla. 2014. *Avoamusi ja hinnanguid riigikeele õppe korraldamise kohta vene õppekeele koolides. Uuringu lõpparuanne*. [Opinions and assessments on teaching of Estonian in Russian-medium school. Final Report]. Tartu ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituut. Available: <https://dspace.ut.ee/handle/10062/45121>
- Klaas-Lang, Birute, Kikerpill, Tiina, Praakli, Kristiina, Zagorska, Ilze & Türk, Ülle. 2015. *Eesti, Läti, Leedu, Soome, Iirimaa ja Kanada riigikeeleõppe võrdlev uuring*. Tartu. Available: https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/49667/Riigikeeleõppe_vordlev_uuring.pdf?sequence=5&isAllowed=y
- Klaas-Lang, Birute & Praakli, Kristiina. 2015. Milleks mulle eesti keel? Riigikeele oskuse vajalikkusest vene koolinoorte pilgu läbi. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat = Estonian papers in applied linguistics*, 11, 111–126. DOI: 10.5128/ERYa11.07.
- LV Language Law 1999 = *The State language law of Latvia*. Available: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/14740-official-language-law>

- LV Constitution 1998 = *The Constitution of Latvia*. Available: <https://www.saeima.lv/en/legislative-process/constitution>
- OECD 2016 = Santiago, P. et al. 2016. *OECD Reviews of School Resources: Estonia 2016*. OECD Reviews of School Resources, OECD Publishing, Paris. Available: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264251731-en>
- Tammaru, Tiit, Szymon Marcińczak, Marten Van Ham & Sako Musterd. 2014. *Socio-economic segregation in European capital cities*. Routledge.
- Tomusk, Ilmar. 2019. Vene kooli üleminekust eesti õppekeelele. *Õiguskeel*, 2019/1. Available: <https://www.just.ee/oigusloome-arendamine/oiguskeel/ajakiri-oiguskeel#item-4>
- Ushioda, Ema. 2017. The impact of global English on motivation to learn other languages: Toward an ideal multilingual self. *The Modern Language Journal*, 101(3), 469–482. DOI: 10.1111/modl.12413
- Van Parijs, Philippe. 2011. *Linguistic Justice in Europe and for the World*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/acprof:osobl/9780199208876.001.0001

VALODAS PĀRVALDĪBAS VIĻŅOS



MĒS VIENMĒR SEVI APZINĀMIES KĀ LATVIEŠU ĢIMENE: VALODAS POLITIKA SAZIŅAI AR BĒRNIEM DIASPORAS ĢIMENĒS

Sanita Martena

Ievads

Valodas politikas kā sociolingvistikas apakšnozares jautājumi tradicionāli vairāk ir aplūkoti sociālajā kontekstā, analizējot makro līmeņa valodas plānošanas procesus valstī un mijiedarbībā ar Eiropas vai plašāk – pasaules līmeņa globalizācijas procesiem. Mikro līmenī, piemēram, privātajā jomā, ģimenē, valodas politikas jautājumi aktualitāti ir ieguvuši tikai pēdējo 10–15 gadu laikā.

Ģimenes valodas politikas pētniecība ir starpdisciplinārs pētniecības virziens, kurā savstarpēji mijiedarbojas valodniecības, socioloģijas un izglītības zinātņu nozaru teorētiskās atziņas un noteikti izpētes aspekti. Pēdējos gados pētījumi šajā virzienā ir veikti arī Baltijas valstīs vai par tajās lietotajām valodām diasporā, piemēram, par lietuviešu valodas kā mantojuma valodas saglabāšanu Zviedrijā (Bissinger 2021; sk. arī: Schwartz, Verschik 2013; Siiner et al. 2017; Ramonienė 2019; Lazdiņa, Marten 2021; Martena 2021). Valodas plānošana un prakse ģimenēs ir arī šī raksta galvenais temats.

Raksts ir strukturēts trīs daļās, kuras noslēdz nobeigums. Pirmajā daļā ir aplūkots ģimenes valodas politikas jēdziens valodas politikas kontekstā un vecāku diskursa stratēģijas individuālā vai sociālā bilingvisma apstākļos. Otrajā daļā ir skaidrots pētījuma datu ieguves process un sniegts respondentu raksturojums; rakstā izmantotie empīriskie dati ir daļa no intervijām ar diasporā dzīvojošajām ģimenēm. Dati tika iegūti 2023. gada februārī un martā, interviju ieguve vēl turpinās līdz 2023. gada beigām kā daļa no Valsts pētījumu programmas „Letonika latviskas un eiropiskas sabiedrības attīstībai” (2022–2024), kuru vada Latvijas Universitātes profesore Ina Druviete. Trešajā daļā ģimeņu valodas politika ir analizēta, balstoties uz diasporas ģimeņu stāstiem par

mājās pieņemtajiem lēmumiem latviešu valodas saglabāšanā, attīstīšanā un tālāk nodošanā nākamajām paaudzēm. Raksta nobeigumā ir dots temata apkopojums ar būtiskākajām atziņām un secinājumiem.

Ģimenes valodas politikas jēdziens valodas politikas kontekstā

Valodas politika kā sociolingvistikas apakšnozare ir izveidojusies, lai pētītu un piedāvātu teorētiskus, bet praktiski pielietojamus modeļus vai koncepcijas noteiktas valodas vai valodu saglabāšanai, noturībai un attīstībai. Sociolingviste Ina Druviete Letonikas pirmajā kongresā ir definējusi, ka valodas politika „pētī likumsakarības valodu statusa un sociālo funkciju regulēšanā valstiskā līmenī, izstrādā lingvistiskās likumdošanas konceptuālo pamatu un piedāvā konkrētus instrumentālus risinājumus noteiktā valodas situācijā” (Druviete 2005: 168). Šajā valodas politikas pētniecības laukā ir minēts valodu statuss un to sociālās funkcijas valstiskā līmenī, taču, kā jau tika teikts ievaddaļā, 21. gs. sākumā kā valodas politikas atzars pakāpeniski attīstās pētījumi arī par valodas plānošanas jautājumiem privātajā sfērā – ģimenē.

Lai arī jēdzienā *valodas politika* vārds *valoda* ir minēts vienskaitlī, tomēr, kā raksta I. Druviete, tas ietver noteiktā sabiedrībā (arī ģimenē) vairāku valodu statusa un funkciju plānojumu. Ģimenes kontekstā var pētīt un analizēt jautājumus, kas saistīti gan ar vienas, gan ar vairāku valodu lietojuma plānošanu. Piemēram, monolingvālā latviski runājošā ģimenē var tikt norādīts bērniem, lai viņi latviešu valodā nelietojus vai sarunvalodas vārdus un izteicienus, citu valodu vārdus, komentējot arī izlokšņu vārdu, dialektu lietojumu, labojot bērnu runā gramatikas, izrunas vai cita veida kļūdas, nepilnības u. tml. Respektīvi, ģimenē runājot meta līmenī, komentējot, spriežot, diskutējot, aizrādot par noteiktu latviešu valodas sociālo un reģionālo variantu lietojumu, tiek aplūkoti vienas valodas politikas jautājumi, par kuriem tiek pausts viedoklis, attieksme, tiek apsvērta ar valodas lietojumu saistīta darbība, rīcība. Taču ģimenes valodas politikas pētījumu uzmanības centrā vairāk ir valodu pārvaldība un prakse bilingvālās vai multilingvālās ģimenēs,

kurās tiek pārrunāti un tieši/netieši plānoti vairāku valodu lietojuma jautājumi: kuras valodas tiks un kuras netiks lietotas, kurās situācijās ir pieļaujami izņēmumi, kurā valodā ar bērniem runās mamma, kurā – tēvs, kura būs vecāku savstarpējās saziņas valoda, kurā valodā vai kurās valodās tiks skoloti bērni u. tml.

Latvijas valodas politikas pētniecībā visnotaļ pazīstams un izmantots ir nupat aizsaulē aizgājušā valodnieka Bernarda Spolska (*Bernard Spolsky*) izstrādātais valodas politikas modelis (Spolskis 2011), kurā iekļauti trīs galvenie komponenti: valodas prakse (kā cilvēki faktiski lieto valodu vai valodas), valodas ideoloģija (kurām valodām cilvēki piešķir vērtību, kāpēc, kāda ir viņu attieksme pret vienu vai otru valodu) un valodas pārvaldība jeb menedžments (ko cilvēki dara, lai plānotu noteiktu valodu saglabāšanu un lietošanu).

Šobrīd jēdziens *valodas politika* sociolingvistikā tiek lietots kā jumta jēdziens, apvienojot gan valodas plānošanas, gan politikas jautājumus. Jēdziens *valodas plānošana* pamatā tiek izmantots, runājot par apzinātu valodas attīstības plānošanu, galvenokārt pievēršot uzmanību valodas formām, plānojot gramatikas, leksikas jautājumu izpēti un aprakstīšanu gramatikas grāmatās, vārdnīcās u. tml. Savukārt jēdziens *valodas politika* vairāk ir attiecināms uz politiskajiem lēmumiem par valodas vai valodu funkcionalitāti un statusu. Tie visi savā starpā ir cieši saistīti procesi, kas attiecas uz valodas attīstību, statusu un praktisko lietojumu, līdz ar to kā vienojošu jumta jēdzienu var izmantot arī apzīmējumu *valodas politika un plānošana*.

No mūsdienu perspektīvas, aplūkojot šos jautājumus, redzams, ka valodas politikas un plānošanas jautājumos nav iesaistītas tikai noteiktas valsts vai privātās institūcijas. Ikkatrs valodas lietotājs individuāli un ģimenē arī piedalās šajos procesos un, protams, ar savas valodas lietojumu ietekmē tās attīstību. Līdz ar to sociolingvistikā ir ienākuši tādi jēdzieni kā *bottom-up (community-based)* un *top-down policy*, kas ilustrē ar valodu saistīto jautājumu risināšanu un plānošanu gan “no apakšas” (individuālās, ģimenes vai kādas lokālās kopienas iniciatīvas), gan “no augšas” (valsts un institucionālā līmenī).

Lēmumi par valodas vai valodu izvēli un lietojumu ģimenē, skolā, darbavietā var tikt pieņemti gan apzināti, diskutējot, mērķtiecīgi plānojot, izstrādājot rekomendācijas, bet tas var notikt arī neapzināti, vienkārši lietojot vienu vai citu valodu un daudz par to meta līmenī neapspriežot, līdz ar to arī neplānojot. Šādi apzināti, mazāk apzināti vai neapzināti procesi valodu izvēlē un lietojuma praksē notiek gan privātajā sfērā (ģimenē, saziņā ar radiem un draugiem, tuviem kolēģiem), gan vairāk formālās valodas/-u lietojuma situācijās izglītības un citās institūcijās. Līdz ar to jēdzienu *valodas politika un plānošana* var definēt šādi: tie ir cilvēku (mērķtiecīgi, apzināti vai neapzināti) pieņemti lēmumi, kas ietekmē viņu pašu valodu lietojumu, viņu tuvākajā apkārtņē esošo cilvēku valodu lietojumu vai valodu lietojumu sabiedrībā kopumā; valodas politika un plānošana ir arī tas, ko cilvēki domā par valodu/-ām, balstoties uz individuālajām vai noteiktas sociālās grupas vērtībām un lingvistisko attieksmi. Šie lēmumi var izpausties noteiktas valodas lietošanā kā tādā vai kā aktīva darbība un rīcība, pieliekot pūles noteiktas valodas apzinātā lietošanā. Ietekme uz valodas lietojumu var notikt jebkurā līmenī (gan “no augšas”, gan “no apakšas”) un jebkurā sociolingvistiskajā jomā; pieņemtie lēmumi var ietekmēt izvēli, vai tiks lietots kāds no valodas paveidiem vai kāda no valodām (Marten, Martena publicēšanas procesā).

Pētījumos par ģimenes valodas politiku (*family language policy*) 21. gs. pašā sākumā lielāka uzmanība tika pievērsta bilingvālās ģimenēs lietotajām valodām, to izvēlei, valodu prakses un lingvistiskās attieksmes jautājumiem. Mūsdienās, 21. gs. 20. gados, pētniecībā arvien vairāk ienāk sociālā dimensija, nosakot mikrovides (lokālās vides: pagasta vai pilsētas, skolas, darbavietas u. tml.) un makrovides (vairāk valsts līmenī) ietekmi uz ģimenēs pieņemtajiem lēmumiem (sk., piemēram, King, Fogle 2017). Sociālā konteksta aspekti tiek aplūkoti ciešā mijiedarbībā ar privātās dzīves jomu, uzsverot, ka ģimenes nav vientuļas salas, viss, kas notiek apkārtējā vidē, pasaulē, ienāk arī ģimenē.

Ģimenes valodas politikas pētījumos datu klasificēšanai un interpretēšanai tiek izstrādātas shēmas un modeļi, kas palīdz labāk sistematizēt un arī dziļāk izprast šos jautājumus. Viens no šādiem ģimenes valodas politikas modeļiem (Curdt-Christiansen 2018) ir balstīts

valodas politikas modeļi, kuru teorētiski aprakstījis jau iepriekš minētais B. Spolskis. Abi valodnieki (*Spolsky, Curdt-Christiansen*) savos pētījumos ir uzsvēruši ciešo saikni, mijiedarbību starp ģimeni un sociālajiem kontekstiem, starp ģimenē pieņemtajiem lēmumiem un ietekmi no ārpuses (citiem radiem, draugiem, kaimiņiem, vietējām kopienām), dažreiz arī kā sociālo spiedienu. Tāpat viņu pētījumi rosina domāt par saikni starp oficiālo valsts valodas politiku un individuālajiem ģimeņu mērķiem savu bērnu izglītošanā un redzējumā, kā šos mērķus sasniegt.

Ģimenes valodas politika ir definēta kā apzināti vai neapzināti organizēta valodas plānošana, ko veic ģimenes locekļi (visbiežāk vecāki), izvēloties noteiktas valodas vai valodu lietojumu ģimenē un valodu/-as, kurās bērni iegūs izglītību (*Curdt-Christiansen 2018; Wright, Higgins 2022*). Šo daudzpusīgo individuālo un sociālo procesu izpētē Ksiao Lana Kerta-Kristiansena (*Xiao Lan Curdt-Christiansen*), kā jau minēts iepriekš, par ģimenes valodas politikas modeļa pamatu ir izmantojusi B. Spolska valodas politikas modeļa struktūru, kurā ir iekļauti trīs savstarpēji saistīti valodas politikas komponenti (valodas prakse; valodas ideoloģija un valodas pārvaldība jeb menedžments). Viņa šos trīs komponentus ir pārnesusi tieši uz ģimenes valodas politikas kontekstu, pievēršot uzmanību jautājumam, kā ģimenes valodas praksi, ideoloģiju un pārliecību ietekmē ārpusaule, sabiedrībā notiekošie procesi, proti, sociolingvistiskie, socio-kultūras, socioekonomiskie un sociopolitiskie konteksti.

Valodas/-u izvēle ir nozīmīgs izpētes jautājums bilingvālās ģimenēs, bet arī ģimenēs, kurās mājas valoda/-as atšķiras no sabiedrībā lietotās majoritātes valodas / valsts vai oficiālās valodas. Latviešu valodas kontekstā tās, piemēram, ir krievu valodā / bilingvāli runājošās ģimenes Latvijā vai latviski / bilingvāli runājošās ģimenes, kuras dzīvo diasporā. Valodas/-u izvēli ģimenēs ar bērniem ietekmē gan vecāku pārliecība un valodas prakse mājās, gan sociolingvistiskais un citi konteksti ārpus tām.

Mājas valodas prakse sakņojas vecāku pārliecībā, ka tieši viņi ir atbildīgi par bērnu dzimtās (etniskā mantojuma) valodas kompetenci, bet vēlāk – pārliecībā par dzimtās valodas un citu valodu vērtību. Līdz ar to izvēli par labu vienai vai otrai valodai ģimenē ietekmē vecāku piekoptie valodas pārvaldības modeļi – pārliecība par labāko stratēģiju

saziņā ar bērniem. Ģimenes valodas politikas pētījumos (De Houwer and Nakamura 2021) ir apzinātas un definētas piecas vecāku diskursa stratēģijas (*parental discourse strategies*), kuras ir vērojamas vecāku saziņā ar bērniem individuālā vai sociālā bilingvisma (multilingvisma) kontekstos: „Minimālā notveršanas stratēģija” (*Minimal Grasp Strategy*), kas izpaužas kā vecāku pašu konsekvents dzimtās valodas lietojums un prasība attiecībā pret bērniem lietot saziņā ar vecākiem noteiktu valodu, proti, sagaidīt no bērna atbildi, piemēram, diasporas latviešu ģimenēs – latviešu valodā; „Izteiktā minēšanas stratēģija” (*Expressed Guess Strategy*), piemēram, ja Norvēģijas latviešu ģimenē bērns sāk runāt norvēģu valodā, bet vecāki pārjautā latviski: „Vai tu gribēji teikt...?”. Tad ir minēta „Pieaugušā atkārtotā stratēģija” (*Adult Repetition*) – vecāki atkārtoti, piemēram, latviešu valodā bērnu teikto angļu valodā, stingri neuzstājot, lai bērni to atkārtotu latviski (lai gan varētu arī tā notikt, ka bērni to dara paši). „Turpināšanas (iet tālāk) stratēģija” (*Move on Strategy*) izpaužas, kad pieaugušais nereaģē uz bērna izvēlēto valodu (piemēram, angļu), necenšas ietekmēt, mainīt tās izvēli, bet pats turpina runāt ar bērnu savā dzimtajā valodā (piemēram, latviešu valodā). Kā pēdējā ir minēta „Valodas (no)maiņas stratēģija” (*Language Switching*), kad pieaugušie pārslēdzas uz bērna runāto valodu vai regulāri pārslēdzas no vienas valodas uz otru, piemēram, no latviešu uz norvēģu valodu vai otrādi (interviju piemērus latviešu diasporas kontekstā sk. tālāk tekstā). Kā redzams no dotā stratēģiju formulējuma un apraksta, tā ir pakāpeniska virzīšanās no vairāk monolingvālām stratēģijām uz tādām, kas atklāj arvien pieaugošu otrās (un trešās) valodas lietojuma īpatsvaru.

Teorētiskajā literatūrā uzsvērtā ir ne tikai vecāku, bet arī pašu bērnu spēja iniciēt un ietekmēt valodas/-u lietojuma un plānošanas jautājumus (Lanza, Lexander 2019; Lanza, Lomeu Gomes 2020; Schwartz, Kirsch, Mortini 2020). Bērna aģentspēja (*child agency*) ir cieši saistīta ar sociāli aktīvu iesaistīšanos un lēmumu pieņemšanu, kuru valodu/variantu, kad un kur lietot, un šī bērnu aktīvā darbība ietekmē arī valodas praksi mājās. Bērniem piemīt vērā ņemama kapacitāte pašiem kļūt par ģimenes valodas menedžieriem (Bissingier 2021: 30).

Ģimenē valodu lietojumu ietekmē arī bērnu skaits; ja piedzimst vēl citi bērni, „mājas vide mainās” (Spolskis 2011: 37). Kā ir norādījis B.Spolskis, „pārmaiņas notiek arī tad, kad vecākais bērns sāk iet skolā. Skolas un vienaudžu spiediena dēļ arī mājās bērns aizvien vairāk sāk runāt jaunajā valodā, tajā parasti sarunājoties ar brāļiem un māsām, bet nereti arī ar vecākiem.” (Turpat.) Šī atziņa ir attiecināma arī uz latviešu diasporas ģimenēm, kurās latviski runājošie vecāki saskaras ar bērnu „ienestajām” jaunās mītnes zemes valodām (par to tālāk nākamajās nodaļās).

Pētījuma dati un respondentu raksturojums

Kā jau ievaddaļā tika pieteikts, ģimenes valodu politika tiks analizēta, izmantojot intervijās iegūtos datus no diasporā dzīvojošām ģimenēm. Intervijas tika veiktas un ierakstītas (saņemot respondentu oficiālo atļauju) 2023. gada pavasarī *Zoom* platformā – sarunās ar respondentiem, kuru ģimenes dzīvo: Vulverhemptonā, Anglijā (divas ģimenes); Oslo, Norvēģijā (viena ģimene) un Atēnās, Grieķijā (viena ģimene).

Pētījuma pamatā ir padziļinātās strukturētās intervijas, kas sastāv no četrām daļām: pirmajā daļā ir septiņi jautājumi par ģimenes valodas politiku (valodu plānošanu un praksi mājās starp vecākiem un bērniem); otrajā daļā ir iekļauti jautājumi par ārpus ģimenes lietotajām valodām gan saziņā ar kaimiņiem un draugiem, gan ar citiem radniekiem, izmantotajiem medijiem, apmeklētajiem pasākumiem u. tml. Trešā daļa ir veltīta valodu praksei, apmeklējot Latviju (vecāku un bērnu valodu lietojums saziņā ar draugiem un radiem, sociālo mediju izmantošana, kur ģeogrāfiskajām robežām nav nozīmes). Pēdējā intervijas daļā ir iekļauti vairāki jautājumi par latviešu valodu meta līmenī (tās raksturojums, asociācijas, vērojumi par valodas izmaiņām, attieksmes maiņa u. tml.).

Šajā rakstā tiks izmantoti interviju dati tikai par pirmo intervijas daļu – atbildes par valodu politiku ģimenē, balstoties pamatā uz četrām diasporā dzīvojošo ģimeņu stāstiem. Visas respondentes ir sievietes, kuras nedēļas nogalē strādā arī latviešu valodas skolās, mācot latviešu valodu un kultūru dažāda vecuma bērniem. Visās četrās ģimenēs abi vecāki ir latvieši (sk. detalizētāk 1. tabulu), kuri ar saviem bērniem pamatā runā

latviešu valodā, taču jaunās mītnes zemes sociolingvistiskais konteksts un bērnu izglītošanās skolās un pirmsskolās mītnes zemes valodās, protams, ir ietekmējušas valodu lietojuma praksi arī šajās ģimenēs.

1. tabula. Pētījuma respondentu un viņu ģimeņu profils.

Responde	Ģimenē lietotā valoda starp abiem vecākiem	Jaunā mītnes zeme	Laiks, kas pavadīts ārpus Latvijas (gadi)	Bērni (cik gadu veci) Dzimšanas vieta	Respondentes izglītība un nodarbošanās
A	Atraitne (bija latviešu valoda)	Anglija	14	1. Meita (28) Dzimusi Latvijā 2. Meita (7) Dzimusi Anglijā	LU Biznesa vadība; pašnodarbinātā
B	Latviešu	Anglija	12	1. Dēls (24) Dzimis Latvijā 2. Meita (19) Dzimusi Latvijā 3. Meita (8) Dzimusi Anglijā	Profesionālā izglītība; pašnodarbinātā
C	Latviešu	Norvēģija	11	1.-2. Dvīnes (11) Dzimušas Norvēģijā	LU Komunikāciju zinātnes; speciālās izglītības pedagoga palīgs (Norvēģijā)
D	Latviešu	Grieķija	Vairāk nekā 10	1. Meita (14) Dzimusi Latvijā 2. Meita (5) Kopš dzimšanas dzīvo Grieķijā	RTU; Eiropas Komisijas aģentūra

Kā redzams 1. tabulā, visās respondentu ģimenēs ir divi vai trīs bērni. Ģimenēs ar trim bērniem vecākie bērni ir dzimuši Latvijā un arī šobrīd (dzīvojot vairāk nekā 10 gadus ārpus Latvijas) brīvi runā un sazinās latviešu valodā, savukārt jaunākie bērni (7–8 gadus veci) ir dzimuši ārpus Latvijas, līdz ar to jau no agrīna pirmsskolas vecuma komunikācija ārpus mājām notiek angļu valodā. Visās četrās ģimenēs vecāki savā starpā sarunājas (A respondentes gadījumā: ir sarunājušies) latviešu valodā; sarunās ar bērniem pamatā tiek lietota latviešu valoda (izvērstāk par to nākamajā nodaļā).

Visi respondenti un viņu bērni ir daudzvalodīgi, piemēram, Oslo dzīvojošajā ģimenē vecāki savā starpā un ar bērniem runā latviešu valodā, mamma darbā izmanto norvēģu, angļu un krievu valodu, meitas skolā pamatā izmanto norvēģu un angļu valodu, bet savā starpā un saziņā ar vecākiem – gan latviešu, gan dažkārt arī norvēģu (stāstot mājās par skolu) un angļu valodu (savā starpā izspēlējot dialogus un lomu spēles).

Sociolingvistiskajos pētījumos (piemēram, ten Thijs, Zeevaert 2007) tiek minēts tāds jēdziens kā receptīvais multilingvisms, ar kura palīdzību tiek skaidrotas saziņas situācijas, kurās cilvēki lieto katrs savu dzimto valodu, bet saprot otra teikto. Komunikācija ir iespējama, jo abiem saziņas dalībniekiem ir kādas zināšanas tajā valodā, kurā runā saziņas partneris, bet varbūt nav pietiekamas, lai lietotu šo valodu aktīvi (runājot vai rakstot). Šāda valodas prakse ir minēta arī intervijā ar respondenti C, stāstot, kā viņas krievu valodas zināšanas palīdz saziņā ar Ukrainas bēgļiem.

Receptīvais multilingvisms ir novērojams arī ģimenēs, kurās tiek lietotas divas vai vairāk valodas (dati no intervijām un e-sarakstes ar citām ģimenēm, kas šajā rakstā nav izmantoti kā galvenais avots). Piemēram, tēvs ar bērniem var sazināties savā dzimtajā valodā, bet blakus esošā sieva, kurai ir cita dzimtā valoda un kura tik labi nerunā vīra dzimtajā valodā, pilnībā saprot saziņu starp vīru un bērniem (viņai piemīt receptīvās prasmes), bet var piedalīties sarunā, lietojot savu dzimto valodu. Šāda valodu lietojuma prakse ir vērojama gan Latvijas ģimenēs Latvijā, gan ārpus Latvijas dzīvojošajās ģimenēs (sk. 1. piemēru).

1. piemērs (sieviete, dzīvo Īrijā 20 gadus; e-pasta sarakste: 15.02.2023.):
Man šeit ir visi mani bērni (...). Dēls ar ģimeni (partneri iru meitene) un dēliņu (3). Un jaunākā meita, ir draugs iru puisis. Dēla partneri ir mūsu ģimenē 8 gadus jau. Ļoti daudz saprot latviski. Jaunākās meitas draugs cītīgi apgūst latviešu valodu.

Pirmais piemērs ilustrē mūsdienu situāciju, kad, ģimenei paplašinoties, saimes locekļu starpā var mainīties arī ierastā valodu lietojuma prakse. Turklāt citā mītnes zemē ne tikai latvieši apgūst citas valodas, latviešu valoda un tradīcijas, īpaši privātajā sfērā, kļūst arī par viņu jauno ģimeņu, partneru dzīves daļu. Kā redzams pirmajā piemērā, receptīvais multilingvisms ir attiecināms arī uz respondentes dēla iru

partneri, kura ļoti daudz saprot latviski, bet, cik noprotams, sarunājoties izmanto angļu valodu.

Tālāk rakstā detalizētāk tiks analizēti intervijās iegūtie dati; respondentu sniegtās atbildes par ģimenēs lietotajām valodām ir viņu stāsti un viņu redzējums. Paralēli pētījuma laikā tiek iegūti arī audio ieraksti no autentiskām dialoga situācijām starp vecākiem un bērniem; šie dati ir vēl to ieguves un apstrādes procesā un šajā rakstā vēl netiks izmantoti.

Valodu politika diasporas ģimenēs

Iepriekš veiktais pētījums par ģimenes valodu politikā Latvijā ir bijis par ģimenēm, kurās mājās lietotā valoda ir krievu valoda, bet vecāki ir izvēlējušies savas atvases skolot pirmsskolā vai skolā ar latviešu mācībvalodu (vairāk sk. Martena 2021; Lazdiņa, Marten 2021). Šajā pētījumā tika secināts, ka no visiem četriem ģimenes valodas politikas teorētiskajā modelī minētajiem aspektiem vislielākā nozīme intervējamajās ģimenēs tika piešķirta sociokultūras aspektam. Visās ģimenēs respondenti apzinājās latviešu valodas nozīmi, lai bērni varētu integrēties Latvijas sabiedrībā, bet tajā pašā laikā uzsvēra arī dzimtās valodas un kultūras lomu savas identitātes saglabāšanā. Interviju dati atklāja, ka ģimenes apzinās sevi kā izņēmumu, salīdzinot ar citām mazākumtautību ģimenēm, jo saviem bērniem izvēlējušās latviešu mācībvalodas izglītības iestādes. Respondenti arī uzsvēra, ka tieši ģimeņu lingvistiskā attieksme ir tā, kas veicina vai kavē bērnu latviešu valodas apguvi. Kā atzina viens no respondentiem: *Es redzu to kā nenormāli lielu problēmu. Un skola tur neko nevar izdarīt, nu, ļoti maz var izdarīt. Ja ģimenē ir naidīgs, naidīgs, ne naidīgs, nu, neadekvāts kaut kāds noskaņojums.*

Respondentu lēmums ar bērniem runāt latviešu valodā, skolot latviešu valodā vismaz nedēļas nogales skolās un savas patības apzināšanās caur dzimto valodu – šie aspekti ir līdzīgi arī ārpus Latvijas dzīvojošajās diasporas ģimenēs, kas vēlas saglabāt un tālāk bērniem nodot piederības sajūtu dzimtajai (latviešu) valodai un kultūrai. Tajā pašā laikā sociolingvistiskais konteksts (sabiedrībā lietotās valodas un cita izglītības valoda skolās un pirmsskolās) ir ietekmējušas valodas praksi

mājās, *ienesot* ģimenēs arī mītnes zemes valodas (resp., angļu, norvēģu un grieķu valodu).

Latviešu valodas noturība un attīstīšana nav vienīgais temats, ar kuru nākas saskarties ģimenēs, plānojot valodu lietojuma jautājumus. Izvēle par labu vienai vai otrai valodai dažreiz ir balstīta rūpēs par bērna valodas attīstību kopumā, par viņa spēju runāt, pareizi izrunāt skaņas vai novērst kādus runas traucējumus. Saskaroties ar problēmām bērna valodas attīstībā pirmsskolas vecumā bilingvālās ģimenēs, kā pirmais cēlonis bieži tiek norādīts (arī no logopēdu puses) vairāku valodu paralēls lietojums, iesakot ģimenēm atteikties no vienas valodas.

Diasporas kontekstā tas, protams, attiecas uz ģimenē lietoto valodu, rosinot izšķirties par labu sabiedrības majoritātes valodai. Divu respondentu ģimenēs ir minēta šāda situācija (respondentes A un C, sk. 1. tabulu), taču ar samērā pretēju ģimenēs pieņemto lēmumu un rezultātu. Respondentes A ģimenē, kad jaunākā meita nerunāja vēl pat līdz četrus gadus vecumam, bērnudārzā ģimenei norādīja, ka *tas notiek, ja ir vairākas valodas* (bērnudārzā – angļu valoda, mājās – latviešu valoda, *viņa skatījās multenes arī krievu valodā*). Meitenes mammas izglītība nav saistīta ar pedagogiju vai valodniecību, tāpēc palīdzība tika meklēta starp speciālistiem un paziņu lokā. Ģimenē pieņemtais lēmums (sk. 2. piemēru) atspoguļo ārpus ģimenes faktoru ietekmi uz valodas izvēli.

2. piemērs: *Bet es bišķi tā kā sāku satraukties, ka (nopūšas) progresa nav, un es tur paskatījos, painteresējos, ka varbūt bērnam vajag pāriet uz vienu valodu, ka varbūt viņai ir sarežģīti. Jo es zinu, ka ir tie bērni, kuri var saprast divās valodās, viņiem tās smadzenes nostrādā, bet viņi nevar reaģēt divās valodās. Ka viņiem varbūt vajag, ka viņiem ir kaut kāda identifikācija ar vienu valodu, ka viņi var runāt vismaz, vai ne. Mēs izvēlējamies par labu angļu valodai, kaut gan mēs abi neesam angļi, vai ne. Tikai tāpēc, lai viņa integrētos labāk tajā bērnudārzā, skolā.*

Otrajā piemērā atklājas mammas lielās šaubas un neziņa, kā vajadzētu rīkoties „pareizi”. Pragmatiskā izvēle par labu angļu valodai ir balstīta vēlmē nodrošināt pēc iespējas veiksmīgāku bērna integrēšanos izglītības iestādēs. Respondentes pieņemtie lēmumi un rīcība ir valodas politikas pārvaldības līmenis, kurš cieši saistīts ar pārliecību (ideoloģiju), ka, turpinot lietot divas valodas – mājās vienu, skolā – citu, bērns četros gados tā arī nesāks runāt nevienā no valodām. Tā rezultāts ir izmaiņas

ģimenes valodu lietojuma praksē – no meitas netiek sagaidīts, ka viņa runās divās valodās, bet drīkstēs mājās runāt ar vecākiem arī angļu valodā (vecākiem gan turpinot sazināties ar meitu latviešu valodā). Kā atzīst A respondente, pieņemtā lēmuma rezultātā meitene sāka runāt un ģimene jutās atvieglota, ka bērna valoda attīstās. Šobrīd, pēc apmēram trim gadiem, valodu lietojuma prakse ģimenē ir tāda, kas īsti mammu neapmierina, bet valodas rutīna, kā jebkura rutīna, ir grūti modificējama (sk. 3. piemēru).

3. piemērs: *Līdz ar to, protams, sākās tas, ka viņa saprata, ka viņa var runāt angļiski, var atbildēt mums angļiski. Protams, viņa to noķēra un ... ar to latviešu valodu sāka klibot. Jo, protams, vieglāk ir pateikt angļiski, ja jau ... jo, ja jau mēs saprotam, mēs zinām. Un tagad, kad es esmu ar viņu viena, ir tā, ka it kā es mēģinu runāt latviski, un tad kaut kādā brīdī viņa man sāk atbildēt angļiski un tā. Un es pati piefiksēju, ka es ar viņu arī sāku runāt angļiski, jo man angļu valoda ar nav īsti problēma, vai ne.*

Otrais un trešais piemērs atklāj, kā triju gadu laikā ir mainījušās vecāku lietotās diskursa stratēģijas: sākotnēji tika izmantota minimālā notveršanas stratēģija, runājot ar meitu latviski un vēloties sagaidīt arī no viņas saziņu latviešu valodā. Kad tas nenotika (meita nerunāja gandrīz nevienā valodā), lielāka telpa tika atvēlēta angļu valodas klātesamībai ģimenē, un šobrīd mammas lingvistiskajā uzvedībā ir vērojamas valodas maiņas stratēģijas iezīmes, arī pašai mammai pārslēdzoties no latviešu valodas uz angļu valodu vai otrādi, tādējādi pielāgojoties meitas valodu lietojuma praksei.

Savukārt respondentes C stāstījumā (sk. tālāk 4. piemēru), saskaroties ar valodas problēmām meitas runā (viena no dvīnēm), līdzīgi, kā tas tika atainots iepriekšējos piemēros (respondente A), pirmā reakcija un ieteikumi nākuši no pirmsskolas izglītības iestādes (Oslo). Arī šajā intervijā ir vērojams liels mammas satraukums par bērna valodas attīstību, bailes, kas notiks tālāk. Tomēr ģimenē tika pieņemts cita veida lēmums: nogaidīt un neatteikties no prasības meitai lietot latviešu valodu ģimenē, turpinot pirmsskolas izglītību norvēģu valodā (sk. 4. piemēru).

4. piemērs: *Un tad ap četriem gadiņiem man viena meitene sāka ārkārtīgi stostīties, tā ka viņa nevarēja izteikt teikumus līdz galam. Tad, protams, nu es pārbijos, ārprāts, trakums un tā. Bet par laimi, man bija ļoti labi, zinoši pedagogi, viņi teica, ka tas ir tikai tāpēc, ka divas valodas un ... tā ... un neko*

mēs nemainījām, vienkārši gaidījām un ļāvām viņai izteikties. Tad viņa pēc kaut kādiem trīs mēnešiem, četriem, arvien mazāk un mazāk, un tad pārstāja pilnībā, stostīties. Bet, nu, tās bija bailes, un es zinu, ka ļoti daudziem šie pedagogi nevis atbalsta, bet pasaka pāriet uz vienu valodu un viss. Dod tādus nepareizus ieteikumus. Un tad ap skolas vecumu es pamanīju, ka šī valoda ir nostabilizējusies, ka man vairs nav tik ļoti tā latviešu valoda jāuztur ... līdz, jo viņas viegli pārslēdzās no vienas uz otru.

Ceturtajā piemērā ir norādīts uz atbalsta trūkumu no zinošiem pedagogiem, kuri spētu izprast šādu diasporas ģimeņu situāciju, viņu vēlmi saglabāt ģimenes valodu. Mammas pārlicība, iespējams, ir balstīta arī viņas pašas akadēmiskajā un profesionālajā pieredzē (izglītība ir iegūta gan Latvijā, gan arī Norvēģijā – speciālās izglītības pedagoga palīgs). Respondente citu sniegto padomu pāriet uz vienu valodu vērtē kritiski, ar savu ģimenes piemēru norādot, cik svarīgi tieši pirmsskolas vecumā ģimenē lietot tikai latviešu valodu, jo mītnes zemes valodas īpatsvars ar katru gadu pieaugs tik un tā, bērniem uzsākot pirmsskolas un skolas gaitas. Šobrīd dvīņu meitenēm ir 11 gadu (sk. 1. tabulu), un viņām, kā atzīst mamma, *ir diezgan viegli komunicēt vienāļā kurā no abām valodām.*

Intervija ar C respondentu atklāj, ka ģimenē vecāku biežāk lietotā diskursa stratēģija ir minimālā notveršanas stratēģija, jo saziņa starp vecākiem un meitenēm pamatā notiek latviešu valodā. Tajā pašā laikā respondente piemin situācijas, kad ģimenē dažkārt tiek lietota arī norvēģu valoda, proti, bērniem atnākot no pirmsskolas (šobrīd arī no skolas) un emocionāli vēloties pastāstīt par kaut ko nozīmīgu, kas ar viņām pa dienu ir noticis. Kā pamato mamma, *šo notikumu atcerēties, notikumu, tas, kas ir noticis tajā valodā, viņām ir vienkāršāk izstāstīt.* Sociolingvistiskā makrovīde (norvēģu un angļu valodas lietojums) ietekmē privāto telpu, par darba dienas laikā pārdzīvoto skolā un darbā runātāji bieži automātiski reflektē valodā, kurā situācija ir piedzīvota. Īpaši tas ir raksturīgs bilingvāliem runātājiem ar līdzvērtīgu abu valodu kompetenci, kuri pat neapzinās, kurā no valodām noteiktā situācijā ir izteikušies. Tas ir vērojams arī intervijā ar C respondentu (sk. 5. piemēru).

5. piemērs: *Un, jā, šī ir tā nianse, vienīgais gadījums, kad mēs principā runājam norvēģiski. Un man citreiz ir bijis tā, ka es esmu (smejas) kaut kur ļoti daudz bijusi darbā vai kas un es kaut kā norvēģiski, un viņas (attēlo meiteņu sašutumu): mām, kāpēc tu norvēģiski (smejas). Un, un, jā, tā ka mēs viens otru pieskatām.*

Valodas maiņas stratēģija, kā redzams piektajā piemērā, tiek izmantota arī pretējā virzienā: pārlēdzoties atpakaļ no norvēģu valodas uz latviešu valodu. Turklāt šajā piemērā spilgti redzama teorētiskajā literatūrā aprakstītā bērnu iniciatīva, vēlme un spēja uzņemties aktīvu lomu, tādā veidā arī ietekmējot ģimenes valodas politiku (bērna aģent-spēja – *child agency*). Izteikums *mēs viens otru pieskatām* netieši atklāj valodas pārvaldību ģimenē un vecāku lingvistisko attieksmi – latviešu valodai tiek piešķirta vērtība, un tālāk tas tiek nodots arī nākamajai paaudzei.

Bērna aģent-spēja atklājas arī D respondentes stāstījumā, norādot uz vecākās meitas (14 gadi, sk. 1. tabulu) aktīvo iesaisti mammas latviešu valodas korigēšanā (sk. 6. piemēru).

6. piemērs: *Ir interesanti, ka pusaudze arī mani labo, kad es izrunāju latviski arī drusku nepareizi vai to teikumu, jo tas viņai arī, ka viņa to māc un ka saprot, un viņa mani labo. Man tas nav, man tā nav liela problēma.*

D respondentes ģimenē, līdzīgi, kā tas tika minēts par Oslo dzīvojošo ģimeni, abas meitas, pārnākot no skolas, *dažreiz izmanto vārdu citā valodā, pat nejutot, ka viņas to izrunā citā valodā*. Respondente gan uzsver, ka viņa pati vienmēr ar bērniem runā tikai latviešu valodā, kā viņa norāda, *vai viņi to saprot, vai nē, es ļoti neanalizēju, viņiem ir jāsaprot, jo tā ir viņu mātes valoda*. Neatkarīgi no tā, kurā valodā bērni vecākus uzrunā, *mēs vienalga atbildam latviski*. Šajā ģimenē ir vērojama vecāku diskursa stratēģija – turpināšanas (virzīšanās uz priekšu) stratēģija, kad pieaugušais tik daudz nereaģē uz bērna izvēlēto valodu, bet pats turpina runāt latviešu valodā. Tajā pašā laikā šajā un arī pārējās intervētajās ģimenēs var vērot, cik ļoti vecāki apzināti cenšas radīt situācijas, lai bērni vairāk un biežāk lietotu latviešu valodu. Piemēram, D respondentes ģimenē, mammai braucot pie stūres, meitai tiek lūgts rakstīt īsziņas vecmammām (*es viņai lieku rakstīt manas ziņas, un viņa raksta latviski vai, esot mašīnā, mēs piezvanām omei, un tad viņai jārunā* (smaida)).

Visās ģimenēs jaunākie bērni tiek iesaistīti nedēļas nogales latviešu valodas skoliņās, daļēji arī Latviešu valodas aģentūras aktivitātēs (tālmācība *Classflow* vidē, latviešu valodas konkursi). Kā uzsver B respondente, šādi izglītības pasākumi ārpus ģimenes motivē bērnus apgūt latviešu valodu (sk. 7. piemēru).

7. piemērs: *S. piedalās Latviešu valodas aģentūras ikmēneša konkursos. Viņa vienreiz vinnēja tādu kartupeļu spēli (rāda šo galda spēli). To viņa spēlēja, jā. Ā, mums arī angļi bija atnākuši ciemos, viņa spēlēja ... tos kartupeļus. Un tā angļu tante, nu, mana draudzenīte, teica, ka angļiski viņiem raksta vienkārši: ei, bī, sī, dī un ka tas ir garlaicīgi. Mums ir interesantāk. Tā, ka to kartupeli uzraksta.*

Interviju dati atklāj: jo vairāk latviešu valodā tiek runāts un darīts ne tikai ģimenē, bet arī ārpus tās (latviešu valodas skoliņas, saziņa ar draugiem un radiem gan mītnes zemēs, gan, izmantojot sociālos medijus saziņā ar Latvijā dzīvojošajiem u. c.), jo bērniem ir lielāka motivācija lietot latviešu valodu. Respondentu teiktais atklāj, ka paši bērni savā starpā bieži izmanto arī mītnes zemes valodu vai angļu valodu (piemēram, Norvēģijā un Grieķijā), taču nozīmīgs valodas saglabāšanas veids ir arī receptīvais multilingvisms, kad bērni kaut vai tikai dzird, kā latviešu valodā sarunājas viņu vecāki. Kā skaidro D respondente, sanākot kopā ar latviešu draugiem (Atēnās), bērni, viņi ir tanī vidē, un vecāki runā ar viņiem latviski, bērni savā starpā – nē, viņi runā angļiski.

Nobeigums

Interviju dati ar A, B un D respondentēm (sk. 1. tabulu) atklāj, ka brīvi un plūstoši latviešu valodā pat pēc vairāk nekā 10 gadu prombūtnes ārpus Latvijas runā jaunieši, kas dzimuši Latvijā un izbraukuši no Latvijas apmēram sākumskolas vecumposmā (6–12 gadu vecumā). Ar šiem bērniem vecākiem nav bijis jāpieliek daudz pūļu jaunajā mītnes zemē, lai noturētu latviešu valodas prasmi. Ne tik labas prasmes šiem bērniem ir, lasot vai rakstot latviešu valodā, kā par savu šobrīd jau 19 gadus veco meitu saka B respondente: *viņa var lasīt, bet viņa tā lasa, tā, tajā pat līmenī, kur viņa mācījās. Lēnītēm viņa var lasīt latviski.*

Ja bērni piedzimuši jau diasporā, tad izšķirošs latviešu valodas attīstīšanā ir pirmsskolas vecums. Vecāki, kuri apzināti un mērķtiecīgi ir plānojuši pēc iespējas ilgāk ar bērniem palikt mājās, lai viņu pirmā valoda būtu tikai latviešu valoda, atzīst, ka tas ir vainagojies panākumiem (C respondente: *Es biju ar viņām līdz divarpusgadiem mājās, un tas bija apzināts lēmums, jo es gribēju, lai viņas ... to pirmo valodu, ko iemācās, lai tā ir latviešu valoda, un izmanto*). Vecāki, kuri bērnus jau ļoti agrīnā vecumā

ir atdevuši uz t. s. *baby group* (B respondente), norāda, ka tas ir mainījies valodu praksi mājās, proti, kad meita (tagad jau ir 8 gadi, sk. 1. tabulu) *atnāk no skolas, viņa vienkārši runā ar mani angļiski*.

Latviešu valodas noturēšana un attīstīšana ģimenēs tiek uztverta kā nozīmīga identitātes daļa; vecāki apzinās, ka bērniem jaunajās mītnes zemēs latviešu valoda ir konkurencē ar citām valodām, tāpēc vismaz ģimenēs cenšas radīt situācijas, kurās latviešu valoda var tik lietota gan saziņā savā starpā, gan lasot grāmatas vai izmantojot dažādus medijus. Ģimenes valodas politikas kontekstā nozīmīgākais ir lingvistiskās attieksmes (pārlicības) komponents, kurš ietekmē valodas pārvaldību – kā un kas tiek plānots un organizēts ģimenē vai ārpus tās bērnu latviešu valodas saglabāšanai un attīstīšanai. Lingvistiskā attieksme ir pamatā arī vecāku apzināti vai nepazināti izmantotajām diskursa stratēģijām komunikācijā ar saviem bērniem. Četru interviju dati atklāj, ka ar vecākajiem bērniem vairāk tiek izmantotas stratēģijas, kas ir tendētas uz savstarpējo komunikāciju latviešu valodā (A un B respondentes). Saziņā ar jaunākajiem bērniem, kas dzimuši un aug jau ārpus Latvijas, pat četru interviju starpā ir vērojama liela varietāte: ir vecāki, kuri izmanto tikai minimālo notveršanas stratēģiju vai izteikto minēšanas stratēģiju, sagaidot no bērniem arī atbildes un saziņu kopumā latviešu valodā (C un daļēji arī B respondente). Taču ir arī vecāki, kuri izmanto turpināšanas vai valodas maiņas stratēģiju (A, B un D respondentes), dažkārt pārslēdzoties arī paši no vienas valodas uz otru (A un B respondentes) vai saziņā ar bērniem izmantojot tikai latviešu valodu, neuzstājot uz noteiktas valodas izvēli (A un D respondentes).

Teorijā minētā atziņa, ka valodu lietojuma prakse mājās mainās, bērniem uzsākot (pirms)skolas gaitas (Spolskis 2011), spilgti novērojama arī šajā pētījumā. Skola, klasesbiedri un citi vienaudži ietekmē valodas izvēli; kā redzams piemēros, mājās bērni pakāpeniski sāk runāt jaunajā (mītnes zemes) valodā, vairāk tajā komunicējot ar brāļiem un māsām, bet nereti arī ar vecākiem.

Diasporas bērnu un jauniešu latviešu valodas attīstīšanā, spriežot pēc interviju datiem, nozīmīgi būtu plānot pasākumus un valodas apguves veidus, kur viņiem būtu iespēja satikties, sadraudzēties un runāt

latviešu valodā ar saviem vienaudžiem. Tas varētu paaugstināt motivāciju latviešu valodu apgūt arī diasporā, jo šobrīd vecāku izmantotais arguments (jautājums) – kā tu varēsi runāt ar vecmāmiņām – ne vienmēr jauniešiem ir pietiekami motivējošs (D respondente: *Tīneidžerei, lai viņai būtu tā saskarsme ar vecmammām, jo viņai to negribas, es viņai lieku rakstīt manas ziņas.*). Savukārt jaunākā vecumposmā (7–8 gados) iespēja sazināties ar vecmāmiņām Latvijā vēl ir ļoti stimulējošs faktors zināt vairāk vārdu un prast uzturēt sarunu latviešu valodā (B respondente: *S. ļoti patīk runāt (ar vecmammu pa telefonu) gan latviski, gan angļiski, tad viņa skrien pie manis un prasa: mam, kā tas vārds ir latviski, kā, vecmamma nesaprot neko.*).

Kā ļoti vērtīgu latviešu valodas praksi respondenti min regulāro viesošanos Latvijā, īpaši – savu bērnu saziņu ar brālēniem un māsiņām, vai radu bērnu – vienaudžu – viesošanos uz ilgāku laiku viņu mītnes zemē, piemēram, Grieķijā (sk. 8. piemēru):

8. piemērs: (...) *viņai ir vienaudzis brālēns un ... es gan tā nevaru droši apgalvot (smaida), varbūt tā arī nav, bet man šķiet, ka viņi runā latviski savā starpā (smejas), jo tam puikam nav tik laba tā angļu valoda. Un, kad viņš bija pie mums gandrīz uz mēnesi, jā, viņi runāja latviski.*

Līdz ar to, kā rāda 8. piemērs un citi rakstā neminētie fakti no intervijām, viens no pretrunīgākajiem secinājumiem, kas ir radušies, pētot diasporu ģimeņu stāstus, ir: jo vairāk monolingvālu runātāju (šai gadījumā – latviešu valodā) ir diasporas jauniešiem un bērniem apkārt, jo proporcionāli lielāka iespēja ir viņu latviešu valodas noturībai un attīstībai. Latvijā dzīvojošo cilvēku angļu vai citu valodu nezināšana vai ne tik augstā prasme veicina diasporas jauniešu latviešu valodas lietojuma praksi. Tomēr šī iemesla dēļ negribētu, lai Latvijas jaunieši paliek monolingvāli, tā vietā nozīmīgi būtu veidot viņos apziņu par savu lomu (aģentspēju) latviešu valodas apgaves un lietojuma veicināšanā saziņā ar draugiem un radiem, kas dzīvo ārpus Latvijas. Šie jautājumi, protams, ir atkarīgi no dažādiem ģeogrāfiskajiem un valodu lietojuma kontekstiem, tomēr latviešu valodas noturība diasporā ir gan Latvijā, gan ārpus Latvijas dzīvojošo valodas lietotāju lingvistiskās attieksmes, līdz ar to arī valodas pārvaldības un prakses rezultāts.

Literatūra

- Bissinger, Frederik H. 2021. *Family Language Policies and Immigrant Language Maintenance*. Stockholm: Stockholm University
- Curdt-Christiansen, Xiao Lan. 2018. Family Language Policy. In: J. W. Tollefson & M. Pérez-Milans (eds.). *The Oxford Handbook of Language Policy and Planning*, 420–441. Oxford University Press.
- De Houwer, Annick & Nakamura, Janice. 2021. Developmental Perspectives on Parents' Use of Discourse Strategies with Bilingual Children. In: U. Røyneland & R. Blackwood (eds.). *Multilingualism across the Lifespan*, 31–56. New York: Routledge.
- Druviete, Ina. 2005. Latvijas valodas politikas pamatnostādnes Eiropas Savienības kontekstā. Letonikas pirmais kongress. Plenārsēžu materiāli. No: Ina Druviete. *Skatījums. Valoda. Sabiedrība. Politika*, 167–176. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- King, Kendall A. & Wright Fogle, Lyn. 2017. Family Language Policy. In: T. McCarty & S. May (eds.). *Language Policy and Political Issues in Education*. Third Edition, 315–327. Springer.
- Lanza, Elizabeth & Lexander, Kristin Vold. 2019. Family Language Practices in Multilingual Transcultural Families. In: S. Montari & S. Quay (eds.). *Multidisciplinary Perspectives on Multilingualism. The Fundamentals*, 229–251 Boston/ Berlin: De Gruyter.
- Lanza, Elizabeth & Lomeu Gomes, Rafael. 2020. Family Language Policy. Foundations, Theoretical Perspectives and Critical Approaches. In: A. C. Schalley & S. Eisenclas (eds.). *Handbook of Home Language Maintenance and Development. Social and Affective Factors*, 153–173. Boston: Mouton de Gruyter.
- Lazdiņa, Sanita & Marten, Heiko F. 2021. Why do Russian-speaking families in Latvia choose Latvian-medium education? Three narratives about critical events. In: A. Verschik (ed.). *Multilingual Practices in the Baltic States*, 240–282. TLU Press, Tallinn University, ACTA Universitatis Tallinnensis.
- Marten, Heiko F. & Martena, Sanita (publicēšanas procesā). Language Policy. In: S. Tufi, R. Blackwood & W. Amos (eds.). *Bloomsbury Handbook of Linguistic Landscapes*. Bloomsbury Publishing.
- Martena, Sanita. 2021. Latviešu mācībvalodas izglītības iestādes izvēle saviem bērniem: kādi ir krievu valodā runājošo ģimeņu iemesli? No: D. Markus (red.). *Latviešu valodas apguve. XIII Starptautiskais baltistu kongress: rakstu krājums*, 178–199. Liepāja: LiePA.
- Ramonienė, Meilutė (ed.). 2019. *Emigrantai: Kalba ir Tapatybė II*. Vilnius: VU leidykla.
- Schwartz, Mila, Kirsch, Claudine & Mortini, Simone. 2020. Young children's language-based agency in multilingual contexts in Luxembourg and Israel. *Applied Linguistics Review*. Available: https://orbilu.uni.lu/bitstream/10993/42489/1/Final_06_02_2020.pdf

- Schwartz, Mila & Verschik, Anna (eds.). 2013. *Successful Family Language Policy. Parents, Children and Educators in Interaction*. Springer.
- Siiner, Maarja, Koreinik, Kadri & Brown, Kara D. 2017. *Language Policy beyond the State*. Springer International Publishing AG.
- Spolskis, Bernards. 2011. *Valodas pārvaldība*. Tulkojums latviešu valodā – Ina Druviete. Rīga: Zinātne.
- ten Thije, Jan D. & Zeevaert, Ludger. 2007. *Receptive Multilingualism*. John Benjamins Publishing Company.
- Wright, Lyn & Higgins, Christina (eds.). 2022. *Diversifying Family Language Policy*. London: Bloomsbury Publishing.

“WHEN YOU HAVE ENGLISH AND ESTONIAN, YOU HAVE EVERYTHING”: A PERSPECTIVE ON LANGUAGE POLICY AT THE UNIVERSITY OF TARTU FROM THE BOTTOM UP

Kerttu Rozenvalde

Introduction

Language sustainability – “its ability to function as the main means of communication and identity marker of an ethnic group” (Ehala 2014: 3) – can be a salient issue for the communities that link their collective identity with their language and perceive the language, and thus their group identity, as being threatened by other languages that are spoken by economically, politically, and/or socially more powerful communities (May 2012). Martin Ehala (2014), who has explored language and group vitality in detail, argues that language communities are autopoietic systems that “have no other aim than guaranteeing their sustainability” (Ehala 2014: 6). At the same time, there is plenty of evidence in sociolinguistic literature that individual language users and sometimes even whole communities shift willingly to these more powerful and prestigious languages as using such languages often brings about socio-economic benefits for themselves and their children, and improves their life prospects (De Swaan 2001, May 2012; Mufwene 2017). Over the last decades, a whole range of activities has been proposed by language policy makers and researchers alike to make existing language communities under the threat of language and identity loss (mostly minority communities but also national communities) more sustainable, i.e., attractive for their own speakers.

In this paper, I investigate the issue of language sustainability from below. More specifically, I explore whether multilinguals’ language choices are compatible with the top-down policy of language sustainability in a context that I argue to be bilingual. This study has been carried out at the University of Tartu (Estonia). On the one hand, the university’s overt language policy is with a monolingual focus and its goal is to guarantee the sustainability of Estonian as the primary language of

higher education. On the other hand, to meet the objectives of the internationalisation of higher education, the university is covertly advocating not only the use of Estonian, but also English, the academic *lingua franca*. This paper explores the link between the policies that support language sustainability and the actual language choices made by multilingual students, mostly speakers of Estonian and English, in a university that is, as I argue below, bilingual from top down, having institutionalised (Nelde et al. 1996) both Estonian and English.

This paper presents a part of my recent research on the relationship between top-down language policies and bottom-up practices that I carried out at the University of Tartu from 2020 to 2022. It is a continuation of the research conducted, experience gained, and discussions held during my studies and work in Latvia, of which my doctoral thesis, written and defended under Professor Ina Druviete's supervision, was a part. In my post-doctoral research, I focused on the sustainability of Estonian in higher education from the bottom-up perspective, gathering observational and interview data on the actual language practices of students and academic staff.

Language sustainability and language use

Language sustainability is a major concern for many communities, language activists, sociolinguists, and language policy researchers. It has become particularly important due to the fear of substantial language loss and the accompanying interest in preserving the world's existing linguistic diversity (Cristal 2000; May 2012). Those working, for example, on linguistic human rights (Skutnabb-Kangas; Phillipson 2023), minority language rights (May 2012), linguistic justice (Van Parijs 2011; Soler, Morales-Galvez 2022), or ethnolinguistic vitality (Ehala et al. 2014) have all grown concerned about the unifying and suppressing force of either nationalism and nation-states or colonialism and globalisation. The object of worry differs, being either expressed as worry about the wide variety of human linguistic and cultural expression (such as in ecolinguistics, Kramsch, Steffensen 2008), worry about the stigmatisation of dialect-

and minority language-speakers (May 2012), worry about the state of languages suppressed under colonial rule (Phillipson 1992) or worry about the future of official state languages in a (globally) interconnected world (Ehala 2014).

However, not everyone agrees that sustaining languages should be the main aim in linguistic study. In recent decades, critical sociolinguists, such as Pennycook (1994) and Blommaert (2010), have pointed out that actual language use is so fluid and dynamic, particularly in multilinguals, that such language use might not easily fit within any predefined borders or existing categories. Many (e.g., Woolard 1998; Wei 2011; 2018) have highlighted that the division of languages into named, bordered entities is an ideological phenomenon. In other words, labelling languages is largely arbitrary, and named languages such as Estonian, English, and Russian are cultural and political constructs, rather than natural and biological ones. Thus, another widespread line of sociolinguistic research has focused on the extensive linguistic diversity observable in practice and advocated for recognising such language use as valid and important for understanding what language is and how it works in group formation. For example, Wei (2011; 2016) claims that humans have an innate *Translanguaging Instinct* – a capacity to draw on as many cognitive and semiotic resources as available to them in order to interpret meanings and design their actions accordingly. While not denying the existence of labelled languages, Wei (2018) argues that this is not what takes place in human interactions, in which multilinguals freely move between languages and language varieties. In today's interconnected world, where language users tend to move between different language communities, the fight for acknowledging such fluid multilingualism as valid and valuable is increasingly important (e.g., Blommaert 2010; Garcia 2017).

Although these concerns – firstly, to sustain already existing languages and language communities, and secondly, to explore human language ability without any predefined categories of thinking, support any kind of (emerging) linguistic diversity, and empower all speakers – are often opposed to one another, both in fact coexist. Language offers

a means for individual expression as well as for collective belonging. Hultgren & Thøgersen (2014) emphasise that “although ‘languages’ may be shown to be an ideological construction with no clear-cut functional correlate in interaction, this does not mean that they are not ‘real’” (p. 258) as these have an impact on the way we have grown to think about the world around us.

For some groups, sustaining their language is more important than for others. May (2012) argues that putting emphasis on one’s collective identity and the goals connected to it, such as language maintenance, is more salient for minority than majority groups: “Such groups are likely to be more conscious of the need for clear linguistic boundaries in relation to surrounding dominant language and culture” (p. 137) to maintain their collective identity. Ehala (2018) adds that national collectives without strong social institutions, such as Latvians and Estonians, are keener keepers of the borders of their collective identity and the language associated with it than the speakers of language communities with greater socio-economic and cultural power.

One of the most common ways to fight for language sustainability is via legislation, that is by means of top-down policies (e.g., May 2012, Skutnabb-Kangas, Phillipson 2023). The best guarantor of language sustainability is the inclusion of the language in the civic realm (May 2012), for example, education (Skutnabb-Kangas, Phillipson 2023) and the media (Kelly-Holmes, Atkinson 2017). At the same time, language policy research has shown that the relationship between top-down policies and actual language use is not straightforward. Spolsky (2004) has importantly claimed that top-down language management can only be successful when it considers actual language use. Bonacina-Pugh (2012) has conceptualised the latter as practiced language policy, arguing in a similar vein as Spolsky, that it has a huge impact on the further language use of individuals. Johnson (2013) highlights that multilinguals tend to make creative choices that do not necessarily agree with top-down policies. Nevertheless, those who stand for the right of people to identify with their mother tongue (Skutnabb-Kangas, Phillipson 2023), or a community’s right to maintain their own language (May 2012; Kelly-Holmes,

Atkinson 2017; Ehala 2018) argue for the importance of top-down policies in setting boundaries between languages, instead of simply accepting the fluid language use of multilinguals.

In the case of the Estonian language, the state provides active protection for it. In its constitution, the Republic of Estonia guarantees the preservation of the Estonian language – the sole officially recognised state language of Estonia. This overt language policy goal is repeated in the latest strategic document *Estonian Language Strategy 2021–2035*. In higher education, the state has legally given the University of Tartu the status of the national university. The university has to maintain and develop Estonian as the primary language of higher education. The current strategic goal in higher education language policy is to establish a balance between “Estonian and English language instruction in higher education in order to strengthen the position of Estonian as a language of research and higher education” (Estonian Language Strategy 2021–2035: 10).

Yet behind these ringing declarations of language protection lies something hidden – language users, both students and teachers in the case of this research project, are multilinguals, and the university (as well as the state) is interested in active participation in international economic, political, and social affairs. As a result, the aim is not only to sustain the national language, but also to gain international participation and recognition. The students and staff at the university are mostly users of Estonian and English (Rozenvalde, Klaas-Lang 2023). The university’s policy is for its “students and staff to form an able and motivated international community /.../. The university expects its staff to actively gain international experience” (Language and internationalisation principles of the University of Tartu 2021). In such an internationalisation policy, the English language is erased. This has been shown to be rather common also elsewhere (Saarinen 2012; Soler et al. 2017) as it is rather difficult to accommodate these contradictory objectives in a single policy discourse. Discursively, language and internationalisation policies are kept apart (Rozenvalde 2021). Nevertheless, these policies have covertly institutionalised both Estonian and English, i.e., both have become accepted and taken for granted in local academia (Nelde et al. 1996).

To build a bridge between the two concerns outlined above – firstly, to view language use in multilinguals as fluid, borderless, and emergent, and secondly, to sustain already existing language communities – May (2012) argues that top-down policies matter for actual language use. They matter because a language's inclusion in or exclusion from the civic realm makes a difference. Speakers whose languages are used publicly, for example, in education, perceive their languages as more valuable and useful than speakers whose languages have no place in the public sphere. The need to use a language in the public sector, increases its value. In the later sections of this paper, I will explore how the relationship between policies and language use plays out in the university setting that I claim to be bilingual from top down and multilingual from bottom up, but in which sustaining one of the languages is an overt priority.

Language choice and language repertoire

To explore the relationship between top-down policies and bottom-up practices, I ask the following question: How do actual language choices of individuals interact with the top-down policies, particularly with the policy of sustaining the national language? I approach the question by means of analysing students' language choices at the university.

In his study on regional and minority languages, Grin (2003) suggests that the language choice of multilinguals depends on their capacity, opportunities, and desire to use that language. Haberland (2011) adds a fourth factor – the need to use the language. Ehala et al. (2014: 498) maintain that when making language choices, language users consider the capacity of others to speak languages as well as language choices of surrounding people and organisations. Furthermore, they argue (*ibid.*) that language choice by individuals is affected by the attitudes (rational and emotional), which they have developed in the ethnic and interethnic discourses in which they have participated.

A concept that sociolinguists have recently used to describe language use from the perspective of individual users, is language repertoire. While Gumperzian sociolinguistics originally used this concept to

describe communication in stable language communities, Busch (2012; 2016; 2017) and Blommaert and Backus (2013) have elaborated on the notion by pinning it down to individuals and attaching importance “to the perspective of the experiencing and speaking subject” (Busch 2016: 46). Busch (2017) argues that speakers that experience any kind of dislocation (e.g., entering a new social space) can come across situations in which their linguistic repertoire does not fit. As a result, they have to reinvent themselves as speakers by expanding their repertoire. This can, under unfavourable conditions, be felt as a hardship that can limit individuals’ repertoire. Thus, Busch (2017) argues that our linguistic repertoires include not only resources that we have, but also those we do not have because “particular languages or ways of speaking can have such strong emotional or linguistic-ideological connotations that they are unavailable or only partly available at particular moments” (p. 356). The repertoires we miss become noticeable as gaps, threats, or desires. As such, linguistic repertoires not only point to our past experiences, “but also forward, anticipating and projecting the future situations and events we are preparing to face” (Busch 2017: 356).

While this poststructuralist approach to linguistic repertoire is undeniably useful for highlighting individual linguistic experiences, it does not pay attention to the institutional/structural impact on shaping those experiences. To return to Grin’s (2003) and Haberland’s (2011) CODN-model of language use, capacity and desire can be seen as located in the individual, but the opportunity and the need to use a language are shared with others. Top-down language policies create, but also eliminate, opportunities and the need for a language to be used in a particular way. For example, opportunities and needs are created when languages are made instrumentally useful through their inclusion in the public sphere (May 2012) or simply by summoning people with similar language skills (Van Parijs 2011). The more a language is used, the more individuals have both motivation and opportunities to acquire and/or use it (De Swaan 2001).

What follows in the sections below is an attempt to build a link between bottom-up individual experiences and top-down structures. My aim is to

comment on language sustainability policies by looking at how individual students explain their linguistic experiences at the University of Tartu.

Data and methodology

The findings of language choice presented in this paper are based on an ethnographic study of language policy (Johnson 2013) conducted at the University of Tartu from November 2020 to February 2022. During my fieldwork, I observed six courses in humanities and social sciences (104 hours in total) and conducted 51 interviews with course participants – both students and teaching staff. In the case of four of the courses, the officially announced language of instruction was English, while for the remaining two courses it was Estonian. The courses were chosen so that these would include seminars, in which students were encouraged to participate actively. In all courses, students and staff were multilingual and used their linguistic resources, which reached beyond the officially announced language of instruction – either Estonian or English.

In this paper, I focus on the 26 Estonian L1 using students who were observed in a course setting throughout a semester and interviewed about their linguistic experiences. On average, an interview lasted 39 minutes. During the interview, the students were asked to elaborate on their language competence and its development as well as on their language choices in the observed situations and at the university more generally. 17 of the interviewed students were majoring in programmes in the humanities, 7 in social sciences, 1 in natural sciences, and 1 in medicine. 11 of them were BA students, 13 were MA students, and 2 were PhD students. 18 – female, 8 – male; mean age – 29 years.

The interviews were transcribed with the help of an automatic transcription tool (Alumäe et al. 2018) and the transcriptions were manually corrected. Field notes and transcripts were loaded into *atlas.ti* and open coded ground up, i.e., inductively (Mayring 2000). This paper focuses on the students' language choices and the way they explain the reasons behind their language use.

Analysis: students' language choices

Students' language skills

All of the students reported being Estonian L1 users, and five of them have grown up as bilinguals – three having been brought up as speakers of Estonian and Russian, one as a speaker of Estonian and Estonian Sign Language, and one in Finland as a speaker of Estonian and Finnish. All students report having English skills. Their self-reported competence ranges from beginners' skills to calling English their “so-called second mother tongue”, as in example (1) below. Such students have acquired English from earlier on and link their proficiency to spending a great deal of their time on the internet, communicating in international communication networks either online or in real life, reading books in English, etc. (1). For the purposes of this paper, this group of students is called Estonian-English bilinguals.

(1) “English has for all practical purposes become a second mother tongue to me /.../ my studies have broadened my command of my other mother tongue to include specialised vocabulary and skills for formulating thoughts but how it has become the so-called second mother tongue is the outcome of my earlier life, I went to the English College and one might have an impression that I learnt my English there but in fact I got my English from films, books, the internet, computer games.” (MA student in humanities, male, 19 April 2021)

On the other end of the spectrum of English skills are the Estonian L1 using students who claim that their English skills are so weak that they are insufficient for studying at the university. Not having sufficient English skills at the university where it is compulsory to use English can make students feel bad and ashamed of themselves because they do not fit in with the university's language expectations (2) and their language repertoire is different from that of other students.

(2) “my English is weak because I attended school during the time when it was not focused upon /.../ I don't want to seem dumber than others, go figure, maybe someone will say that I don't belong here (*at the University*)” (MA student in social sciences, female, 15 April 2021)

In addition to Estonian, other L1s mentioned above, and English, all students report at least some skills in other languages, most commonly

Russian, German, and Finnish. This might be the result of having been obliged to learn other languages in school, or because they have encountered these languages during their lifetime when travelling, studying abroad, in the mass media, etc. The self-reported competence in those languages ranges from beginners' skills to full competence, in which case the students claim to be able to use the language freely in various spheres of life.

Enrolling at the university and courses

The university offers programmes in Estonian or English, or in the case of PhD programmes in both languages. 23 students are enrolled in the BA and MA programmes that are officially taught in Estonian, two are enrolled in PhD programmes, and one is enrolled in an English-medium instruction (EMI) programme. The students who have enrolled in the Estonian-medium programmes explain their choice as being due to convenience and familiarity (3). While studying in Estonian is familiar for them, they lack experience with knowing what studying in English would be like. In making such a choice, earlier experience with language has an impact, because almost everyone has attended Estonian-medium general school.

(3) "I thought that studying in Estonian for now would probably, at least at the BA level, be easier /.../ Estonian is more familiar, although I'm pretty good at English too" (BA student in social sciences, female, 17 February 2022)

By contrast, the only student in the study who had not attended Estonian-medium general school but had been brought up as an Estonian L1 user abroad, says that she chose to study in Estonian to improve her Estonian skills. Her family situation played a huge part in her decision: she had just moved back to Estonia with her family and wanted to stay close to them, particularly during the pandemic when crossing borders was difficult.

Among the students, there is an exceptional case of a MA student who explains that she specifically chose her Estonian-medium programme because it had no obligatory EMI courses. She had considered

enrolling in another programme but reconsidered after realising that she might have to take EMI courses in that programme. This student is multilingual, she has taken an interest in a number of different languages and currently uses both Estonian and German with her close family members. However, she considers her English to be insufficient for studying in English and feels embarrassed about it (4).

(4) “I was very happy when I enrolled in [my current programme] /.../ my previous field of specialisation now has EMI courses.” (MA student in humanities, female, 8 April 2021)

The student who is enrolled in the EMI programme explains his choice with the fact that the programme in which he is interested is available only in English at the University of Tartu (a top-down decision), and there is no alternative to study a similar topic in Estonian. He says that he had not thought about the language of instruction, because “I feel equally good in Estonian and English, both in speech and in writing” (MA student in social sciences, male, 16 April 2021). This is one of the students I refer to as an Estonian-English bilingual. Although he has been brought up in an Estonian-speaking family and has attended Estonian-medium general school, he started acquiring English at an early age, has attended universities both in Estonia and in an English-speaking country, and has lived a large part of his life abroad. Still, he comments that having English language instruction seems *logical* to him as all of the literature he must read for his studies is in English.

Whereas the participants in the study have mostly enrolled in Estonian-medium programmes, most of them have taken EMI courses. These had either been obligatory or electives. Some of the students, such as the one quoted in the title of the paper, highlight that those who know both Estonian and English can freely choose what interests them. The seven students who had not taken any EMI courses, had mostly started their BA studies in the autumn in which the project was carried out, or they were the students who considered their English to be insufficient for taking EMI courses and claimed that they were not interested in improving their English skills because they did not need English for their (future) careers. Those who have taken EMI courses as electives, mostly

say that this is due to their wish to improve or maintain their English skills (5, 6). Also having had to take an EMI class earlier has given them confidence that they can successfully also do so later. This shows the impact of top-down policy: an obligation to take an EMI course might result in a positive experience and the courage to take more EMI courses.

(5) “to tell the truth / I use such courses (EMI courses) to improve my English” (MA student in humanities, female, 8 December 2020)

(6) “I wanted that I had something, that I had at least one or two courses in English /.../ just to keep it up” (MA student in humanities, female, 5 December 2020).

Course assignments

All students have had to complete assignments in English and Estonian for their studies. Everyone has been assigned readings in English, even if they would prefer reading in other languages. As above, gaining experience and expanding the language repertoire through obligatory assignments in English can also influence students’ choices later on.

Some perceive reading, writing, and/or speaking assignments in English to be easy, convenient, pleasant, and logical, while others find these difficult. Even the students who do not like to having other assignments (written assignments or oral assignments) in English, might find it easy to read in English. Feeling at ease with speaking might not be the result of great academic English skills but rather having had enough positive experiences with English in the past (7).

(7) “I feel comfortable when communicating in English, it is not even the level of proficiency but simply that I want and have courage to participate in debates in English, it is not a problem for me and I can participate more actively” (PhD student in humanities, female, 13 April 2021)

Assignments in English are perceived as difficult, either due to poor English skills and the feeling that reading/writing/expressing oneself in some other language is much more rewarding than doing it in English and facilitates understanding much better, or in rarer cases, due to insufficient academic English skills, insufficient experience in reading/writing/speaking about the subject matter in English. For example, a student who

otherwise claims to have good competence in English (for example, she uses English with acquaintances outside the classroom and takes EMI courses) states that she participates more actively in Estonian-medium classes than EMI classes.

Some of the students explain their choice of language for an assignment with top-down policies. For example, an Estonian-English bilingual student says that it is convenient for him to read in English because the teacher provides the texts in English. He also says that writing in English is easier for him than writing in Estonian because the reading materials are often available only in English. Another Estonian-English bilingual student says that it is useful to read in English because afterwards the seminar is held in English (8). Those who perceive their English to be weak, might link their choice of language in reading with the language of teacher-assigned tasks (9).

(8) “I wouldn’t have considered reading in Estonian because it would have been additional work again in some sense because later the discussion and the seminar, the discussion of the seminar would be in English” (MA student in social sciences, male, 16 April 2021).

(9) “if the presentation has to be in English then I’m looking (*for information*) in English then I can copy-paste a little” (MA student in humanities, female, 8 December 2020).

Only one of the Estonian-English bilingual students did not refer to any other top-down policy that would have an impact on his choice of language for reading assignments, and said that he simply likes reading in English, and does it whenever possible.

Some have also taken an interest in reading in languages other than Estonian and English. Readings in other languages are rarely suggested by teachers directly, as shown in example (10). The top-down policies of teachers can indirectly influence the choice of language for reading assignments when they enable students to choose their own individual research topics. The students who have a working competence in other languages, whose English is too poor for reading in English, who wish to develop their competence in some other languages, or who want to maintain their language skills opted to search for reading materials in

other languages when they had chosen research topics that are linked with their language skills and interests (11).

(10) “they assume / that we can’t do it” (MA student in humanities, female, 5 December 2020)

(11) “For writing my homework, I have voluntarily chosen some materials in Finnish /.../ I’m better at this and this is faster and let’s say, when I read in English or when I read in Finnish, I understand the Finnish material faster” (MA student in humanities, female, 21 April 2021)

Language of communication on and off topic

The choice of language for *on-topic activities* (Söderlundh 2013) in smaller groups, for example during group work sessions, oral exams, and thesis supervision sessions, is negotiated separately from the official language of instruction in the classroom. The study witnessed several cases when the Estonian-English bilingual students chose to speak Estonian with another Estonian L1 user during group work sessions or oral examinations, which were cases when English was a valid option. For example, two Estonian-English bilingual students met up with their English-Estonian L1 using teacher to prepare for their upcoming EMI seminar and discussed the topic in Estonian. The language used was determined based on the request of the students because the teacher first offered to use English. Here, language choice was led by students. In another example, the Estonian-English bilingual student who was enrolled in the EMI programme, decided to take the examination in an EMI course in Estonian because the lecturer was an Estonian L1 speaker (12).

(12) “actually, I made an informed decision because it felt like it could be more challenging in Estonian because all the texts that I had read on the topic during the semester were exclusively in English” (MA student in social sciences, male, 16 April 2021).

Yet another Estonian-English bilingual MA student says that whenever he meets up with his thesis supervisor (an Estonian L1 user) they speak Estonian, even though the supervisor is fluent both in Estonian and English and in classroom situations they always use English.

The choice of language might turn out to be English even when Estonian is available for all interlocutors when at least one of them is not an Estonian L1 user. For example, an Estonian-English bilingual MA student decided to do group work with another Estonian speaker in English because the latter was not an Estonian L1 speaker. Although he had acquired it during his long stay in Estonia and studies at Estonian universities, the Estonian L1 using student stated that it might be more convenient for his teammate to carry out the task in English (13).

(13) “I think that he [*an Estonian-speaking foreign student*] is speaking Estonian /.../ I thought about it, whether it would be a little weird, but no, because I have this feeling that his Estonian is weaker and that would be unsuitable for cooperation and put him in a worse position, well, it would be so much more difficult for him, to share his thoughts, but I could show off my Estonian” (MA student in humanities, male, 19 April 2021).

For *off-topic communication* (Söderlundh 2013) with teaching staff and peers, the students agree that it is natural to speak Estonian to other Estonian L1 users. However, for those with sufficient English skills, it might be as natural to speak English with those who they do not categorise as Estonian L1 speakers, even if the latter speak good Estonian and the students are aware of this.

(14) “there was this very nice girl from Germany, with her I spoke English, of course, although she actually knew Estonian” (MA student in humanities, female, 5 December 2020)

(15) “when I wrote this first e-mail to [the lecturer], then I had a conscious thought, well I know that he is like equally fluent in Estonian and English; in which language should I write to him / like this conscious thought / and then in the end I did it in English because our course is in English /.../ I [thought] maybe deep inside he still feels much more comfortable with English” (MA student in social sciences, male, 16 April 2021)

The choice of language might in such cases be determined by the students’ wish to improve their English skills. For example, a student says that she speaks English to her teacher from the United States even though they share another language (Swedish) and he is learning Estonian.

For those with poor English skills, it might be a relief when they can use Estonian or other languages they are comfortable using with foreign students and teaching staff. For example, a MA student with poor English says:

(16) "I feel so wonderful when others can speak some languages other than English" (MA student in humanities, female, 8 April 2021).

When English is available for the students but they have sufficient competence in other languages or a wish to improve or maintain their competence in a language, they might choose to use it with others who are proficient in it.

Discussion and conclusions

In this paper, I have investigated whether Estonian L1 using students' language choices at the University of Tartu are compatible with the top-down policy of sustaining the Estonian language as the primary language of higher education. Firstly, all the students who were observed and interviewed for the project, identified themselves as Estonian L1 speakers but were multilingual in the broadest sense of the notion, either having acquired other languages in their childhood or with friends, family, and acquaintances throughout their life, at school and university, on the internet, while travelling, etc. Secondly, I have argued throughout this paper that the University of Tartu, which is Estonia's only national university to have taken serious action in the preservation of the Estonian language in higher education, is covertly a bilingual university that advances the use of both Estonian and English. This also can be seen in the analysis – the students' language choices are in line with the actual top-down language policies, which have institutionalised both Estonian and English, and not with the dominant policy discourse that keeps the language policy of sustaining Estonian apart from the internationalisation (Englishisation) policies.

Focusing on the language policies at the University of Tartu from below, I have brought these into interaction with the language policies authored from above, regardless of their exact source. In Estonia, sustaining the Estonian language is the main overt language policy goal of the state and publicly financed institutions, such as the University of Tartu, and a frequently expressed worry of the members of the language community (e.g., Koreinik, in press). Still, by means of analysing Estonian L1 using students' language choices at the university, this paper shows

to what extent the spread of English at the university is due to top-down language policies, and how such institutionalisation of English influences the students' further language choices. At the university, the need and opportunity (Grin 2003) to use English in an institutional setting is created. This increases the students' desire and capacity to use English (Grin 2003).

Coming as no surprise in an institutional context, the language choices of the students are in many cases directly affected by top-down policies, for example, by teaching staff. In such cases, the language chosen is either Estonian or English. All the students had used both Estonian and English during their studies, regardless of their field of specialisation and the official language of instruction. English had been compulsory for everyone. The study shows that the students make efforts to meet the expectations of the university's linguistic environment. Depending on their English skills and previous linguistic experiences, the students might not always have chosen to use English for the tasks in which they have had to use it. Gaining positive experience when carrying out (mandatory) tasks in English has helped them to grow used to it. They have broadened their repertoire or gained confidence about it and consequently, might have been more open to using English in similar situations later.

Regardless of their self-evaluated English competence, many of the students have noticed that the university has provided them with an opportunity and a need to improve their English skills. For some students, English has become a part of their repertoire to such an extent that they feel comfortable using it in any academic situation. The Estonian L1 using students who are proficient in English, often from an early age, are least worried about language use at the university because their repertoire meets the university's expectations the best. By contrast, the students who perceive their English to be insufficient for studying, express having felt bad and embarrassed about their lack of competence, i.e., they have felt the gap between the university's expectations and their available language repertoire. In many cases, these students also express a desire to improve their English, particularly when they consider it necessary for their future career.

Although the students are multilingual, they have had almost no need to use their other language skills during their studies. Top-down policies rarely make students use any other language besides Estonian or English. Nonetheless, this happens indirectly in situations, in which teaching staff give their students freedom to choose their own research topics. Many of the students who participated in this study showed interest in using their language skills, mostly to improve and/or maintain their competence in those languages but also to show emotive affiliation with some language. The students also had used their language skills for finding additional readings beyond those assigned by the teacher or when communicating off-topic with the teaching staff and peers who had other L1s. In the interviews, many of the students claimed to be open to being pushed to use their language skills more than is currently happening at the university.

As can be seen, many of the students expressed active interest in expanding their language skills. They were interested in improving their competence both in English and other languages. The student who had not attended general school in Estonia said that she wanted to improve her Estonian. In the interviews, the students often explained this desire with the projection of their future trajectories: they perceived language skills to be important in the labour market. This applies both to English and other languages. Languages other than Estonian and English came up because many considered having competence in Estonian and English too common to give them an advantage in the labour market.

Although ideological concerns for the future of the Estonian language emerge in the interviews, there is no direct link between the expression of such concerns and language practice. The top-down policies make students use Estonian and English, and thus add to the value of these languages (May 2012; Berezkina 2017). Consequently, the University of Tartu makes both Estonian and English more prestigious, valuable, and attractive for the students, rather than only Estonian, which is overtly the focus of its language policies. This research shows a great schism between the overt and covert language policies of the university. The gap between official language policy and real-life practices in Estonia's public insti-

tutions has been observed also in other research (e.g., Berezkina 2017). Although the policies that push the use of English remain unnoticed (or maybe erased) in the overt policy discourse, they still have an impact. As students enter the university with varying English abilities, such covert policy might be a factor in creating unnoticed inequalities among them. This is not to argue that the policy of sustaining the Estonian language is useless, on the contrary, it is a call to pay attention to actual practices. The policy of sustaining the Estonian language should be predicated on that which is apparent – the university is bilingual from above.

Authors' statement

This work was supported by the European Regional Development Fund and the programme Mobilitas Pluss (grant number MOBJD646).

References

- Alumäe, Tanel, Tilk, Ottokar & Asadullah. 2018. Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech. *Human Language Technologies: The Baltic Perspective*. Proceedings of the Eighth International Conference, Baltic HLT 2018. K. Muischnek & K. Müürisep (eds.). Amsterdam: IOS Press, 1–8. DOI: 10.3233/978-1-61499-912-6-1
- Berezkina, Maimu. 2017. Russian in Estonia's public sector: 'playing on the borderline' between official policy and real-life needs. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 20(4), 417–427. DOI: 10.1080/13670050.2015.1115004
- Blommaert, Jan. 2010. *The Sociolinguistics of Globalisation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blommaert, Jan & Backus, Ad. 2013. Superdiverse repertoires and the individual. In I. de Saint-Georges & J. J. Weber (eds.). *Multilingualism and Multimodality: Current Challenges for Educational Studies*, 11–32. Sense Publishers.
- Bonacina-Pugh, Florence. 2012. Researching 'practiced language policies': insights from conversation analysis. *Language Policy*, 11(3), 213–234.
- Busch, Brigitta. 2012. The Linguistic Repertoire Revisited. *Applied Linguistics*, 33(5), 503–523.
- Busch, Brigitta. 2017. Expanding the Notion of the Linguistic Repertoire: On the Concept of *Spracherleben* – the Lived Experience of Language. *Applied Linguistics*, 38(3), 340–358.

- Busch, Brigitta. 2016. Biographical approaches to research in multilingual settings: Exploring linguistic repertoires. In M. Martin-Jones & D. Martin (eds.). *Researching Multilingualism*. Routledge.
- Crystal, David. 2000. *Language Death*. Cambridge University Press.
- De Swaan, Abram. 2001. *Words of the world: The global language system*. Cambridge Polity.
- Ehala, Martin. 2014. Principles of language sustainability. In K. Kull & V. Lang (eds.). *Estonian Approaches to Culture Theory*, 4, 2–21. University of Tartu Press.
- Ehala, Martin. 2018. *Signs of Identity. The Anatomy of Belonging*. Routledge.
- Ehala, Martin, Koreinik, Kadri, Praakli, Kristiina & Siiner, Maarja. 2014. Kuidas uurida keele kestlikkust? *Keel ja Kirjandus* 7, 489–508.
- Grin, Francois. 2003. *Language Policy Evaluation and the European Charter for Regional and Minority Languages*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Haberland, Hartmut. 2011. Local languages as the languages of internationalization: Internationalization and language choice. *Intercultural Communication Review* (Tokyo) 9, 37–47.
- Hultgren, Anna Kristina & Thogersen, Jacob. 2014. Englishization of Nordic universities: Policy and practice – a disconnect. *Language Problems & Language Planning* 38 (3), 247–264.
- Johnson, David Cassels. 2013. *Language Policy*. Palgrave Macmillan.
- Kelly-Holmes, Helen & Atkinson, David. 2017. Perspectives of Language Sustainability in a Performance Era: Discourses, Policies, and Practices in a Digital and Social Media Campaign to Revitalise Irish. *Open Linguistics* 3, 236–250.
- Kramsch, Claire & Steffensen, Sune Vork. 2008. Ecological Perspectives on Second Language Acquisition and Socialization. In P. A. Duff & Nancy H. Hornberger (eds.). *Encyclopedia of Language and Education*, 2nd ed, Volume 8, 17–28. Springer.
- May, Stephen. 2012. *Language and Minority Rights: Ethnicity, Nationalism and the Politics of Language*, 2nd ed. Routledge.
- Mayring, Philipp. 2000. Qualitative Content Analysis. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 1 (2), Art. 20.
- Mufwene, Salikoko S. 2017. Language vitality: The weak theoretical underpinnings of what can be an exciting research area. *Language*, 93(4), 202–223.
- Nelde, Peter H., Strubell, Miquel & Williams, Glyn. 1996. *Euromosaic: The Production and Reproduction of the Minority Language Groups in the European Union*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Pennycook, Alister. 1994. Incommensurable discourses? *Applied Linguistics*, 15(2), 115–138.
- Phillipson, Robert. 1992. *Linguistic Imperialism*. Oxford University Press.

- Rozenvalde, Kerttu & Klaas-Lang, Birute. 2023. *Language policy at the University of Tartu: Implementation and language attitudes according to academic staff* (survey report). University of Tartu. Available: <https://ut.ee/sites/default/files/2023-03/Tutvu%202023.%20aasta%20keeleehoiakute%20uuringu%20aruandega%20%28inglise%20keeles%29.pdf>
- Rozenvalde, Kerttu. 2021. State policymakers on Latvian, English, and Russian in higher education in Latvia: language ideological debates from the lens of argumentation analysis. *Current Issues in Language Planning*, 23(2): 176–194. DOI: 10.1080/14664208.2021.1965740.
- Saarinen, Taina. 2012. Internationalization of Finnish higher education – is language an issue? *International Journal of the Sociology of Language*, 216, 157–173.
- Skutnabb-Kangas, Tove & Phillipson, Robert. 2023. Introduction: Establishing Linguistic Human Rights. In T. Skutnabb-Kangas & R. Phillipson (eds.). *The Handbook of Linguistic Human Rights*, 1–22. Wiley Blackwell.
- Soler-Carbonell, Josep, Saarinen, Taina & Kibbermann, Kerttu. 2017. Multilayered perspectives on language policy in higher education: Finland, Estonia, and Latvia in comparison. *Journal of Multilingual and Multicultural Studies*, 38(4), 301–314.
- Soler, Josep & Morales-Galvez, Sergi. 2022. Linguistic justice and global English: theoretical and empirical approaches. *International Journal of the Sociology of Language*, 277, 1–16.
- Spolsky, Bernard. 2004. *Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Söderlundh, Hedda. 2013. Language Choice and Linguistic Variation in Classes Nominally Taught in English. In H. Haberland, D. Lönsmann & B. Preisler (eds.). *Language alternation, language choice and language encounter in international education*, 85–102. Dordrecht: Springer.
- Van Parijs, Philippe. 2011. *Linguistic Justice in Europe and the World*. Oxford: Oxford University Press.
- Wei, Li. 2011. Multilinguality, Multimodality, and Multicompetence: Codeswitching and Modeswitching in Minority Ethnic Children in Complementary Schools. *The Modern Language Journal*, 95 (iii), 1–15.
- Wei, Li. 2016. Epilogue: Multi-Competence and the Translanguaging Instinct. In V. Cook & L. Wei (eds.). *The Cambridge Handbook of Linguistic Multi-Competence*, 533–543.
- Wei, Li. 2018. Translanguaging as a practical theory of language. *Applied Science* 39 (1), 9–30.
- Woolard, Kathryn A. 1998. Introduction: Language Ideology as a Field of Inquiry. In B. B. Schieffelin, K. A. Woolard & P. V. Kroskrity (eds.). *Language Ideologies: Practice and Theory*, 3–47. New York & Oxford: Oxford University Press.

VALODAS PRAKSES KRĀCĒS



KAMPAŅAS „RUNĀ LATVISKI! ATKRIEVISKO LATVIJU!” SOCIOLINGVISTISKIE ASPEKTI

Linda Lauze

Ievads

Latvijā latviešu valodai ir juridiski nostiprināts valsts valodas statuss, Eiropas Savienībā tā ir viena no oficiālajām valodām, sociolingvistikas teorijā ir balstīts viedoklis, ka pēc runātāju skaita tā ir liela valoda (Druviete 2000: 7). Piemērojot detalizētu kritēriju sistēmu pēc izvērstās ranžētās paudžu lingvistiskās pēctecības skalas (*EGIDS*), latviešu valoda uzskatāma par neapdraudētu un konkurētspējīgu, kaut arī dažās jomās tiek lietota paralēli ar citām valodām (sk. Druviete 2016: 11–33). Tomēr Krievijas sāktais karš Ukrainā 2022. gada 24. februārī ir licis paskatīties uz realitāti arī valodu lietojuma jomā citām acīm un skaudrāk saredzēt krievu valodas pārmērīgo izmantojumu ikdienā publiskajā sfērā.

Kampaņa „Runā latviski! Atkrievisko Latviju!”, kuras iniciatore ir publiciste un dzejniece Liāna Langa, izgaismo Latvijas valodas situācijas ēnas puses, uz kurām sociolingvistiskajos pētījumos, valodas politikas plānošanas dokumentos jau ir norādīts vairākus gadu desmitus. Tajā pašā laikā kampaņas laikā, kas sākās 2022. gada maijā bez institucionāla un finansiāla atbalsta, daudzos gadījumos tiek panākta arī reāla, konkrēta rīcība – krievu valodas izņemšana no ministriju, iestāžu, uzņēmumu saziņas rīkiem ar sabiedrību. Kā atzīst pati kampaņas autore, kas to iesāka „kopā ar dažiem domubiedriem, bet tās veiksmes pamatā, protams, ir tas, ka diezgan īsā laikā kampaņa kļuva par tautas kustību. Nepārspilējot – tā ir simtiem cilvēku darba rezultāts. Cilvēki raksta vēstules, pretenzijas, uzdod jautājumus sociālajos tīklos” (Vīksne 2023).

Raksta mērķis ir analizēt kampaņas „Runā latviski! Atkrievisko Latviju!” sociolingvistiskos aspektus, pievēršot uzmanību juridiskajai, pedagoģiskajai un lingvistiskajai pusei, kā arī lingvistiskajai attieksmei pret šo kampaņu, kas atspoguļota sociālajos medijos. Pētījuma praktiskais materiāls ir L. Langas publicistika, sniegtās intervijas, priekšlasījums Rīgas Latviešu biedrībā par kampaņu *#Runālatviski*, *#AtkrieviskoLatviju*

2023. gada 2. janvārī un ar minēto kampaņu saistītie dažādu autoru ieraksti sociālās tīklošanās vietnēs *Facebook* un *Twitter* no 2022. gada maija līdz 2023. gada februārim. Izmantota aprakstošā un satūra analīzes metode.

Priekšlasījumā par kampaņu tiek norādīts tās mērķis – derusificēta jeb atkrieviskota Latvijas publiskā telpa. Pozitīvo sasniegumu pamatā ir izmantotā stratēģija – „vērsties pie institūcijām soctīklos, aicinot atkrieviskot tīmekļvietnes, telefonus, telefonisko saziņu, sekojot līdzi procesiem, ziņojot publikai gan par atkrieviskošanās, gan neatkrieviskošanās gadījumiem. Taktika bija soctīklu ziņojumu intensitāte, ļoti tieša, skaidra valoda, publiska un nepubliska komunikācija ar cilvēkiem, kuri kampaņā iesaistījās” (Priekšlasījums 2023). Tiek ņemts vērā, ka sociālās tīklošanās vietnēs *Facebook* un *Twitter* lielāku uzmanību var panākt, izmantojot multimediju ierakstu, kurā rakstītu tekstu papildina attēls, video u. tml., regulāri tiek lietoti simboliski attēli ar kampaņas saukļiem, kas noformēti Latvijas valsts karoga krāsās – baltiem burtiem karmīnsarkanā fonā (1. att.). Lai uzsvērtu valodas situācijas nopietnību un apdraudētības momentu, saukļa noformējumā tiek izmantota arī melnā krāsa (sk. 2. att.).



1. attēls. Kampaņas sauklis „Atkrievisko Latviju”.



2. attēls. Kampaņas sauklis „Runā latviski”.

Juridiskais aspekts

Juridiskā ziņā kampaņas rīkotāji un atbalstītāji atsaucas uz Latvijas Republikas Satversmē nostiprināto latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas konstitucionālo pamatu un Valsts prezidenta paziņojumu Nr. 8 „Par latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas nostiprināšanu” 2021. gada 26. aprīlī, kurā atzīts, ka daudz ir sasniegts, bet „vēl joprojām, trīsdesmit gadus pēc neatkarības atjaunošanas, Latvijas valsts saskaras ar nepieciešamību novērst padomju okupācijas sekas valsts valodas politikas jomā” (Valsts prezidenta paziņojums 2021). Tiek atgādināti arī 2012. gada 18. februāra referenduma rezultāti, kas parādīja Latvijas pilsoņu vairākuma (74,8 %) gribu saglabāt latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu un nepiemērot šo statusu krievu valodai kā otrai valsts valodai (plašāk par šī referenduma cēloņiem, norisi un bīstamību sk. Druviete 2013). Ilustrācijai daži piemēri¹.

Sveiki, @MFDLV! Izbeigt krieivināšanu tīmekļvietnē un telefoniskā saziņā! Lingvistiskā kolaborācija izbeidzama. Pildiet Prezidenta @valstsgriba Paziņojumu Nr. 8, kam likuma spēks! [hipersaite uz paziņojumu] Ikvienam ir pienākums NOVĒRST divvalodību Latvijā! Liāna Langa @liana_langa (Twitter 04.01.2023.)

Latvijā cilvēktiesību rāmi nosaka Satversme – kopīgā saziņas valoda valstī ir latviešu valoda. Savukārt krievijā cilvēktiesības ir kopīgā saziņas valoda krievu. LV nav paredzētas krievijas konstitūcijā definētās cilvēktiesības. Ikoien var izvēlēties! Liāna Langa @liana_langa (Twitter 29.01.2023.)

Latvijas valdība! Integrācija nedrīkst nozīmēt pamattautas latviešu de facto pārkrievošanu kaut kādu “biznesa interešu” vai peļņas vārdā. Jums jārada tādi likumi, kas šādu “interesi” padara nerentablu. Visupirms Latvijā ir Satversme un tikai tad RU “biznesa intereses”. Nedrīkst! stop russians @KulisMarcis (Twitter 26.01.2023.)

Vispār mums jau tā kā bija referendums, kura iznākumu daži uzskata, ka drīkst ignorēt. Izdomā miljons attaisnojumu un iemeslus kāpēc neatkrieviskot saziņu publiskajā telpā. Matiss Zuravlevs @zuravlevs (Twitter 20.10.2022.)

Tiek akcentēts, ka valstī nav viena atbildīgā (ministra, institūcijas) par valodas politikas īstenošanu. L. Langa aicina: „Nepieciešamas jaunas iniciatīvas valodas politikā, nosakot konkrētu atbildīgo, jo šobrīd

¹ Citētajos sociālo tīklošanās vietņu ierakstos saglabāts autoru individuālais stils; tie nav rediģēti.

atbildība ir izkaisīta un neskaidra.” (Langa 2023) Valodas politikā ir vairākas nozīmīgas šķautnes, kuras sabiedrībā skar dažādas jomas un kuras aptverot ir nepieciešams realizēt daudzveidīgu pasākumu kompleksu, tādējādi funkcijas ir sadalītas. „Par valsts valodas politiku atbildīgās institūcijas ir Saeima, Valsts prezidenta institūts, Ministru kabinets, Izglītības un zinātnes ministrija (IZM) un tās pārraudzībā esošās institūcijas – Latviešu valodas aģentūra (LVA), Valsts izglītības satura centrs, Tieslietu ministrija un tās pārraudzībā esošais Valsts valodas centrs, kā arī Kultūras ministrija, Aizsardzības ministrija, Labklājības ministrija un citas institūcijas, kuru atbildība noteikta valsts valodas politikas attīstības plānošanas dokumentos.” (Ernstsonē 2022: 51)

Jāpiebilst, ka rakstu krājuma „Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi” 17. numurā (atb. red. I. Druviete) īpaša sadaļa ir veltīta valodas politikai, līdzšinējiem sasniegumiem un grūtībām – Valsts valodas komisijas izveidei un paveiktajam (Veisbergs 2022), Valsts valodas centra darbam trīsdesmit gadu laikā (Baltiņš, Rēķe 2022), valsts valodas rīcības politikas raksturojam (Ernstsonē 2022) un latviešu valodas situācijas (2016–2020) izpētei (Kļava 2022).

Kaut arī salīdzinājumā ar dramatisko valodas situāciju padomju laikā, kad latviešu valodas izmantojums daudzās sociolingvistiskajās funkcijās bija ierobežots vai pastāvēja nevienlīdzīgas divvalodības apstākļos, atjaunotās Latvijas trīsdesmit gados latviešu valodas pozīcijas juridiskajā nostiprināšanā nenoliedzami ir panākts daudz, nepamatots krievu valodas pieprasījums un lietojums publiskajā sfērā ir saglabājies. Kampanjas laikā ir sagatavota un 2023. gada 13. janvārī iesniegta platformā „Mana balss” iniciatīva – likumprojekts „Latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas statusa nodrošināšanas likums” (Likumprojekts 2023), kas paredz mazināt faktiskās divvalodības gadījumus publiskajā telpā, īpaši darba vidē un pakalpojumu sniegšanā klientiem.

Pedagoģiskais aspekts

Pedagoģiskais aspekts atklāj kampaņas izglītojošo, arī didaktisko, pusi, kas no jauna aktualizē sociolingvistiskajos pētījumos (par valodas situācijas dinamiku Latvijā sk. LVA 2011, 2016, 2021) un plašsaziņas līdzekļos sniegtajās intervijās (piem., ar Inu Druvieti sk. Libeka 2008, Mūrniece 2003) paustās atziņas un ieteikumus un aicina uz konkrētu rīcību. Joprojām ir vērojama latviešu pārmērīgā tolerance valodas izvēlē saziņā ar cittautiešiem.

Pirmajā kompleksajā sociolingvistiskajā pētījumā pēc Latvijas neatkarības atgūšanas „Valodas situācija Latvijā” (1995–1996), kas tika veikts I. Druvietes vadībā, bija ietverts jautājums *Vai jūs ar cittautiešiem, kas prot latviešu valodu, runājat latviski?* Vien nepilna puse respondentu (49,8 %) atbildēja apstiprinoši ar atbildes variantu *vienmēr*, to attiecinot uz sadzīves situācijām, nedaudz vairāk respondentu (55,5 %) – uz saziņu iestādēs un organizācijās. Pētījumā ir secināts, ka „pārāk liela loma valodu hierarhijas maiņā latviešu sabiedrībā tiek atvēlēta juridiskiem pasākumiem, bet netiek novērtēta ikviena latvieša aktīvas rīcības nepieciešamība” (Druvieta 1996: 34).

Jāpiemin, ka līdz šim nozīmīgu izglītojošo darbu ir veikusi Latviešu valodas aģentūra, vēršoties pie sabiedrības ar daudzveidīgām reklāmas kampaņām „Runā ar mani latviski”, „Domā, ko runā”, „Domā, kā runā” televīzijas un radio klipū, videostāstu, filmu, valodas vakaru u. c. formā kopš 2008. gada (plašāk sk. Latviešu valodas aģentūras mājaslapā <https://valoda.lv/valsts-valoda/radio-klipi/reklamas-kampana-runa-ar-mani-latviski/>). Jārēķinās, ka ieraksts institūcijas oficiālajā *Twitter* vai *Facebook* kontā ikdienā, sociālās tīklošanās vietnes lasītājam tinot ziņu lenti, var paslīdēt garām.

Kampaņas norisei sociālās tīklošanās vietnēs ir vairākas priekšrocības. Pirmkārt, izvēlētā taktika – ierakstu publicēšanas un informācijas apmaiņas lielā intensitāte ļauj aptvert plašāku lasītāju loku. Jārēķinās arī ar sociālo tīklošanās vietņu etiķeti – nepublicēt pārmērīgi daudz ziņu par vienu tēmu, jo tā var panākt pretēju efektu, izraisot negatīvu lingvistisko attieksmi pret nesaudzīgo atkrieviskošanas kampaņu. Noraidošās

reakcijas rezultātā tviterī ir parādījis sauklis un tēmturis #*AtlangoLatviju*, kuru kampaņas piekritēji cenšas atspēkot. Piemēram:

„Atkrieviskošanas kampaņa ir kas tāds, kam jau sen bija jānotiek. Var nepiekrīst citiem viņas paustajiem viedokļiem, bet “atlango latviju” ir slima parodija par kaut ko skaistu un pareizu. Linda Mazule @AsinsLaase (Twitter 31.12.2022.)

„Atlango Latviju,, ir tulkojams kā... latvietim turpināt izdabāt ar krieviem krieviski. Ikvien normāls latvietis to nevēlas. Izņemot iztapīgos, kuriem ir iestājusies latviskās identitātes atrofija. Karlis (Latvija) @KarlNestars (Twitter 12.01.2023.)

Otra priekšrocība ir sociālo mediju vide, kas ietekmē iestāžu un uzņēmumu tēlu sabiedrībā, kur ir iespēja apspriest konkrētu valodu lietojuma gadījumu atklāti vai anonīmi, t. i., gan ar īstu, gan izdomātu sociālās tīklošanās vietnes lietotārvārdu, un kur samērā ātri komunikācijā var saņemt atgriezenisko saiti.

Kampaņa īpašu uzmanību pievērš latviešu lingvistiskajam komfortam darba vidē un saziņas valodai pakalpojumu sfērā. Lai novērstu pamatnācības iespējamo diskrimināciju darba tirgū, tiek uzmanītas sludinājumos izteiktās prasības par svešvalodu prasmi un to pamatotība. Asa diskusija izvērsās par saziņas valodu ar citas tautības klientiem tādā sensitīvā jomā kā medicīna. Nenogurstoši tiek skaidrota latviešu valodas loma valodu hierarhijā Latvijā, meklēti risinājumi, piemēram, digitālās tulkošanas iespējas medicīnas darbinieku saziņā ar pacientu. Ilustrācijai daži tvīti:

Tas ir par Latvijas valsts publisko telpu. Nē, – bļautīties krievijas valsts valodā darba vietā nedrīkst. Veikala telpa nav tavas ģimenes virtuve, bet telpa, kurā atrodas pilsoņi, kas krievu mēli, Latvijā iepērkoties, dzirdēt nevēlas! Ar to jārēķinās! Liāna Langa @liana_langa (Twitter 24.12.2022.)

Vai gadījumā nav jau pienācis laiks atkrieviskot savas mājaslapas? Neesam jau krievijas guberņa, bet gan Eiropas valsts! 97 % iedzīvotāju pārvalda valsts valodu! @mansLMT @tele2group @Bitelv Liāna Langa @liana_langa (Twitter 15.08.2023.)

Pievēršu god. @valstsgriba @_vvc vērību uz prasībām pret jauniem latviešu ārstiem – krievināšanu, kas veicina mediķu aizplūšanu no Latvijas. Kategoriski nepieļaujama, izbeidzama prakse! Ja LV kāds neprot valsts valodu, izmantojama balss digitālā tulkošana! Liāna Langa @liana_langa (Twitter 14.11.2022.)

L. Langa izceļ amatpersonu lomu valodas politikā un tās saistību ar viņu izvēlēto valodu, kam ir simboliska nozīme, sniedzot intervijas krievu plašsaziņas līdzekļos, piemēram:

Amatpersonas! Krievu medijos, lūdzu, runājiet valsts valodā! Jūs pārstāvat valsti, nevis bijušo okupācijas varu un tās valodu! #AtkrieviskoLatviju Liāna Langa @liana_langa (Twitter 22.09.2022.)

Kā paraugu var minēt I. Druvietes kā amatpersonas, izglītības un zinātnes ministres (2004.–2006. g., 2014. g.) un sociolingvistes intervijas krievu plašsaziņas līdzekļiem, kas daudzu gadu garumā vienmēr ir sniegtas latviski. Viņas ieteikums ir šāds: „Ja ministrs runā latviski, viņš veic divus labus darbus: pirmkārt, sniedz precīzu informāciju un, otrkārt, stiprina latviešu valodas statusu jeb pieradumu, ka Latvijā valsts valoda ir latviešu valoda.” (Libeka 2008: 7)

Līdz šim lūgumi un ieteikumi amatpersonu lingvistiskajai uzvedībai nav guvuši lielus panākumus, tādējādi L. Langa ir izvēlējusies psiholoģiski nepatīkamāku, bet, cerams, iedarbīgāku veidu – publisku kaunināšanas metodi, ieviešot speciālu apzīmējumu *lētiņi* tām amatpersonām, kuras krievu medijos nerunā valsts valodā:

Jā, kamēr amatpersonas un latvieši Latvijas medijos runās krievijas valsts valodā, tikmēr tiks pamanīti un atzīmēti kā #Lētiņi Liāna Langa @liana_langa (Twitter 10.01.2023.)

Pie tam regulāri tiek veikts krievu plašsaziņas līdzekļu monitorings, kura rezultāti tiek publicēti sociālās tīklošanās vietnēs, neapzinīgās amatpersonas sauktas vārdā un parādītas fotogrāfijas veidā ierakstam pievienotajā ekrānuzņēmumā. L. Langas tvītā ir paskaidrots:

Tāpēc, ka vēlos tos monitorēt un noskaidrot, kuras Latvijas amatpersonas izvēlas vervelēt krievijas valsts valodā, kas būtībā ir Valsts valodas likuma un deputāta zvēresta pārkāpums. Turpināšu to darīt un publicēt rezultātus. Liāna Langa @liana_langa (Twitter 01.02.2023.)

Izteiktajos aicinājumos atbalstīt kampaņu un parakstīties par iepriekš minēto iniciatīvu platformā „Mana balss” izmantoti arī latviešu audzināšanas un pamācīšanas paņēmieni. Piemēram:

Sveiciens Valsts valodas dienā! Paldies tūkstošiem latviešu, kuri iesaistījās un atbalsta kampaņu #AtkrieviskoLatviju! Latviju vēsturiski nomākusi agresīvi

uzspiestā krievu valoda. Latviešu valodas nākotne ir mūsu rokās. Esi latvietis – runā latviski, māci bērniem, saglabā Latviju! Langa @liana_langa (Twitter 15.10.2022.)

Baigi švaka aktivitāte, parakstoties par valsts valodas nostiprināšanu.

Vai domājat, ka "gan jau savāksies nepieciešamais skaits arī bez manis"? Un, ja nu tā domā vairums?

Varbūt domājat "nu, cik var?"

Vai domājat, ka mūsu paviršība no malas nav pamanāma? Nē, to mums aiz muguras eskalē desmitkārtīgi un izmanto savai iedvesmai tie, kuri mūsu zemē grib savu valodu kā vienīgo. Jūs domājat, ka tas nav iespējams?

Vai esat noguruši cīnīties par savu valsti? Es zinu, ka tie, kam nav savas valsts, šeit cīnīsies, lai to mainītu. Viņi nepagurs to darīt līdz kamēr panāks savu. Tas nozīmē, ka cīņa nebeigsies nekad. To der ielāgot.

Bet mums ir sava valsts. Un mūsu valstij esam mēs kā vienīgie, kas atbildīgi par tās nākotni.

Pat, ja visi uzņēmumi pieder ārzemniekiem, mums ir sava valsts.

Pat, ja pie varas ir ne visai ar sirdsapziņu apveltītie, mums joprojām ir sava valsts.

Bet tas var mainīties... mūsu vienaldzības dēļ.

Parakstīties var šeit: [hipersaite] Arturs Nīmanis (Facebook 02.02.2023.)

Tajā pašā laikā tiek izteikta pateicība gan kampaņas atbalstītājiem, gan uzņēmumiem, iestādēm un institūcijām, kas ir piekrituši atkrieviskot savas mājaslapas, telefonisko saziņu ar klientiem u. tml., gan pausti atzinīgi vārdi tiem latviešiem, kuri krievu plašsaziņas līdzekļiem ir snieguši intervijas valsts valodā. Iepriekš izmantotie kampaņas saukļi un tēmturi ir papildināti ar diviem jauniem: „Latvija kļūst latviskāka. Paldies!”, „Latvija modusies!”, #LatvijaKļūstLatviskāka, #LatvijaModusies (sk. 3. un 4. attēlu).

Lingvistiskais aspekts

Kampaņas vajadzībām ieviests darbības vārds *atkrieviskot* un tā atvasinājums *atkrieviskošana*, kas ir svešvārdu *derusificēt* un *derusificēšana* latviskie sinonīmi. Dažkārt cilvēkiem, kas nav iedziļinājušies šo vārdu lingvistiskajās niansēs, rodas pārpratums par aicinājumu atbrīvot Latviju



3. attēls. Sauklis „Latvija kļūst latviskāka. Paldies!”.



4. attēls. Sauklis „Latvija modusies!”.

no krieviem, jo ik pa laikam sabiedrībā ir izskanējušas neformālas piezīmes, lai krievi kā okupantu pēcteči brauc atpakaļ uz Krieviju. Šajā gadījumā tā nav vērsšanās pret tautību, bet to semantika nozīmē ‘nelietot krievu valodu’, ‘atbrīvojies no krievu valodas lietojuma’. Tas tiek skaidrots šajā tvītā:

Ja būtu pret tautību tad būtu Atkrievu. Bet ir Atkrievisko, kas nozīmē pavisam ko citu. Juris Jānadēls @rudaislaacis (Twitter 16.07.2022.)

L. Langa noraida žurnālistes Sanitas Jembergas aizrādījumu un ierosinājumu par labāku kampaņas nosaukumu:

Noteikti nepiekrītu @jemberga, ka kampaņu vajadzēja dēvēt LatviskoLatviju! Tādas kampaņas jau bijušas, bez rezultāta. Latvijā ir jānovērš tieši krievināšanas sekas 100 gadu garumā. Aicinu Jembergu nodemonstrēt, kā #LatviskoLatviju atkrieviskotu LV telpu! Līdz šim nav izdevies! Liāna Langa @liana_langa (Twitter 15.10.2023.)

Kā kampaņas tekstu atslēgvārdu *atkrieviskot*, *atkrieviskošana* antonīmi ir ieviesti apzīmējumi *krievināt* ‘pakāpeniski rusificēt’ un *krievināšana* ‘pakāpeniska rusificēšana’. No minētā darbības vārda tiek darināts atvasinājums *iekrievināt*; no *iekrievot* veidots ciešamās kārtas pagātnes divdabībs *iekrievots*, kas raksturo tādus latviešus, kuri katrā saziņas situācijā ar cittautiešiem automātiski pāriet uz krievu valodu.

Tiek izmantots arī lietvārds *iekrievotība*. Apzīmējums *lētiņš* rakstā ir minēts jau iepriekš. Ilustrācijai daži piemēri:

Bankas un mārketinga nozare – vieni no lielākajiem krievinātājiem. @SveedbankLatvia @SEB_Latvia @Citadele un pārējās – jums reputācija tiešām nerūp? Klienti skries uz krievijas bankām, vai? Liāna Langa @liana_langa (Twitter 16.09.2022.)

Daudzi mediju darbinieki ir ļoti iekrievoti un izplata to tālāk pārējā sabiedrībā. Juris Vejš @jautaa_veel (Twitter 25.09.2022.)

Kā tas nākas, ka “sabiedrības saliedēšana” visu laiku ir notikusi kā kaprāniski hanoviska okupācijas seku leģimitizācija, iekrievināšana un latviešu interešu sistemātiska marginalizācija... Izdevniecība “Apvārsnis” @Apvaarsnis (Twitter 04.03.2022.)

Šāvakara rus.lsm #Lētiņu parāde. Starp citu, Latvijas mediķi latvieši ir ļoti izdresēti un iekrievoti runāt krievijas valsts valodā. Aicinām amatpersonas, ministrus Latvijā runāt latviski! KAUNS vervelēt kriviski! #AtkrieviskoLatviju Liāna Langa @liana_langa (Twitter 09.01.2023.)

Veidojot ierakstus sociālās tīklošanās vietnēs *Facebook* un *Twitter*, kampaņas atbalstam un popularizēšanai tiek lietoti emocionāli spēcīgi valodas izteiksmes līdzekļi, to vidū slengismi. Tiek pausta nicīga lingvistiskā attieksme pret latviešu runāšanu krievu valodā un atkarībā no konteksta un atspoguļotās runas situācijas izmantoti tādi vārdu savienojumi kā *izdabāt krieviski, dragāt krieviski, „pārslēgties” uz krievniek valodu, „trenēties” krievijas valsts valodā, vervelēt rusiski / kirilicā / okupantiski / RU / barbaru mēlē / krievijas valsts valodā*. Piemēram:

Es protu krieviski jau gadus 50, bet ikdienā, Latvijā, man nenāk ne prātā “pārslēgties” uz krievniek valodu, tāpēc es bieži esmu juties kā baltais zvirbulis, apkārt redzot , dzirdot iztapiģos glēvlatviešus... ArnisF @f_arnis (Twitter 16.10.2022.)

Paldies Preses Klubs @CerinsAivis par valsts valodas jautājuma aktualizēšanu, lūgums to darīt arī turpmāk. Un paldies visiem, izņemot Bļodonu, kurš ar vietējiem krieviem vēlas “trenēties” krievijas valsts valodā -(laikam bijis par maz vēl? Liāna Langa (Facebook 10.01.2023.)

Reiz jau minēju – 100 krievināšanas gadi un terors padomju laikā daudzos latviešos izveidojis ko līdzīgu Pavlova suņa refleksam – ja tiek uzrunāts krieviski, atbild krieviski. Izvedojušies #LĒTIŅI – negatīvs fenomens, kad latvietis savā zemē, valstī vervelē krieviski. Liāna Langa @liana_langa (Twitter 10.02.2023.)

Pausto lingvistisko attieksmi pastiprina apzināta īpašvārda *Krievija* rakstīšana ar mazo sākumburtu, kā redzams vairākos šajā rakstā iepriekš

citētajos sociālo tīklošanās vietņu ierakstos. Leksiski semantiskā ziņā pastāv ortogrāfijas nosacījums rakstīt valsts nosaukumu ar lielo sākumburtu, taču no stilistiskā viedokļa lielais sākumburts „vārdam piešķirtu pagodinājuma un cieņas izpausmi” (Blinkena 2014: 477), kas nav iedomājama pret agresorvalsti kara apstākļos. Tādējādi stilistiskā funkcijā ir izvēlēts pretējs paņēmiens – rakstība ar mazo sākumburtu. Konstatēti arī apzīmējumi *raša, raška, rašlande* oficiālā valsts nosaukuma vietā, kā arī galvaspilsētas *Maskavas* rakstība ar mazo sākumburtu. Piemēram:

Tāds tādu atrod- ruskojezuīčņiki. Viņus es saprotu- viņiem tā ir raškas mentalitāte, bet latvieši ko tur pazaudējuši? Laikam sovjetisms kā bērnības sapnis tik spīlgs, jo toreiz taču tautu draudzība bija tad, ja tu runāji krieviski, domāju krieviski, apbrīnoji maskavu- nu kā "latvietis" august voss.

Bet "latviski" šai sugai skaitījās buržuaziskie nacionālisti... Mārcis Kūlis (Facebook 30.01.2023.)

Faktiskās valodas situācijas skaidrošanai, latviešu un Latvijas krievu runas uzvedības raksturojumam tiek izmantoti svešvārdi *servilisms* un *kolaboracionisms*, tāda latvieša vai uzņēmuma apzīmēšanai, kurš publiskajā telpā, īpaši pakalpojumu sfērā, iztop krieviski runājošajiem Latvijas iedzīvotājiem, pāriedams no latviešu valodas uz krievu valodu vai piedāvādams saziņai ar uzņēmumu (mājaslapā, telefonā) izvēlēties Krievijas valsts valodu, un kas turpina okupācijas režīmam raksturīgo runas uzvedību, – *servilists* un *kolaboracionists*. Kampanjas tekstos tiek lietoti arī citi iedarbīgi svešvārdi – *rašisms*, kas darināts pēc vārda *fašisms* parauga, un *lingvocīds*, kura pamatā ir vārda *genocīds* semantika, sašaurinot to līdz valodas nīdēšanai.

Kopumā tiek izmantota tieša valoda un asa retorika. L. Langa atzīst, ka izvēlētais saziņas veids ir saistīts ar kara laiku: „Ja pirms diviem gadiem to uzskatītu par kaut ko ārprātīgu, tad nu tagad, protams, daļa publikas bija ārkārtīgi arī šokēta..” (Pārbaudes laiks 2023) Daļai sociālās tīklošanās vietņu *Facebook* un *Twitter* lietotāju uzbrūkošs tonis nav pieņemams, jo tas nav empātisks, šķiet nepieklājīgs un naidīgs, un lingvistiskā aspekta dēļ no kampanjas norobežojas.

Secinājumi

Kampaņai ir ievērojami rezultāti. Jau pēc neilga laika, 2022. gada vasaras sākumā, „vieni no pirmajiem krievu valodu no savas tīmekļvietnes izņēmuši “ziedot.lv”, bet no telefoniskās saziņas ar klientiem – SIA “Rīgas ūdens”” (Dieziņa 2022). Pozitīvo pārmaiņu pamatā ir kampaņas izvēlētā stratēģija un taktika – neatlaidīgi vērsties nevis pie visiem kādas sociālās grupas pārstāvjiem kopā, bet pie atsevišķa uzņēmuma, iestādes, institūcijas, amatpersonas ar konkrētu prasību par atteikšanos no krievu valodas lietojuma publiskajā saziņā.

Kampaņas norisē un tās būtības izskaidrošanas laikā veiksmīgi apvienots juridiskais, pedagoģiskais un lingvistiskais aspekts, veidojot sabiedrībā pārliecību, ka Ukrainas kara apstākļi ir pēdējais brīdis, lai krasi uzlabotu reālo valodas situāciju darba vidē un pakalpojumu jomā Latvijā. Jāatzīst, ka sociālās tīklošanās vietnes *Facebook* un *Twitter* aptver lielu sabiedrības daļu, tomēr ne pilnībā visas pieaugušo iedzīvotāju vecumgrupas. Būtu vēlams kampaņas popularizēšanā vairāk iesaistīties sabiedriskajiem medijiem.

Tikai katrs cilvēks pats kā sabiedrības loceklis gan savā darba vietā, gan ikdienas situācijās transportā, tirdzniecībā, medicīnā un jebkurā citā valodas lietojuma sfērā var noteikt un izvēlēties savu runas uzvedību – dot priekšroku valsts valodai arī saziņā ar cittautiešiem.

Avoti un literatūra

- Baltiņš, Māris, Rēķe, Madara. 2022. Valsts valodas centra darbs trīsdesmit gadu laikā. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi. Populārzinātnisku rakstu krājums*. Atb. red. I. Druviete. Nr. 17, 24–46. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
- Blinkena, Aina. 2014. Kā rakstāms vārds „dievs”? *Caur vārdu birzi*. Darbu izlase. Sast. Ina Druviete, 477–478. Rīga: LŪ Latviešu valodas institūts.
- Dieziņa, Sandra. 2022. “Atkrievisko” Latviju! Vairākas iestādes un pakalpojumu sniedzēji Latvijā atsakās no krievu valodas saziņā ar klientiem. *Latvijas Avīze*, 2022, 3. decembris. Pieejams: <https://www.la.lv/mudina-atkrieviskot-latviju>
- Druviete, Ina. 1996. *Latviešu valodas sociolingvistiskā situācija. (Izpētes metodes un raksturojums: statistika, psiholoģija, politika)*. Habilitācijas darba kopsavilkums. Rīga: Latviešu valodas institūts.
- Druviete, Ina. 2000. *Sociolinguistic Situation and Language Policy in Baltic States*. Rīga: Latvijas Universitāte.

- Druviete, Ina. 2013. Latviešu valoda – vienīgā valsts valoda Latvijā. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi. Populārzinātnisku rakstu krājums*. Atb. red. A. Kalnača. Nr. 8, 15–23. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
- Druviete, Ina. 2016. Latviešu valoda pasaules sociolingvistisko procesu kontekstā. *Valodas situācija Latvijā: 2010–2015. Sociolingvistisks pētījums*. Zin. red. L. Lauze, atb. red. G. Kļava, 11–31. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
- Ernststone, Vineta. 2022. Valsts valodas rīcībpolitika piecpadsmit gados. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi. Populārzinātnisku rakstu krājums*. Atb. red. I. Druviete. Nr. 17, 47–70. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
- Kļava, Gunta. 2022. Latvijas valodas situācijas izpētes (2016–2020) rezultāti. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi. Populārzinātnisku rakstu krājums*. Atb. red. I. Druviete. Nr. 17, 71–90. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
- Langa, Liāna. 2023. No mūsu drosmes atkarīgs. *Latvijas Avīze*, 2023, 25. janvāris. Pieejams: <https://www.la.lv/no-musu-drosmes-atkarigs>
- Libeka, Māra. 2008. Valsts valodas likteni nedrīkst izšķirt viens ministrs. *Latvijas Avīze*, 2008, 19. novembris, 6–7.
- Likumprojekts 2023 = Latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas statusa nodrošināšanas likums. *ManaBalss.lv*, 2023, 13. janvāris. Pieejams: <https://manabalss.lv/valsts-valodas-statusa-nodrosinasana/show>
- LVA 2011 = *Valodas situācija Latvijā: 2004–2010*. Zin. red. I. Druviete, atb. red. G. Kļava, I. Vītola. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2011.
- LVA 2016 = *Valodas situācija Latvijā: 2010–2015. Sociolingvistisks pētījums*. Zin. red. L. Lauze, atb. red. G. Kļava. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2016.
- LVA 2021 = *Valodas situācija Latvijā: 2016–2020. Sociolingvistisks pētījums*. Zin. red. G. Kļava, I. Vītola. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2021.
- Mūrniece, Ināra. 2003. Lūdzu, runājiet latviski... *Latvijas Avīze*, 2003, 2. decembris.
- Pārbaudes laiks 2023 = *Raidieraksta „Pārbaudes laiks” 47. sērija: Atkrievisko Latviju. Saruna ar Liānu Langu*. 2023, 30. janv. Pieejams: <https://www.austsaule.lv/podcast/47-atkrievisko-latviju-saruna-ar-lianu-langu/>
- Priekšlasījums 2023 = *Liānas Langas priekšlasījums par kampaņu #RunāLatviski, #AtkrieviskoLatviju Rīgas Latviešu biedrības Latviešu valodas attīstības kopas sēdē*. 2023, 2. janv. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=3SzfHjYyzvI>
- Valsts prezidenta paziņojums 2021 = Valsts prezidenta paziņojums Nr. 8. „Par latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas nostiprināšanu”. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 79A, 2021, 26. aprīlis. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/op/2021/79A.7>
- Veisbergs, Andrejs. 2022. Valsts valodas komisijai – 20. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi. Populārzinātnisku rakstu krājums*. Atb. red. I. Druviete. Nr. 17, 9–23. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
- Vīksne, Imants. 2023. Liāna Langa atkrievisko Latviju. *Ogres Vēstis Visiem*, 2023, 19. janv. Pieejams: <http://www.aprinkis.lv/index.php/viedokli/39337-liana-langa-atkrievisko-latviju>

JAUNIEŠU VALODAS PĒTĪŠANA: PIEEJAS UN PRINCIPI

Justīne Bondare

Ievads

Jauniešu valoda interesē gan sociolingvistus, gan kultūras un izglītības darbiniekus vairāku iemeslu dēļ: tā ietekmē literāro valodu, tajā ātrāk nekā citos valodas paveidos atspoguļojas sabiedrībā norisošie procesi (Ernstson, Tidriķe 2006) un tajā visspilgtāk parādās lingvistiskās inovācijas un valodas pārmaiņas (Eckert 1997). Tieši jaunieši ir valodas “iekustinātāji un sakratītāji” (Eckert 1997), un šo vecumposmu raksturo augsts lingvistiskais radošums un moderno tehnoloģiju ātra apguve, kas palīdz sintezēt valodas elementus un veidot jaunus valodas paveidus. Kā liecina viens no Lielbritānijā veiktajiem pētījumiem, jauniešu vecumgrupa visaktīvāk lieto vairākas valodas ikdienas saziņā un visvairāk daudzvalodīgu personu ir jaunieši vecumgrupā no 16 līdz 24 gadiem – vairāk nekā trešdaļa šīs vecumgrupas runā vairāk nekā divas valodas (Gration 2023).

Pētot šī vecumposma valodas lietojumu, būtiski ir arī atcerēties, ka jaunieši nav monolīts viensums – jebkura vecumposma valodas lietojumu (visbiežāk pašam runātājam to neapzinoties) ietekmē arī dažādi sociālie faktori. Turklāt jauniešu vidū pastāv subkultūras, kuru valodā izpaužas noteiktas normas, kas ietekmē jaunieša sociālo stāvokli vienaudžu vidū. Tāpat pētījumos svarīgi izvairīties no jauniešu valodas idealizēšanas un viedokļa, ka jaunieši vienmēr ir radoši savā valodas lietojumā vai oponenti sociālajām struktūrām (Jonsson et al. 2019: 259). Šie apsvērumi bijuši par pamatu virknei pētījumu par jauniešu valodu, un šī raksta mērķis ir sniegt nelielu ieskatu 21. gadsimtā veiktajos pētījumos un galvenajās likumsakarībās saistībā ar atsevišķām jauniešu valodas īpatnībām. Lai tas būtu iespējams, jāsāk ar īsu pārskatu par tradicionālajām metodēm un virzieniem, kādos 20. gadsimta beigās pētīta jauniešu valoda.

Raugoties uz jauniešu valodas izpētē paveikto aptuveni pēdējo 30 gadu laikā, kļūst skaidrs, ka pieejas, kas radītas saskaņā ar dažādiem

teorētiskiem apsvērumiem, ir ļoti daudzveidīgas un aptver plašu valodniecības jomu spektru. Vācu jauniešu valodas pētnieka J. Andrutsopulosa pārskatā, kas veikts 21. gadsimta sākumā, minēti trīs galvenie virzieni, kādos analizētas jauniešu valodas iezīmes (Androutsopoulos 2005):

1. **Variatīvums** – uz šo jēdzienu attiecināma gan sociolingvistiska stratifikācija, kas iedala jauniešus subkultūrās, gan jauniešu valodas salīdzināšana ar citām vecumgrupām – tiek apskatītas galvenokārt fonoloģijas un gramatikas iezīmes, ņemti vērā gan dažādi sociālie rādītāji (vecums, dzimums, izglītība), gan jauniešu kultūra kopumā.
2. **Leksika** – šajā virzienā iedalāmi apkopojumi par jauniešu slengu un slenga vārdnīcas. Daļa pētnieku apskata atsevišķas tematiskās grupas (brīvā laika pavadīšana, cilvēku apzīmējumi, emocionālais stāvoklis, seksuālā uzvedība, dzimumattiecības u. tml.), daļa pievērš uzmanību slenga veidošanās procesiem valodā (vārd darināšana, semantiskā pārvirze, aizguvumi), vēl citi – diskursa analīzei (sasveicināšanās frāzes, pieklājības formas). Šajos pētījumos jauniešu slengs bieži izolēts no konteksta un lietojuma biežuma.
3. **Valodas etnogrāfija** – šeit var minēt tādas apakšnozares kā komunikācijas etnogrāfija (*ethnography of communication*) un interakcionālā sociolingvistika. Šajos pētījumos tiek apskatīti dažādi runas stili, reģistri, sarunas dalībnieku lomas, arī koda un stila maiņa.

Kaut arī ir veikti pētījumi, kuros apvienotas iepriekš aprakstītās pieejas, J. Andrutsopulos norāda, ka joprojām integrētu pētījumu ir maz. Ielūkojoties dažos 21. gadsimta jauniešu valodas pētījumos Eiropas valstu kontekstā, jāņem vērā, ka jauniešu valodas paveidu fiksēšanā un nosaukšanā pastāv arī risks – piešķirot kādam valodas paveidam nosaukumu un norādot, kurai grupai tas pieder, tas tiek fiksēts un ierobežots, tādēļ tiek riskēts ar grupas unikālo iezīmju pārmērīgu vienkāršošanu, pārvēršot to par nedalāmu vienību (Jonsson et al. 2019: 262). Tādēļ šī pārskata mērķis ir paraudzīties uz tiem jauniešu valodas pētījumu aspek-

tiem, kas izgaišmo tās valodas iezīmes, kuras palīdz jauniešiem pašidentificēšanās procesā, vienlaicīgi apzinoties, ka sociālā identitāte ir sarežģīts pazīmju kopums un minētās iezīmes var parādīties arī citu vecumposmu pārstāvju valodā. Šajā rakstā galvenokārt pievērsta uzmanību pētījumiem, kas veikti Eiropā un kuros apskatīti ar sociolingvistiku saistīti procesi un parādības: slengs, koda maiņa, lingvistiskā attieksme, sociālā identitāte un valodas lietojums plašsaziņas līdzekļos, tajā pašā laikā iezīmējot arī jauniešu valodas pētniecības paplašināšanas nozīmi Latvijā.

Slengs

Par pēdējo apjomīgāko latviešu valodniecībai nozīmīgu jauniešu valodas raksturojumu uzskatāma Vinetas Ernstsones un Lauras Tidriķes grāmata „Jauniešu valoda” (2006), kurā apskatīti jautājumi par leksiku, jauniešu valodas lietojuma motivāciju, apkārtējo un pašu jauniešu attieksmi pret procesiem jauniešu valodā. Minētajā grāmatā apkopoti 20. un 21. gadsimta jauniešu valodai raksturīgākie vārdi, tostarp aizguvumi un vulgārismi, kā arī minētas to galvenās funkcijas (piemēram, ekspresijas pastiprināšana, piederība grupai u. c.). Slenga funkcijas un iezīmes apkopotas daudzos pētījumos pasaulē (piem., Coleman 2012; Roth-Gordon 2021), un tieši uz jauniešiem attiecināmās slenga funkcijas saistītas ar identitātes meklējumiem – „[...] atšķirības vārdu krājumā indeksē runātāja piederību pie konkrētas sociālās grupas un palīdz nošķirt grupai piederīgos no švešajiem” (Ernstsone, Tidriķe 2006: 23) – un pielāgošanos dažādām virtuālās vides platformām, piemēram, blogiem, sociālajiem medijiem un videospēļu tērzētavām.

Latvijā vēsturiski nozīmīgākās valodas, no kurām ienācis slengs dažādos laikos, ir vācu, krievu un angļu. Kā norāda pētnieces, jau 21. gs. sākumā Latvijas jauniešu valodā aizguvumi no vācu valodas parādās reti, taču paši jaunieši apzinās vienlīdz spēcīgo angļu un krievu valodas ietekmi (Ernstsone, Tidriķe 2006). Grāmatas autore min, ka angļu valodai ir lielāka ietekme uz latviešu rakstu valodu, jo trūkst klātienē kontakta ar angļu valodas lietotājiem, bet situācija mūsdienās ir krasi mainījusies, salīdzinot ar 21. gadsimta sākumu. Šobrīd tieši angļu valodas klātbūtne

ir jūtāmāka nekā jebkad, un šeit iespējams minēt vairākus piemērus. Digitālās vides attīstības rezultātā pieejama tūlītēja komunikācija, tādēļ jaunieši var, piemēram, videospēlē savienoties un runāt ar nejauši izvēlētu spēļu biedru no visas pasaules vai *TikTok* komentāru sadaļā iegūt jaunus draugus ar līdzīgām interesēm. Angļu valodu var dzirdēt ne tikai filmās un mūzikas videoklipos, bet arī visdažādāko tematu raidierakstos un audiogrāmatās, kas pieejamas internetā. Digitālā satura veidotāji vietnē *YouTube* un sociālajā medijā *TikTok* runā angļu valodā, lielākā daļa *Netflix* redzamā satura tiek ražots ASV, tādējādi nodrošinot angļu valodas ne tikai plašo lietojumu, piemēram, 47 no 50 visvairāk atskaņotajām dziesmām mūzikas platformā *Spotify* ir angļu valodā (The Economist 2022), bet arī tās prestižu. Filmas, mūzika, spēles un populāri notikumi tiek apspriesti tiešsaistē, un angļu valoda ir starpniekvaloda šai saziņā. Vietnē *Twitter* dominē angļu valodas slengs, kas jauniešu vidū tiek popularizēts ar populārās kultūras (interneta joku jeb mīmu, videospēļu, sociālā medija *TikTok* videoklipu tendenču) palīdzību:

1) *es esmu tik shook* :O (*Twitter* 04.06.2021.)¹

2) *šis paliek sus* (*Twitter* 27.12.2021.)

Lielai daļai šo slengismu ir īss mūžs, īpaši tad, ja tie iegūst popularitāti ārpus jauniešu grupas. Piemēram, slengisms *sus* ar nozīmi 'aizdomīgs' (no angļu valodas vārda *suspicious*) kopā ar to saistīto videospēli „Among Us” popularitātes virsotni sasniedza 2020. gada beigās, taču šobrīd gan spēles, gan vārda popularitāte ir kritusies. Tomēr būtiski atcerēties, ka ne visai jauniešu valodai raksturīgajai leksikai ir īss mūžs, piemēram, liela daļa no krievu valodas aizguvumiem nonākusi valodas pamatfondā, tādēļ turpmākajos pētījumos būtu nepieciešams noskaidrot, cik lielu daļu veido iepriekšējo gadu aizguvumi, kas nostiprinājušies jauniešu valodā.

Vēl viena mūsdienu digitālā laikmeta īpatnība ir arī tāda, ka zūd robežas starp subkulturām, turklāt sociālos medijus izmanto gan pieaugušie, gan jaunieši, tādēļ grūti identificēt vienam vecumposmam ekskluzīvu slengu.

1 Citētie piemēri nav rediģēti.

Tāpat tiek uzsvērtā vietējo sociālo tīklu (*local social networks*) un tiešā kontakta nozīme lingvistisku elementu izplatībā, taču kļūst skaidrs, ka mūsdienās globālajiem tīkliem un plašsaziņas līdzekļiem ir galvenā lomu angļu valodas izplatībā (Lønsmann 2008). Piemēram, pašlaik populārs slengisms *rizz* (no vārda *charisma* angļu valodā), kurš tika popularizēts sociālajā medijā *TikTok* 2021. gada vidū (Leung 2022), bet savu popularitātes virsotni piedzīvoja 2022. gada beigās, pavisam drīz parādījās arī latviešu jauniešu valodā vietnē *Twitter*:

3) *Man ir maksimāls rizz. Es nezinu ko nozīme rizz bet man tas ir (Twitter 21.11.2022.)*

Par angļu valodas ietekmi uz citu valodu slengu rakstījuši daudzi autori (piem., Coleman 2014; Bartłomiejczyk 2006), un tiek nošķirtas situācijas, kur angļu valodas slengismi ir adaptēti citā valodā ar līdzīgu nozīmi un funkcijām un kur standarta angļu valodas vārdi kļūst par slengu jaunajā lingvistiskajā kontekstā. Piemēram, standarta angļu valodas vārdu *nap* ar nozīmi 'snauda, diendusa' deminutīva formā var uzskatīt par slengismu latviešu valodā:

4) *jūtu ka vajag ieķert napiņu (Twitter 10.08.2022.)*

5) *tikko paķēru tādu napiņu... Man šķiet ka ir 3623. gads (Twitter 30.07.2022.)*

Koda maiņa

Koda maiņa, kas tiek definēta kā divu vai vairāku valodu pamīšus lietojums vienā sarunā vai pat izteikumā (Gardner-Chloros 2009), pēdējo 30 gadu laikā pasaulē ir aktīvi pētīta, mainoties attieksmei pret dažādām daudzvalodības izpausmēm un pieaugot izpratnei par iesaistītajiem kognitīvajiem procesiem. Protams, stereotipi par koda maiņu pastāv vēl arvien – koda maiņa bieži tiek saistīta ar analfabētismu, formālās izglītības trūkumu vai vienas vai abu attiecīgo valodu zināšanu trūkumu, un negatīvajā attieksmē pret koda maiņu atspoguļojas preskriptīvās valodniecības iezīmes, kas regulē valodas lietojumu. Šādu uzskatu popularitātes dēļ arī daudzvalodīgi cilvēki, kas dažkārt pārslēdzas starp

valodām, uzskata, ka koda maiņa liecina par slinkumu vai vājām valodas zināšanām.

Pētījumi par koda maiņu šajā aspektā koncentrējas uz tās lietderīgumu otrās valodas apguvē, skolēnu iesaisti un pašpārlicinātību daudzvalodu klasēs un tās lomu kognitīvajā attīstībā (Quirk 2021; Sczepurek et al. 2022). Dzimtās valodas un angļu valodas koda maiņa jauniešu vidū pētīta, ņemot vērā jauniešu subkultūras kā angļu valodas leksikas galvenās izplatītājas (Lønsmann 2008) un apskatot koda maiņu kā etniskās piederības simbolu (Finnis 2013). Aktīvā koda maiņas pētniecība un secinājumi liek paraudzīties uz to nevis kā norādi uz kompetences trūkumu attiecībā pret kādu no valodām, bet gan sarežģītu divvalodības iezīmju apkopojumu (sk. Milroy, Muysken 1995), kas jāskata, ņemot vērā katra individuāla gadījuma unikālos apstākļus.

Latvijas valodniecībā visaptverošu un kvalitatīvu pētījumu, kas balstīti uz mūsdienu teoriju un salīdzina iegūtos rezultātus ar citiem aktuāliem pētījumiem, joprojām trūkst. Šis valodu mijas pētījumu trūkums kopumā tiek saukts par „iespējams, centrālo problēmu divvalodības izpētē” (Milroy, Muysken 1995). Koda maiņa latviešu jauniešu saziņā aprakstīta vairākos avotos (Kukle 2020a; Kukle 2020b u. c.), taču nepieciešami kvalitatīvi pētījumi, kas balstīti lingvistiskajā teorijā un salīdzina rezultātus ar citās Eiropas valstīs veikto pētījumu rezultātiem.

Visaptveroša digitālā pasaule pašlaik nosaka vēl vienu jaunu aspektu – lai arī koda maiņa tradicionāli uzskatīta par runātās valodas parādību, tā arvien biežāk novērojama arī datorizētā komunikācijā (Leppänen 2007; Themistocleous 2013). Piemēram:

6) *Pamodos un sāj kakls. One of my favourite things*
(Twitter 02.02.2023.)

7) *lets see vai man garsos karsta sokolade ar kanepju pienu*
(Twitter 05.02.2023.)

Pētījumos par koda maiņu uzsvēta arī nepieciešamība pēc empīriskas pieejas un vienotas metodoloģiskās pieejas, lai, ņemot vērā dažādos daudzvalodības apstākļus un kombinācijas, labāk novērtētu pētījumu rezultātu lietderīgumu un atrastu efektīvu pieeju valodu

mijiedarbībai gan runātā valodā, gan tiešsaistē (metodoloģiskos apsvērumus koda maiņas pētījumiem sk. González-Vilbazo et al. 2013).

Lingvistiskā attieksme un identitāte

Saikne starp angļu valodas izplatību jauniešu valodā un jauniešu identitāti pētīta 21. gadsimta sākumā, piemēram, dāņu valodnieces Margrētes Heidemanas Andersen (*Margrethe Heidemann Andersen*) veiktās aptaujas dati rāda, ka 90 % respondentu vecumā no 15 līdz 21 gadam runā angļiski ar citiem dāņiem vismaz reizi nedēļā, un angļu valoda tiek lietota, lai norādītu uz noteiktu jaunatnes identitāti (Andersen 2004: 74). Koda maiņas izvēle un apstākļi arī ir saistīti ar sociālo identitāti, un cilvēki, kas prot vairākas valodas, izvēlas uzsvērt kādu savas identitātes daļu, izmantojot kādu no pieejamajām kategorijām. Jāatceras, ka valoda ir identitātes izpausmes līdzeklis, un nestandarta valodas paveida apzināta vai neapzināta izvēle var norādīt uz kādu identitātes šķautni. Šīs kategorijas runātāja prātā ir kā „semiotiski zvaigznāji” (Auer 2005), atspoguļojot kategorijas, kā vietējais pret reģionālo un nacionālo, pilsētvide pret laukiem, autohtonais pret koloniālo, mazākums pret vairākumu u. tml.

Arvien vairāk cilvēku, pateicoties saskarsmei ar angļu medijiem un kultūras produktiem (piemēram, filmām, dažādiem tekstiem angļu valodā u. tml.), kā arī angļu valodas visuresamībai mūsdienu globalizētajā pasaulē, uztver angļu valodu kā noderīgu daudzējādā ziņā, tāpēc tās loma viennozīmīgi ietekmē šīs identitātes kategorijas un attiecības pret lietotajām valodām. Piemēram, angļu valoda ir kļuvusi ne tikai par starptautisku biznesa darījumu un ceļojumu valodu – tās apguve simbolizē „subkultūras identitāti un vienaudžu grupas solidaritāti” (Preisler 2003), tādējādi angļu valoda kļūst par identitātes veidošanas un nostiprināšanas līdzekli jauniešu vidū.

Saikne starp koda maiņu un identitāti konstatēta vairākos pētījumos (arī Latvijā, piemēram, Neimane 2012; Matjušenko 2020), kuros secināts, ka koda maiņa ir pašizpausmes līdzeklis un valodas izvēle norāda uz piederību. Piederība grupai piešķir nozīmi sociālām situācijām un palīdz

indivīdiem definēt savu pozīciju sabiedrībā un noteiktā sociālajā grupā. Turklāt multilingvāliem indivīdiem pieejami vairāk resursu identitātes veidošanai, kas savukārt palīdz izprast apkārtējos (Neimane 2012).

Protams, identitāte ir sarežģīts faktoru kopums, un šādu daudzvalodu identitātes veidošanos veicina izmaiņas attieksmē – vairākos pētījumos uzsvēta angļu valodas ietekme arī uz citu valodu mācīšanos. Skolēni apzinās angļu valodas globālo stāvokli, kas motivē viņus to mācīties, taču tas var negatīvi ietekmēt attieksmi pret pārējām valodām, jo tās var tikt uztvertas kā mazāk vērtīgas (Busse 2017). Pētījumu rezultāti liecina, ka dzimtās valodas lietošanu un uzturēšanu ietekmē arī mācību kvalitāte, skolas un ģimenes apstākļi, dzimtajā valodā pieejamais un jauniešiem interesējošais satura klāsts u. tml.

Lingvistiskā attieksme Latvijā kopumā aprakstīta kolektīvajā monogrāfijā „Latviešu lingvistiskā attieksme: vērtības, pārlicība, prakse” (Druviete 2021), studentu attieksmei pret dzimto valodu pievērsusies Diāna Laiveniece (2006), un šobrīd tiek veikti pētījumi, kuros apzināts Latvijas pamatskolas un vidusskolas skolēnu viedoklis par latviešu un angļu valodu lomu savās dzīvēs. Secinājums, kas atkārtojas pētījumos, ir šāds: centieniem, kas vērsti uz jaunāko paaudžu dzimtās valodas lietojumu, ir jāpievērš uzmanība ne tikai valodas nozīmei tradicionālā, kultūras un identitātes ziņā, bet jāņem vērā arī sociālekonomiskie un sociālpolitiskie apstākļi (Gomashie 2020).

Nobeigums

Jauniešu valodas pilnīgu izpratni bieži aizaino ar to saistīto stereotipu atainojums sabiedriskajos medijos, kas rada nosacītu paniku par jauniešu valodas kvalitāti un valodas likteni kopumā. Angļu valodnieks Krispins Tērlovs (*Crispin Thurlow*) apkopojis presē sastopamos viedokļus par jauniešu datorizēto komunikāciju, kas konstruēta kā īpašs, pieaugušajiem nesaprotams komunikācijas veids un ir drauds literārajai valodai un sociālajai kārtībai (Thurlow 2006). Piemērus par jauniešu valodas degradāciju var atrast gan mūsdienā, gan vēsturiskos avotos (McWhorter 2013), apcerējumu par to netrūkst arī Latvijas sabiedris-

kajos medijos, savukārt sabiedrības viedokļi redzami interneta forumu diskusijās un rakstu komentāros.

Bet šitie visi tagad, it sevišķi jaunieši, pat nemēģina. Viņi vienkārši tā runā. Mode tirākā. [...] jaunā paaudze tagad it sevišķi... ir nepārspējami kaitinoša. Pie kuras paaudzes pati arī skaitos, starpcitu. Lai nedomājat, ka Te veca padomju laiku tantiņa runā, kas iestrēgusi savā vienveidīgajā zombija režīmā. (Dieviete 12.02.2020.)

Tā nav modes lieta bet kāds grib no citiem atšķirties. Dažam izaicinājums. Angliski izteikties izlekt citu acīs. Bey daži indivīdi vispār grib lai citi nesaprot ko viņi saka. Bet tagad jaunieši domā tas ir izaicinājums pret citiem. PARĀDA REDZ KO ES VARU. (LA 05.02.2023.)

Viss gaužām vienkārši. Jaunā paaudze grib dzīvot brīva pasaule un būt tai piederīgi... (LA 06.02.2023.)

Viedokļu daudzveidība par kaut ko tik pašsaprotamu kā valoda pastāvēs vienmēr, taču pētījumi par jauniešu valodu var mums atklāt ko jaunu par sabiedrībā aktuāliem procesiem, tādēļ pats termins ir noderīgs, lai savstarpēji saistītu atklājumus no dažādām valodniecības apakšnozarēm. Tomēr J. Andrutsopulosa secinājums, kas ir aktuāls arī mūsdienās, mudina virzīties uz skaidru un nepārprotamu terminoloģiju un metodoloģiju turpmākajos pētījumos:

"[Termins "jauniešu valoda"] var būt maldinošs, jo vecums ir tikai fons sarežģītākām sociolingvistiskām atšķirībām. [...] Turklāt šis pārskats liecina par nepieciešamību pievērst lielāku uzmanību lingvistisko iezīmju daudzveidībai un savstarpējai saistībai, kas veido jauno runātāju sociolingvistisko profilu. Visbeidzot, bieži vien fragmentāru un pat maldinošu mediju ziņojumu biežums par jauniešu valodu norāda uz fenomena sociālo aktualitāti un līdz ar to nepieciešamību nodrošināt un līdzsvarot publisko metalingvistisko diskursu ar pētījumu rezultātiem." (Androutsopoulos 2005)

Jauniešu valoda vienmēr atšķirsies no citu vecumgrupu valodas, un katra paaudze atšķiras no iepriekšējās, turklāt vienīgais, kas mums liek uztvert kāda vārda lietojumu par paviršu vai sliktu ir tas, kā sabiedrība to uztver. Citiem vārdiem sakot – vērtības spriedums ir sociāls, un tam ir uzspiests noteikta laika zīmogs (Tagliamonte 2016), tādēļ pētījumu uzmanības centrā jābūt arī pašu jauniešu attieksmei pret valodu un valodas īpatnību realizācijai kontekstā.

Avoti

- Dieviete*. Interneta forums. Pieejams: <https://dieviete.lv/>
 LA. Ziņu portāls. Pieejams: <https://www.la.lv/>
 Twitter. Mikroblogošanas vietne. Pieejams: <https://twitter.com/>

Literatūra

- Andersen, Margrethe Heidemann. 2004. Engelsk i dansk. Sprogholdninger i Danmark. Helt vildt sjovt eller wannabeagtigt og ejendomsæglerkækt? *Dansk Sprognævnets skrifter*, 33.
- Androutsopoulos, Jannis. 2005. Research on Youth-Language. In U. Ammon, N. Dittmar, K. Mattheier & P. Trudgill (eds.). *An International Handbook of the Science of Language and Society*, Volume 2, 1496–1505. Berlin, New York: De Gruyter Mouton.
- Auer, Peter. 2005. A postscript: code-switching and social identity. *Journal of Pragmatics*, 37, 403–410.
- Bartłomiejczyk, Magdalena. 2006. The Influence of English on Polish Drug-related Slang. In J. Arabski (ed.). *Cross-linguistic Influences in the Second Language Lexicon*, 97–108. Bristol, Blue Ridge Summit: Multilingual Matters.
- Busse, Vera. 2017. Plurilingualism in Europe: Exploring Attitudes Toward English and Other European Languages Among Adolescents in Bulgaria, Germany, the Netherlands, and Spain. *The Modern Language Journal*, 101(3), 566–582.
- Coleman, Julie. 2012. *The Life of Slang*. New York: Oxford University Press.
- Coleman, Julie. 2014. *Global English Slang: Methodologies and Perspectives*. London and New York: Routledge.
- Druvieta, Ina (red.). 2021. *Latviešu lingvistiskā attieksme: vērtības, pārlicība, prakse*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Eckert, Penelope. 1997. Why ethnography? In U. B. Kotsinas (ed.). *Ungdomsspråk i Norden: föredrag från ett forskarsymposium*, 57–62. Stockholm: Institutionen för nordiska språk and Stockholm University.
- Ernstson, Vineta, Tidriķe, Laura. 2006. *Jauniešu valoda*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Finnis, Katerina. 2009. Creating a 'new space': Code-switching among British-born Greek-Cypriots in London. *Pragmatics and Society*, 4(2), 137–157.
- Gardner-Chloros, Penelope. 2009. *Code-switching*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gomashie, Grace. 2022. Bilingual youth's language choices and attitudes towards Nahuatl in Santiago Tlaxco, Mexico. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 43(2), 182–193.

- González-Vilbazo, Kay, Bartlett, Laura, Downey, Sarah, Ebert, Shane, Heil, Jeanne, Hoot, Bradley, Koronkiewicz, Bryan & Ramos, Sergio. 2013. Methodological Considerations in Code-Switching Research. *Studies in Hispanic and Lusophone Linguistics*, 6(1), 119–138.
- Gration, Elizabeth. 2023. *Bilingualism in 2022: US, UK & Global statistics*. Pieejams: <https://preply.com/en/blog/bilingualism-statistics/>
- Jonsson, Rickard, Årman, Henning & Milani, Tommaso M. 2019. Youth language. In K. Tusting (ed.). *The Routledge Handbook of Linguistic Ethnography*, 259–272. Routledge.
- Kukle, Līva. 2020a. Jā, that's true: angļu valodas lietojums latviešu jauniešu saziņā. *Homo et. Persona. Societas. Natura. Innovationes: rakstu krājums*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 6–18.
- Kukle, Līva. 2020b. Anglicismi, baby! *Satori*. Pieejams: <https://satori.lv/article/anglicismi-baby>
- Laiveniece, Diāna. 2006. Valodas kultūra studentu interpretācijā jeb Eseja par valodas vērtību apziņu. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*, Nr. 2, 5–24. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Leppänen, Sirpa. 2007. Youth language in media contexts: insights into the functions of English in Finland. *World Englishes*, 26(2), 149–169.
- Leung, Yasmine. 2022. TikTok: Meaning and origin of rizz explained as slang takes over platform. *HITC*. Available: <https://www.hitc.com/en-gb/2022/04/22/rizz-meaning-tiktok/>
- Lønsmann, Dorte. 2008. From subculture to mainstream: The spread of English in Denmark. *Journal of Pragmatics*, 41, 1139–1151.
- Matjušenko, Nikola. 2020. *Krievalodīgo latviešu tūkstošgades paaudzes pārstāvju identitātes komunikācija: Valodas koda maiņas analīze*. Maģistra darbs. Darba vad.: Dr. Vita Zelče. Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultāte.
- McWhorter, John. 2013. *Txtng is killing language. JK!!!* TED Talk. Available: http://www.ted.com/talks/john_mcwhorter_txtng_is_killing_language_jk?language=en
- Milroy, Lesley, Muysken, Pieter. 1995. *One Speaker, Two Languages: cross-disciplinary perspectives on code-switching*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Neimane, Kristīne. 2012. *Simultāno bilingvu valodas izvēle interakcijas procesā – Latvijas un Zviedrijas piemēru salīdzinājums*. Maģistra darbs. Darba vad. prof. I. Druviete; rec. asoc. prof. V. Muktupāvels. Rīga: Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultāte.
- Preisler, Bent. 2003. English in Danish and the Danes' English. In T. Kristiansen, N. Jørgensen (eds.). *The Sociolinguistics of Denmark and Danish. Special Issue of the International Journal of the Sociology of Language*, 159, 109–126.
- Roth-Gordon, Jennifer. 2021. Language and Creativity: Slang. In J. Stanlaw (ed.). *The International Encyclopedia of Linguistic Anthropology*. Hoboken, New Jersey: Wiley-Blackwell.

- Sczепurek, Nina-Sophie, Aalberse, Suzanne P. & Verhagen, Josje. 2016. Multilingual Children's Motivations to Code-Switch: A Qualitative Analysis of Code-Switching in Dutch-English Bilingual Daycares. *Languages*, 7(4). DOI: 10.3390/languages7040274
- Tagliamonte, Sali A. 2016. *Teen Talk: The Language of Adolescents*. Cambridge: Cambridge University Press.
- The Economist. 2022. *What Spotify data show about the decline of English*. Pieejams: <https://www.economist.com/interactive/graphic-detail/2022/01/29/what-spotify-data-show-about-the-decline-of-english>
- Themistocleous, Christiana. 2013. Digital code-switching between Cypriot and Standard Greek: Performance and identity play online. *International Journal of Bilingualism*, 19(3), 282–297.
- Thurlow, Crispin. 2006. From statistical panic to moral panic: The metadiscursive construction and popular exaggeration of new media language in the print media. *Journal of Computer Mediated Communication*, 11(3), 667–701.
- Quirk, Erin. 2021. Interspeaker code-switching use in school-aged bilinguals and its relation with affective factors and language proficiency. *Applied Psycholinguistics*, 42(2), 367–393.

DRAUDZĪGU SVEICIENU LĪCĪ



PAR INAS PERSONĪBU DOMĀJOT

Jānis Valdmanis

Vispirms jau Inas vārds man saistās ar profesionalitāti. Profesionālās zināšanas un prasmes ir krātas un augušas gadiem mērķtiecīgā sevis izkopšanas un attīstīšanas darbā jau kopš stāšanās Latvijas Universitātē (tajā laikā Latvijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultātē), kad Ina skaidri zināja, ka viņas aicinājums ir tieši valodniecība.

Īpašu uzrāvienu sevis pilnīgošanā Ina ieguva 1990. gadu sākumā, kad, Latvijai atgūstot neatkarību, pavērās iespējas papildināties Rietumeiropas pētniecības centros, 1993. gadā Stokholmas Universitātē, tad Oslo Universitātē, 1995. gadā Roskildes Universitātē, un vēlāk, pēc pāris gadiem, Inai radās iespēja kā Fulbraita fonda stipendiātei nodarboties ar pētniecību Pitsburgas Universitātē ASV.

Esmu redzējis, kā Ina strādāja Oslo Universitātes bibliotēkā; tā var izdarīt ļoti daudz – tur bija iedziļināšanās, ātrlasīšana, prasme strādāt ar tekstiem. Tā radusies tā erudīcija. Tāpēc ir likumsakarīgi, ka Ina ir kļuvusi par starptautiski pazīstamu un cienītu sociolingvisti un viņa tiek aicināta par eksperti projektos, konferencēs, diskusijās. Daudzkārt esmu ar prieku un lepnumu vērojis, kā uzklausa, novērtē un respektē manas kolēģes un domubiedres lietpratīgās atziņas un spriedumus. Ne velti Ina uz vairākiem gadiem bija ievēlēta par Eiropas Nacionālās valodas federācijas viceprezidenti.

Ina patiešām ir visaugstākās raudzes sociolingviste, un nav nemaz tik daudz mūsdienu valodnieku, kas spējuši radīt savu skolu. Tiesa, ne visas Inas doktorantes ir izaugušas par atzītām un veiksmīgām profesionālēm, un tomēr ir Inas Druvietes sociolingvistikas skola, kas aug un attīstās.

Inai vienmēr ir bijis daudz dažādu pienākumu un uzdevumu, bijuši ļoti atbildīgi amati. Kad viņai kādreiz jautā, kura no viņas daudzajām sabiedriskajām identitātēm ir vai bijusi galvenā, svarīgākā, kuru vajadzētu izcelt kā pirmo, tad Ina bez vilcināšanās ļoti noteikti ir atbildējusi – Latvijas Universitātes profesore. Tieši profesores identitāti Ina ir uzskatījusi par būtiskāko kopš 1997. gada, kad viņa pirmo reizi pārliecinoši tika ievēlēta par profesori (toreiz Valsts profesori) vispārīgajā valodniecībā. Profesores darbu Ina dara ar prieku un aizrautību – gan zinātnisko, gan darbu ar studentiem. Viņa izjūt dzīvo vārdu, viņai patīk tiešā, dzīvā komunikācija, un tāpēc nepatīk attālinātā runāšana „caur datoru” (protams, viņa to dara, ja vajag, taču ne ar prieku).

Ar profesionalitāti saistās Inas valoda, viņas stils. Valoda ir apbrīnojami precīza un raita, viņa pasaka tieši to, ko grib pateikt, un tieši tā, kā grib, lai konkrētā doma izskanētu. Savu domu Ina izsaka lietišķi un kodolīgi, reizēm pasaka tik tieši un precīzi, ka prieks par to man bijis pat objektīvi sliktās situācijās. Ir gadījies, ka pirms Inas runas ir izskanējušas kādas klajas

aplaimības, muļķības vai apzināta demagoģija (kā tas, runājot par valodas politiku un valodas situāciju, nereti noticis), tad Ina neklusē, viņas komentārs vai iebildumi ir nesaudzīgi asi, pat iznīcinoši. Jo tas attiecas uz latviešu valodu, valsts pamatvērtību, valsts valodas pozīcijām tagadnē un nākotnē. Un vēl – Ina spēj saistoši stāstīt par valodas un valodniecības, sociolingvistikas jautājumiem jebkurā auditorijā. Tas gan nav tikai lietišķi.

Noteikti jāpiemin, ka runājot Ina cienī savu un klausītāju laiku, runā tieši par tematu, neieslīgstot ekskursos un asociācijās, vienmēr precīzi ievēro reglamentu, vienalga, vai tā būtu lekcija, referāts, uzruna, Ina rīkojas pēc principa – labāk beigt 3 minūtes pirms noteiktā laika, nekā pārvilkt minūti pāri noteiktajam laikam.

Inas intereses ārpus valodniecības un politikas ir plašas, laba lasāmviela, laba mūzika, kriminālfilmas un prieks par katru iespēju piedzīvot kopīgu pasākumu, izbraucienu, ekskursiju vai vienkārši kopā pabūšanu ar kādu no mazbērniem. Vaļasprieks gan savdabīgs un neparasts – zvērudāru kolekcionēšana. Katrs apmeklējums ir liels pasākums. Lai kurā valstī Ina būtu, pie mazākās izdevības viņa cenšas apmeklēt zvērudāru. Inas zināšanas un vēlme iedziļināties visdažādāko sugu dzīvnieku īpatnībās un dzīvesveidā ir apbrīnojama. Atceros, bijām Barselonā uz konferenci par valodas politiku, un izbrīvējās pāris stundu brīva laika, un tad bija jāizvēlas, ko apmeklēt un apskatīt. Mans piedāvājums bija Pikaso muzejs, Inas priekšroka, protams, zvērudārzam. Neatceros, vai metām monētu, vai uzvarēja mana labdabīgā piekāpība, un devāmos uz zvērudāru. Tajā reizē es uzskatāmi un praktiski pārliecinājos, ka Inai ir plašas un dziļas zināšanas ne tikai par kaķu un suņu dabu, paradumiem un uzvedību, bet arī par daudzu citu, arī eksotisko dzīvnieku dabu un paradumiem. Ejot gar nīlzirgu baseinu, kur nīlzirgs bija uzrāpies uz baseina malas un kaut ko knosījās, Ina pēkšņi parāva mani aiz rokas: „Ātrāk, nāc nost ātrāk!” Ātri atlēcu sāņus, un acumirkļi arī sapratu, ka Ina mani izglābusi. Jā, no tūlītējas nepieciešamības doties uz dušu ar visām drēbēm.

Kā kolēģe un kā draugs Ina ir saprotoša, satiecīga, izpalīdzīga. Viņa spēj būt gan zvaigzne, gan (ja vajadzīgs) arī komandas cilvēks. Ina ir tolerantā pret citu viedokļiem (bet ne pret muļķībām un demagoģiju) un vienlaikus spēj neatlaidīgi un konsekventi aizstāvēt savu pārliecību pat tad, ja šī pārliecība nesaskan ar vairākuma viedokli.

Enerģiska un neatlaidīga, un arī ļoti sievišķīga personība. Uz Inu var paļauties, uz viņas vārdu un godaprātu var paļauties.

Tādu es redzu Inas personību.

Greetings from the European Federation of National Institutions for Language (EFNIL)

Sabine Kirchmeier

President of the European Federation of National Institutions for Language

On the occasion of the 65th birthday of our dear colleague and member Dr. Ina Druviete, I extend my warmest congratulations and best wishes on behalf of EFNIL, the European Federation of National Institutions for Language.

For 20 years, EFNIL has brought together language institutions from all over Europe to exchange views and discuss language policies, language development and above all multilingualism. With the help of its members, EFNIL is collecting documentation on European language policies and practices, and making it accessible for the public, for researchers and policy makers.

Dr. Ina Druviete has been a highly esteemed member of our organization since 2004, when she participated in the annual EFNIL conference and general assembly in Paris, only one year after EFNIL had been established. Since then, she has been actively contributing to and supporting EFNIL's activities.

From 2006 to 2009 she served as vice-president of EFNIL. In 2007, she organized a very successful EFNIL conference in Riga on Language Policies in Europe. She presented papers on Latvian language policy at the EFNIL conferences in 2007 and in 2017, and she has been promoting the knowledge of the Latvian language and Latvian language policy in numerous interventions throughout the years.

Dr. Ina Druviete is a strong and active partner in promoting the mission of EFNIL, which is to encourage the study of the official European languages and a coordinated approach towards mother-tongue and foreign-language learning, as a means of promoting linguistic and cultural diversity within the European Union.

On behalf of the Executive Committee and all member institutions of EFNIL I wish to express my thanks for all her contributions, her friendship and support, and look forward to many years of further cooperation.

ODA VERZĀLIM I

Sanda Rapa

Verzālis I – taisns un lepns, pieticīgs un pašsaprotams – ir profesores, filoloģijas doktores, LU prorektores humanitāro un sociālo zinātņu jomā, LU Latviešu valodas institūta vadošās pētnieces, Latvijas sociolingvistiskās skolas izveidotājas, daudzu dziļu zinātnisku pētījumu, monogrāfiju, nopietnu un sarežģītu tulkojumu autore Inas Druvietes paraksts elektroniskā komunikācijā ar kolēģiem. Tāds nesavtīgs, smudrs, mazliet steidzīgs, bet visu varošs I, ko uzskatot visi nekļūdīgi nonāk pie kodolīgā antroponīma un konotatīvā stāsta, ko tas ietver. Bet gluži kā svītriņa romiešu skaitļos, tas veido visu pamata skaitļu rindu un nepedalās apaļo un pusapaļo skaitļu izdaiļošanā. Tāda ir arī Ina Druvieta – viņai nepatīk odas un ditirambi (gara acīm redzu, kā viņa pāršķir šo lappusi bez iedziļināšanās), bet gribi negribi viņa tomēr ir pamatā humanitārajām zinātnēm, latviešu valodniecībai, valsts valodas statusa stiprināšanai un mierinājumam, ka latviešu valoda ir stipra.

Trīs vaļi – zinātniskais, praktiskais un emocionālais – tur Inas Druvietes antroponīmiskā verzāļa pasauli.

Lai kādos augstos amatos bijusi, Ina Druvieta pirmām kārtām ir zinātniece. Šķir jebkuru viņas uzrakstītu lappusi – un atradīsi nelielvārdīgas zinātniskas aksiomas. Jebkurš viņas darbs ir hrestomātisks – sākot no pirmās zinātniskās mīlestības Kārļa Mīlenbaha darbu aplūkojuma promocijas darbā un vēlāk grāmatā un valodnieka darbu izlasē līdz vairākiem simtiem pētījumu sociolingvistikā, valodniecības vēsturē, vispārīgajā valodniecībā, etnopolitikā, valodas kultūrā. Ja jaunajam valodniekam vajag izzināt valsts valodas statusa pamatus, viņš ņemas pie Inas Druvietes darbiem, ja ārzemju pētniekam vajag izzināt latviešu valodas statusu un tās vietu starp aptuveni 7000 valodām, viņš meklē Inas Druvietes rakstus, ja latvietim vajag rast apliecinājumu un lepmumu par latviešu valodu, viņš lasa Inu Druvieti.

Plašas zināšanas un augsta dzīvesgudrība ir stipro zinātnisko darbu pamatā. Nav jautājuma, uz kuru Inai Druvietai nav atbildes vai pārdomu noformulējuma. Un ieklausieties vien, cik gludi un skaisti no viņas plūst latviešu valoda – apbrīnojams domas lidojums bez neviena ciņa un kukuržņa, kas rada iespaidu par tādu kā pārcilvēcisku gudrību. Un nav brīnums – tik daudz izlasītu un iztulkotu darbu, tik daudz vadītu studentu darbu, tik daudz sarunu ar citu nozaru pētniekiem un ārzemju pētniekiem. Šī augstā gudrība Inu Druvieti ir izveidojusi par lielisku zinātnisko darbu tulcotāju. Kad salīdzina pasaulē atzītu pētnieku oriģināldarbus ar Inas Druvietes tulkojumiem, tulkojums izrādās labāks, veiklāks un grodāks nekā oriģināls.

Atvērtība un nesavtība ir šo augsto zināšanu pamatā, jo tikai cilvēciskais var radīt tālāk zinātnisko. Ina Druvieta bez žēlastības dod (nepārprotiet,

gandrīz bez žēlastības arī sagaida) un bez liekām ceremonijām pieņem un saprot. To labi var novērot darbā ar jaunajiem zinātniekiem un studentiem. Kad jaunais zinātnieks ierodas studēt vai uzsāk patstāvīgu zinātnisku darbu, viņš nobijies un apmulsis meklē kādu atbalstu starp it kā augstajiem un nepieejamiem pasniedzējiem. Un cik pārsteigts un atvieglots viņš top, kad uzzina, ka slavenā un radio un televīzijas raidījumos izdaudzinātā, nopietnās diskusijās dzirdētā Ina Druvieta ir gaiša, labvēlīga un cilvēciski vienkārša! Ne velti LU Latviešu valodas institūtā viņas paspārnē ir visvairāk jauno pētnieku. LU profesorei un prorektorei ir talants aizraut un būt savējai. Ina Druvieta palīdz visiem – gan LU Latviešu valodas institūtam kopumā, gan kolēģiem dialektologiem, onomastiem, terminologiem, leksikologiem un leksikogrāfiem. Un bieži dara to finansiāli un emocionāli nesavtīgi.

Šīs trīs šķautnes un tik lielā intensitātē, turklāt apvienojumā ar, nenoliegsim, sievišķīgu skaistumu, rada priekšstatu par Inu Druvieti kā gandrīz dievišķu būtni. Profesore mūžam nepiedos mums par šīs odas saldo koncentrāciju, bet reizi gadsimtā mums ir jāmāk pateikt (un Inai Druvietai jāsaņemama pieņemt) paldies. Lai slavēts verzālis !!

INA DRUVIETE UN LIEPĀJAS UNIVERSITĀTE

Dzintra Šulce, Ieva Ozola, Linda Lauze

Kad 20. gadsimta 90. gadu sākumā Liepājas Universitātē (tolaik Liepājas Pedagoģijas akadēmijā) tika veidota jauna filoloģijas bakalaura studiju programma, sapratām, ka tajā ir jāiekļauj mūsdienīgi humanitāro zinātņu studiju kursi, kuri Latvijā tajā laikā vēl bija tikai tapšanas stadijā. Viens no šādiem studiju kursiem bija sociolingvistika, kura kā socioloģijas un valodniecības starpnozare tika izstrādāta Inas Druvietes vadībā (citu šāda līmeņa speciālistu Latvijā tolaik vēl nebija).

I. Druvieta labprāt piekrita ar sociolingvistikas kursu iepazīstināt arī Liepājas studentus. Liels ieguvums bija tas, ka studiju kursa autore akcentēja pasaules zinātnieku pieredzi šo jautājumu izpētē, skaidroja jau izkoptās pētniecības tradīcijas un metodes. Tā studenti padziļināja savu izpratni par jēdzieniem *mikrosociolingvistika* un *makrosociolingvistika*, *valodas sociālie varianti*, *valodas funkcijas sabiedrībā*, *valodu attīstības pamatposmi un normalizācija*, *valodas situācija*, *valodas politika*, *bilingvālā izglītība*. Nozares aktualitāte rosināja Liepājas studentus arī pētniecības darbos izvēlēties sociolingvistikas tematiku vai metodes.

Iesāktā sadarbība turpinājās ne tikai bakalaura un maģistra studiju programmā. Pamazām attīstoties arī doktorantūras studijām, topošajiem zinātniekiem bija iespējams I. Druvieti izvēlēties par disertācijas vadītāju. Ļoti sekmīga izvērtās sadarbība ar Lindu Lauzi: viņas promocijas darba temats „Vienkārša teikuma dinamika latviešu sarunvalodā: sociolingvistiskais aspekts” (disertācija aizstāvēta Liepājā 2002. gadā) risināja līdz tam nepētītu mutvārdu valodas aspektu – sarunvalodu sintaksi, to saistot ar runātāju vecumu, dzimumu, valodas vidi.

I. Druvieta ir viena no aktīvākajām Liepājas Universitātes starptautiskās konferences „Vārds un tā pētīšanas aspekti” dalībniecēm, jo profesores un viņas vadītās valodnieku grupas pētījumos vienmēr risināti Latvijas valodas politikai aktuāli jautājumi. Tā 1999. gadā pēc I. Druvietes iniciatīvas Liepājas konferences dalībnieki pirms atkārtotas Valsts valodas likuma izskatīšanas Saeimā pieņēma rezolūciju, kas aicināja deputātus nemainīt dažu likumpantu redakciju, tādējādi nodrošinot latviešu lingvistiskās tiesības. Aktuālu valodas politikas jautājumu apspriešana Liepājas gadskārtējās konferencēs notiek joprojām: gan sekciju sēdēs, gan neformālās diskusijās, arī pēc plenārsēdē nolasītajiem referātiem.

Sadarbībā ar I. Druvieti esam iepazīnuši profesores organizētību, lielo atbildības sajūtu, drosmi risināt neērtus jautājumus, kā arī radošu pieeju darbam, vēlmi palīdzēt citiem un atbalstīt jauno valodnieku paaudzi. Gan promocijas darba izstrādes, gan pētniecības projektu darbības laikā liela laime

ir bijis I. Druvietes vadības stils, kas ietver uzticēšanos jaunajam pētniekam, korektus ierosinājumus, iedvesmošanu tālākiem sasniegumiem, bet neatceļ prasīgumu un augstu zinātniskās kvalitātes latiņu. Iesaistīšana kā starptautiskos („Baltic Language and Integration Network” (BlaiN)), tā valsts nozīmes (Valsts pētījumu programmas „Latviešu valoda” projekts „Sociolingvistika”, Valsts pētījumu programmas „Letonika latviskas un eiropiskas sabiedrības attīstībai” projekts „Mūsdienu latviešu valodas lietojums un attīstība” u. c.) pētniecības projektos ir veicinājusi I. Druvietes izveidotās sociolingvistikas skolas nostiprināšanos un turpināšanos arī Liepājas Universitātē.

VELTĪJUMS INAI DRUVIETEI

Uldis Ozoliņš

Satiku Inu Baltijas Studiju konferencē Rīgā, ja nemaldos 1995. gadā. Kopējās intereses valodas politikā tūlīt mūs tuvināja. Es apsveicu Inu kā celmlauzi sociolingvistikā un valodas izpētē Latvijā, kā arī par viņas neatlaidīgo darbu stiprināt latviešu valodu kā valsts valodu.

Akadēmiska piezīme.

Mūsu galvenais kopējais akadēmisks darbs ir I. Druvieta & U. Ozolins. 2016. The Latvian referendum on Russian as a second state language, February 2012. *Language Problems & Language Planning* 40(2), 121–145.

Atskatoties uz šo laiku, kad drauds latviešu valodai bija tik izteikts, varu ar izbrīni lūkoties, kā situācija tagad ir strauji mainījusies, pateicoties ne tikai latviešu centieniem, bet arī ironiskā kārtā – pateicoties Putina iebrukumam Ukrainā. Pārmaiņas ir divējādas: vispirms, Latvijā tagad ir aktivizējušies nopietni soļi noteikt, ka tiem, kam ir Krievijas vai Baltkrievijas pilsonība, ir jāiegūst valsts valodas prasme. Bet aiz tā arī ir vēl plašākas konsekvences valodas politikā: ilgstošais Krievijas paustais un draudošais mīts, ka tā aizstāv „krieviski runājošos” iedzīvotājus citās valstīs, tagad izrādās ir nepamatots – tie, kas arī runā krieviski, ne visi gaida tādu aizstāvēšanu; daudz(i) galīgi noliedz Krievijas centienus pataisīt viņus par upuriem krievu agresijai. Šī ir tektoniska izmaiņa krievu/nekrievu attiecībās, kam būs tālejošas sekas. Kaut Krievija noteikti mēģinās vēl propagandēt šo mītu (uz ko citu lai viņi uzstāda savas impērialistiskās ambīcijas?), tā liekulība it tagad atklāta. Un palīdzēs arī, ka no šī brīža visus „krieviski runājošos” vairs nebāž vienā maisā, kā nereti tika darīts Latvijas politiskā un sabiedriskā diskursā.

PAR SADARBĪBU, SAPRATNI UN ... LATVIEŠU VALODU

Latviešu valodas aģentūras vārdā –

Inīta Vītola, Latviešu valodas aģentūras direktore

levērojamākā sociolingviste Latvijā, publicējot pētījumus par valsts valodas jautājumiem un vadot doktorantu darbus, izveidojusi latviešu sociolingvistu skolu. I. D. [Inas Druvietes] veiksmīgā lingvistiskās un politiskās darbības apvienošana un starptautiskā atpazīstamība būtiski sekmē latviešu valodas kā valsts valodas stiprināšanu.

[*Lingvistiskā karte* [tiešsaiste]. Personālijas: Ina Druvieta. LVA, 2016–2023 [skatīts 21.09.2023].

Pieejama: http://www.lingvistiskakarte.lv/tag/ina_druvieta

Inas Druvietes vārds un viņas veikums valodas politikā un sociolingvistikā ir labi zināms ne tikai Latvijā, bet arī ārvalstu pētnieku vidū. Bez viņas iesaistes nav iedomājami latviešu valodas situācijas monitoringa pētījumi. Šai valodas stāvokļa regulāras novērošanas, kontroles un analīzes pamatā ir sociolingvistes Inas Druvietes izstrādātā sistēma (1995, 1996), kas ļāvusi ilgā laika posmā veikt salīdzināmus pētījumus (sākot no 1995. gada līdz pat mūsdienām [sk. no 2011. gada regulāri veiktos pētījumus „Valodas situācija Latvijā..” LVA tīmekļvietnes sadaļā „Pētījumi: sociolingvistika” <https://valoda.lv/petijumi/sociolingvistika/>]).

Sociolingvistikas un valodas politikas tēmai veltītas arī vairākas Inas Druvietes publikācijas Latviešu valodas aģentūras populārzinātnisko rakstu krājumā „Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi”. Rakstu nosaukumi ir zīmīgi paši par sevi: „Ērtības vai vērtības: kā izprast latvieša lingvistisko uzvedību?” (Nr. 16, 2021), „Valoda stereotipu spoguļi” (Nr. 13, 2018), „Latviešu valoda – vienīgā valsts valoda Latvijā” (Nr. 8, 2013) u. c. [publikācijas sk. *Valodas konsultācijas* [tiešsaiste]. Literatūras saraksts. Populārzinātnisku rakstu krājums „Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi”. LVA, 2021[skatīts 21.09.2023]. Pieejams: https://www.valodaskonsultācijas.lv/lv/suggested_materials].

Ir vēl kāda darbu grupa, ko saucam par sirdsdarbiem. Tie sniedz emocionālu un garīgu atpūtu no tiešajiem pienākumiem, vajadzības izteiksmes darbiem un veicamo sabiedrības izglītošanas, informēšanas jomā (kur katram ir viedoklis, bet nereti nav ne dziļākas, ne virspusējas izpratnes, ne arī vēlmes saprast valodas lomu un nozīmi sabiedrības un valsts dzīvē).

Šķiet, Inai Druvietai tāds sirdsdarbs ir tulkošana. Latviešu valodas aģentūra tulkojumu sērijā regulāri izdod pasaulē pazīstamu valodnieku populārus, izglītojušus darbus, un šī sērija ir tieši Inas darbības ierosināta. Par tulkojumiem vissiltākie pateicības vārdi tiek saņemti no skolotājiem, studentiem un skolēniem. Tas ir tādēļ, ka lielākoties šie tulkojumi ir pētījumi,

kas, veiksmīgi balansējot starp zinātnisko un populārzinātnisko stilu, Inas Druvietes tulkojumā kļūst skaidri un saprotami ikvienam lasītājam.

Izteikt latviski to, kas oriģinālformā ir angliiski, ir ļoti sarežģīts uzdevums – turklāt pateikt viegli izprotamā, oriģināldarbam atbilstīgā stilistiski vieglā (vai oriģinālā ne tik vieglā) plūdmā, paralēli piemeklējot, izveidojot un arī ieviešot latviešu valodniecībā jaunus terminus un jēdzienus. Papildus notiek saziņa ar pašiem autoriem, dažādu jomu speciālistiem un zinātniskajiem konsultantiem. Inas Druvietes tulkojumiem raksturīga skaidra, bagāta un precīza valoda, viegli lasāma un uztverama izteiksmes forma. Un lasītājs to novērtē:

*Kā padarīt grāmatu **vērtīgu un baudāmu** tiem, kas lasa tās latvisko tulkojumu, jo angliiski nesaprot? Lūk, šis nu ir **nopietns izaicinājums** tulkotājam, un, manuprāt, I. Druvieta ar to tikusi galā lieliski.*

*[..] par tulkotājas darbu es esmu **sajūsmā**. [..] I. Druvieta ar šo uzdevumu tikusi galā lieliski. Rezultātā angļu valodas nezinātāji nav "apdalīti", bet zinātāji iegūst ieskatu uzreiz divās valodās, turklāt grāmata lasās raiti un bez jebkādas aizķeršanās.*

Deivids Kristals – Mazā valodas grāmata [tiešsaistē]. Ilze, 2020. gada 24. augusts.

Daži notverti mirkļi. Blogs [skatīts 21.09.2023].

Pieejams: <https://meenessmeitina.wordpress.com/2020/08/24/deivids-kristals-maza-valodas-gramata/>

Džinas Aičisones „Runājspējīgais zīdītājdzīvnieks. Ievads psiholingvistikā” (2015), Deivida Kristala „Mazā valodas grāmata” (2019) un Evereta Daniela „Valoda – kultūras instruments” (2022), un darbs turpinās – 2024. gadā šajā sērijā tiks izdots nākamais tulkojums. Pateicoties Inas Druvietes uzņēmībai, Latviešu valodas aģentūrai sadarbībā ar Latvijas Universitāti bija iespēja rīkot tikšanos ar vienu šīs sērijas grāmatas autoru, amerikāņu valodnieku un antropologu Everetu Danielu (07.10.2022., LU Mazajā aulā).

Ina Druvieta spēj paveikt to, kas ir ikviena sapnis – vienkārši par sarežģīto.

Labs apliecinājums tam ir kopā ar līdzautoru Māri Baltiņu izveidotais enciklopēdiskā rakstura izdevums „Ceļavējš cilvēku ciltij: valoda sabiedrībā” [Rīga: LVA, 2017]. Šīs grāmatas lasītāji augstu novērtē gan grāmatas saturu, gan arī izteiksmes formu: zinātniskā informācija lasītājam tiek piedāvāta viegli saprotamā valodā, par pietiekami sarežģītām lietām tiek runāts tā, lai teikto bez pūlēm uztvertu arī tie, kas nav konkrētās zinātnes jomas speciālisti.

Par valodu – tas tiešām ir interesanti, ja vien saruna ir ziņoša un aizrautīga cilvēka dialogs ar lasītāju skaidrā, viegli uztveramā izteiksmē un valodā.

Ina Druvieta izsakās vienkārši, bet viņa runā par sarežģīto.

Paldies par sadarbību, paldies par atbalstu, paldies par koptu, skaidru valodu un paldies par Latviešu valodas aģentūru!

PĀGIŅ VONNŌ JA SŪRI TĪEDI!

Valts Ernštreits

Tajā, ka lībiešu valoda un kultūra pastāv joprojām, ir atzīta un redzama Latvijā un starptautiski, sava loma bijusi daudziem. Taču, lai tas varētu kļūtu par īstenību, īpaša nozīme un loma ir bijusi tiem atslēgas cilvēkiem, kas, paši bieži vien paliecot ēnā, nodrošinājuši šim nolūkam nepieciešamo mehānismu un instrumentu izveidi un darbību, lai šis darbs būtu paveicams un rezultāts – sasniezams.

Lībiešu valodas saglabāšanas un ilgtspējas nodrošināšanas kontekstā viens no atslēgas cilvēkiem ir bijusi Ina Druvieta. Līdztekus plašajam atbalstam un ieguldījumam lībiešu un lībiešu valodas popularizēšanā, īpaši izceļams būtu divējs viņas devums. Vispirms, tieši pateicoties Inai Druvietai, 1999. gadā pieņemtajā Valsts valodas likumā tika galīgi iezīmēta lībiešu valodas loma Latvijā, nosakot tai pirmiedzīvotāju (autohtonu) valodas statusu, tādējādi padarot Latviju par vienu no tikai trim Eiropas Savienības valstīm, kuras oficiāli atzinušas, ka tām ir savas pirmiedzīvotāju valodas. Tas ir licis pamatus ar lībiešu valodu un arī lībiešu kā etnosu saistītajai tiesiskajai telpai, kas sekojošās desmitgadēs ietvērusi arī citus Latvijas likumus – piemēram, Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumu vai Latviešu vēsturisko zemju likumu, nodrošinājuši pamatu atbalsta veidošanai lībiešu valodas attīstībai un apguvei, lībiešu valodas iekļaušanos oficiālajās norādēs un daudzas citas ierosmes, tostarp ļaujot Latvijai kļūt par atpazīstamu starptautiskā pirmiedzīvotāju valodu saglabāšanas tīklojuma dalībnieci, kā arī 2022. gadā kļūt par ANO Starptautiskās pirmiedzīvotāju valodu desmitgades (2022–2023) globālās darba grupas līdzpriekšsēdētājvalsti.

Vēl viens no Inas Druvietes paliekošajiem ieguldījumiem lībiešu valodas un kultūras saglabāšanā, attīstībā un pārmantošanā ir Lībiešu institūta izveide Latvijas Universitātes paspārnē, gan nākot klajā ar tā izveides ieceri, gan nodrošinot atbalstu institūta izveides sagatavošanā un sekojošajā darbībā, palīdzot tam īsā laikā kļūt par Eiropā un ārpus tās robežām atpazīstamu un augstu vērtētu pētniecisku institūciju.

Šobrīd Ina Druvieta ir arī institūta Zinātniskās padomes locekle un tātad – arī mūsu komandas nozīmīga daļa. Visu LU Lībiešu institūta pētnieku un Zinātniskās padomes kolēģu vārdā vēlos sirsnīgi sveikt Inu Druvieti un novēlēt, lai viņas enerģijas un iedvesmas avots kļūst aizvien spēcīgāks un lai tas pats gadsimtiem un varbūt pat gadu tūkstošiem senais lībiešu spēks, kuram Ina ir palīdzējusi sargāt lībiešus un lībiešu valodu, nāk talkā Inai viņas nākotnes ieceres īstenojot!



LETMŌ IĻĪSKŪOL
LĪVŌD
INSTITŪT

